

172
2

MS

MILITAIRE SPECTATOR

Nieuwe vormen van conflicten
(zie blz. 62)

F. Belevant

UITGAVE

Koninklijke Vereniging ter
Beoefening van de Krijgswetenschap
www.kvbk.nl

Secretariaat KVKB
(Ledenadministratie, PR, secretaris
en penningmeester)

MPC 41A
Postbus 9012 6710 HC Ede
info@kvbk.nl

Secretaris:

luitenant-kolonel I.M. de Jong
Telefoon: (0318) 68 32 30

HOOFDREDACTEUR

brigade-generaal cav prof.

J.M.J. Bosch

Telefoon (076) 527 32 09
of (015) 284 42 58
Fax (015) 284 47 21

REDACTIE

kolonel cav drs. P.J.E.J. van den Aker
kolonel KLu J.F.W. van Angeren MA
drs. P.H. Kamphuis

luitenant-kolonel KMar mr. M.Th.J.
Messerschmidt

kolonel MPSD drs. F. Matser
kolonel TS ir. R.G. Tieskens
commodore KLu J.S. Willems

BUREAUREDACTIE

mw. drs. A. Kool

Instituut Defensie Leergangen
mpc 58 B
Postbus 20701, 2500 ES Den Haag
Telefoon (015) 284 47 20
Fax (015) 284 47 21
a.kool@mindef.nl

KOPIJ ZENDEN AAN:

Koninklijke Militaire Academie
Vakgroep MOW
Secretariaat Militaire Spectator
MPC 71 C
Postbus 90002, 4800 PA Breda
mlwa.brouwers@mindef.nl

ADVERTENTIES

CET Reclame & Publiciteit
Telefoon (0497) 53 15 31

ABONNEMENTEN

binnenland € 22,50

studenten € 15,00

buitenland € 27,50

DRUK

Drukkerij Giethoorn Ten Brink
Vormgeving: TS Media
ISSN 0026-3869

NADRUK VERBODEN

Cartoon cover: F. Behrendt - 'Alles
wordt anders en beter' (1985)

MILITAIRE SPECTATOR

- 50** Editoriaal:
Bezint eer gij begint
- 52** Mededelingen
- 53** F.E. van Kappen:
Gedachten over 'de officier'
- 62** R.M. da Silva Ferreira:
Nieuwe vormen van conflicten
- 75** J.R. Twiss Quarles van Ufford en P.W. Gorissen:
OVSE: aanpassing aan de uitdagingen van de 21ste eeuw
- 81** C. Widdershoven:
Irak: eindafrekening of begin aanpak schurkenstaten?
De Iraans-Russische samenwerking en het Iraakse dilemma
- 89** B. van Zevenbergen-Snel en P.M. van Zijl:
Carrière of barrière?
- 95** Tegenwicht:
P.H. de Vries - Mythen, sprookjes en andere onzin
- 97** Meningen van Anderen
- 98** Antwoord op Meningen van Anderen
- 101** Samenvattingen/Summaries
- 103** Mededelingen

BEZINT EER GIJ BEGINT

De Britse minister van defensie Geoff Hoon heeft maatregelen genomen om reservisten op te kunnen roepen met het oog op een eventuele actie tegen Irak. Zo luidde een persbericht van 7 januari jl. van het Britse Ministerie van Defensie. In eerste instantie gaat het om 1500 Britse reservisten, terwijl dit mogelijk uitgebreid kan worden tot een niet nader genoemd aantal militairen. Eerder in dezelfde week hadden de vs al aangekondigd een groot aantal reservisten te mobiliseren. Reservisten en reserve-eenheden maken in de vs en Groot-Brittannië een integraal onderdeel uit van de strijdkrachten.

Ook in Nederland is sinds de Defensienota 2000 sprake van reserve-eenheden. De kl kent sinds die tijd geen mobilisabele eenheden meer, maar heeft dit begrip ingewisseld voor reserve-eenheden en was begonnen hier concreet inhoud aan te geven. Met het verschijnen van de Najaarsbrief van ex-minister Korthals komt er waarschijnlijk een abrupt einde aan de ontwikkeling van dit voor de Nederlandse situatie nieuwe type eenheden. Een belangrijke maatregel, aangekondigd in de Najaarsbrief, die in verhouding weinig stof heeft doen opwaaien is het opheffen van alle reserve-eenheden van de kl vanaf 2004. Het is, aldus ex-minister Korthals, *'de meest radicale maatregel sinds in 1993 werd besloten tot de opschorting van de opkomstplicht waardoor de organisatie structuur en het aangezicht van de kl ingrijpend zijn veranderd. Dit zal nu, bij het besluit tot opheffing van de reservecomponent niet anders zijn.'*

Dit laatste mag op zijn minst een *understatement* genoemd worden. Dat Nederland ooit nog een beroep zal doen op reservisten om gevechtseenheden te formeren, zoals nu gebeurd is in Groot-Brittannië en de Verenigde Staten, is hiermee feitelijk onmogelijk geworden. De enige capaciteit die resteert is onze Nationale Reserve, maar de huidige taakstelling en uitrusting van deze

eenheden is niet van dien aard, dat inzet in vredesoperaties ver buiten Nederland als gevechtseenheid voor de hand ligt.

Nu is er vanuit verschillende hoeken gereageerd op de voorstellen uit de Najaarsbrief van het demissionaire kabinet. Belangrijkste kritiek was dat de aangekondigde maatregelen vooral waren gebaseerd op de noodzaak tot bezuinigingen zoals afgesproken in het Strategisch Akkoord, en niet zijn afgeleid van een analyse van de internationale veiligheidssituatie zoals bijvoorbeeld de Defensienota 2000 die beschrijft. In het editoriaal van het januarinummer, *Stuurmanskunst*, constateerde de redactie dat *'de echte discussie over capaciteiten en middelen nog moet plaatsvinden. Het snijden in capaciteiten kan valide zijn. Dan moet het echter wel gaan om het elimineren van hetgeen door een nieuwe veiligheidssituatie overbodig is geworden of op een andere manier zeker kan worden gesteld'*.

Bekijken we de maatregel van het opheffen van de reservecomponent in het licht van de analyse van de veiligheidssituatie, dan ligt het voor de hand daarvoor terug te grijpen op het strategisch kader van de Defensienota 2000. Gebaseerd op een uitgebreide analyse van de veiligheidssituatie geeft de minister daarin een onderbouwing van de noodzakelijke omvang van de Nederlandse krijgsmacht, die op dat moment betaalbaar leek te zijn. In de eerste plaats valt dan op dat de krijgsmacht van 2000 in staat zou zijn geweest om, onder omstandigheden van een groot conflict, te kunnen toenemen van 76.000 tot 108.000 personen. Van deze toename zouden 22.500 personen voor de kl bestemd zijn.

Zoals gezegd werd het begrip reserve-eenheden voor de kl, voor het eerst geïntroduceerd in de Defensienota 2000. Tot die tijd spraken we over mobilisabele eenheden. Materieel van reserve-eenheden zou in vredetijd zo veel mogelijk gebruikt kunnen worden voor de versterking van parate eenheden omdat, anders dan in het verleden, geen rekening gehouden hoefde te worden met een algehele mobi-

lisatie met een korte waarschuwingstijd. Het reservebestand blijft volgens dezelfde Defensienota een verhoudingsgewijs kosteneffectief militair vermogen vertegenwoordigen, voor het geval hierop in de toekomst onverhoopt een beroep zou moeten worden gedaan. Hiervan geen gebruik maken werd als niet doelmatig bestempeld. Het financiële voordeel van opheffing van reserve-eenheden zou niet opwegen tegen het verlies aan capaciteit.

Nu, drie jaar na de Defensienota, alsnog beslissen de reserve-eenheden op te heffen geeft in elk geval aan dat de financiële nood erg hoog is. De Najaarsbrief spreekt immers niet van een gewijzigde veiligheidssituatie of gewijzigde taakstelling van de krijgsmacht als onderbouwing van de maatregel. Het strategisch kader uit de Defensienota 2000 staat nog steeds overeind.

De Adviesraad Internationale Vraagstukken (AIV) heeft in de aanloop naar de Defensienota 2000, de toenmalige minister van advies gediend met het rapport *Ontwikkelingen in de internationale veiligheids-situatie sinds 1993*. De AIV adviseerde de minister daarin om, gebaseerd op een analyse van de internationale veiligheids-situatie, beter gebruik te maken van de mobilisabele component van de krijgsmacht, naast het direct verhogen van de paraatheid van eenheden. De AIV pleitte voor het omzetten van mobilisabele eenheden in reserve-eenheden en verwees hierbij naar de Amerikaanse en Britse praktijk op dit gebied.

Zoals we hierboven hebben gezien is dit advies in de Defensienota 2000 overgenomen, waarmee overigens niet gezegd is dat daarmee besloten zou zijn de Britse of Amerikaanse structuur te kopiëren. Natuurlijk dient aan het concept van reserve-eenheden voor de Nederlandse situatie nog concreet inhoud te worden gegeven. Ook beval de AIV de minister van defensie aan zeer terughoudend om te springen met het verder afstoten van mobilisabel materieel. De AIV wees in dat verband op het sluipenderwijs vervallen in het zogeheten 'recon-

stitutiemodel' waarbij *'in het licht van de lange waarschuwings- en voorbereidings-tijd voor een mogelijke hernieuwde groot-schalige dreiging het militair vermogen voor de algemene verdedigingstaak (tijdelijk) wordt afgestoten. Hieraan kleven een aantal serieuze nadelen. Het besluit tot het heroprichten van afgestoten eenheden kan, juist in tijden van spanning, escalerend werken. Bovendien is de aanschaf van nieuw materieel en het opleiden van het bijbehorende personeel – vooral van nieuw kader – kostbaar en zeer tijdrovend'*, aldus de AIV.

Minister Korthals stelt dat een alles omvatende heroverweging van alle capaciteiten, waarvan geen enkele op voorhand is uitgesloten, is geboden om onze krijgsmacht zo in te richten dat deze structureel betaalbaar blijft. De minister besluit zijn Najaarsbrief dan ook met de mededeling dat *'het pakket aan maatregelen waartoe uiteindelijk zal worden besloten een dermate fundamentele heroverweging van de doelen en de middelen van de krijgsmacht [is] dat het in de rede ligt het parlement hierover komend jaar een uitgebreide brief te sturen vóórdat aanpassingen in het reguliere plan – en begrotingsproces worden verwerkt.'*

De nu aangekondigde opheffing van de reserve-eenheden zal het aangezicht van de KL ingrijpend veranderen. Daarover bestaat geen twijfel. Het besluit verdient, net als het besluit tot afschaffen van de opkomstplicht, een gedegen onderbouwing. De Defensienota 2000 geeft die niet en de Najaarsbrief geeft ook geen strategische kader dat een dergelijk besluit onderbouwt. Bij dit soort besluiten moet je niet over één nacht ijs gaan. De afschaffing van de opkomstplicht werd destijds voorafgegaan door 'zware' adviezen van o.a. de Commissie Dienstplicht (Meijer) en vooral een brede discussie, voordat de Prioriteitennota de weg aangaf naar het nieuwe beroepsleger. Laten we hopen dat de aangekondigde brief van de minister in de fundamentele heroverweging van de doelen en de middelen van de krijgsmacht, dit onderwerp de aandacht geeft die het verdient.

Mededelingen

De Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap nodigt leden en belangstellenden uit voor een bijeenkomst over:

ISAF

Het Duits/Nederlandse *High Readiness Headquarters* uit Münster neemt in februari het commando over de vredesmacht ISAF in Kabul over van een Turks hoofdkwartier. Onder het ISAF-hoofdkwartier ressorteert onder andere de *Kabul Multinational Brigade*. Over de missie van ISAF, de omstandigheden in Kabul en de relatie met Afghaanse autoriteiten en andere (militaire) organisaties spreekt

kolonel H.H. de Koff
voormalig plv. commandant
Kabul Multinational Brigade

De bijeenkomst vindt plaats op:

donderdag 27 februari 2003

Defensievoorlichtingscentrum
Lange Houtstraat 10
Den Haag

Vanaf 19.30 uur is de zaal open. De bijeenkomst begint om 20.00 uur.
Gaarne **aanmelden** tijdens kantooruren (076-5273209) of via info@kvbk.nl

Indien u zich via www.kvbk.nl op de mailservice abonneert, worden deze aankondigingen vroegtijdig onder uw aandacht gebracht.

Gedachten over 'de officier'

F.E. van Kappen, generaal-majoor der mariniers b.d.*

Inleiding

De gouverneur van de Koninklijke Militaire Academie daagde mij uit om bij de 174e Dies van dit instituut, op 22 november 2002, mijn opvattingen over het officiersberoep uit te dragen. Deze bijdrage geeft weer wat ik mijn gehoor onder de aandacht bracht.

In mijn overwegingen staat de (aanstaande) jonge officier centraal. Het waarom van deze keuze spreekt voor zich. Ik realiseer mij daarbij dat er verschillende bloedgroepen zijn binnen de krijgsmacht. Ik ben er tevens rotsvast van overtuigd dat wat ons bindt, veel belangrijker is dan wat ons scheidt. Wat ons bindt, is het officierschap; dat is ons gezamenlijk fundament.

Het officiersberoep is zo veelzijdig dat er boeken over vol te schrijven zijn. Het beroep is ook complex en wordt steeds complexer. Bij tijd en wijle is het beroep zowel fysiek als mentaal zwaar. Al die facetten zou ik eigenlijk willen belichten, maar dat kan nu eenmaal niet. Ik maak dus een keuze. Wat ik te vertellen heb, wordt sterk gekleurd door mijn ervaringen. Mijn beschouwing is dus niet objectief en zeker niet politiek correct of genuanceerd. Het is aan de lezer om te beoordelen wat hij of zij met mijn gedachten doet.

*De auteur was van 1995 tot 1998 militair adviseur van de secretaris-generaal van de Verenigde Naties en Director Planning Division in the Department of Peacekeeping Operations van de VN.

Dutchbat brengt met muilezels en geassisteerd door plaatselijke bevolking voorraden naar afgelegen observatieposten Quebec en Romeo, omgeving Srebrenica, april 1994

(Foto: Directie Voorlichting MvD)

De kern van het militaire beroep

Omggaan met geweld

De eerste vraag die ik mijzelf stelde is: wat is nu de kern van ons beroep? Ondanks alle veranderingen om ons heen, ondanks de gewijzigde veiligheidssituatie en de daarop toegesneden nieuwe operationele concepten, ondanks de voortgang van de techniek, ondanks de toegenomen complexiteit van de organisatie, ondanks

de vermaatschappelijking van de krijgsmacht, ondanks dit alles, is en blijft de kern van het militaire beroep: het omgaan met geweld.

Een militair moet derhalve niet alleen in staat en bereid zijn om geweld *toe te passen*, maar ook *zelf geestelijk en lichamelijk bestand zijn tegen het ondergaan van geweld*.

Moed en gehardheid

Van een officier wordt bovendien geëist dat hij in staat en bereid is om

Het geniehulpbataljon KFOR staat in de rij voor de verstrekking van de maaltijd op het terrein van het European Trade Center in Macedonië bij de grens met Kosovo, 1999

(Foto: Mirjam Meindersma)

tijdens crisismoments en tijdens het gevecht effectief leiding te geven aan zijn ondergeschikten. Dit stelt zeer bijzondere eisen aan de officier. Het vereist niet alleen fysieke en mentale moed en gehardheid, maar tevens het vermogen om onder grote fysieke en mentale druk helder en zuiver te kunnen denken en beslissen. Het vereist bovendien verantwoordelijkheidsgevoel en, 'last but not least', een hoge morele standaard. Denken en beslissen achter een bureau, met een kopje koffie in een comfortabel verwarmde kamer met alle naslagwerken bij de hand, met zachte, rustgevende muziek op de achtergrond en na een goede nachtrust, is niet zo'n kunst. Er zijn veel mensen die dat kunnen.

Denken en beslissen 'on your feet', onder tijdsdruk, terwijl je moe en hongerig bent in een omgeving van chaos en geweld, daar gaat het om. Er zijn niet veel mensen die dat zonder

een intensieve training kunnen opbrengen; je kunt het bovendien niet leren uit een boek.

Een anker zijn...

De confrontatie met geweld heeft bovendien een corrumperend effect en leidt al snel tot normvervaging van diegenen die ermee om moeten gaan. Angst en vermoeidheid verergeren dit effect nog eens extra.

De officier moet het anker zijn voor zijn mensen, opdat zij hun normbesef en gevoel voor verhoudingen niet verliezen, en niet op drift raken in een ontsporing van geweld.

De wereld van geweld

Onuitwisbare beelden

Helaas heb ik in mijn periode als militair adviseur van de secretaris-generaal van de VN meer geweld en menselijke ellende gezien dan goed is

voor een mens. Ik werd altijd op pad gestuurd naar die plekken waar het niet goed ging. Als ik terugdenk aan die tijd, dan staat er een aantal beelden onuitwisbaar in mijn geheugen gegrift.

- Het beeld van een eenzame Russische VN-soldaat die een massagraf bij Vukovar in Oost-Slavonië bewaakte. De verwoeste stad op de achtergrond, de vuile sneeuw, de stank en dan die eenzame dienstplichtige knul met zijn te grote blauwe helm op; een Kafka-achtig beeld.

- Het beeld van de veertienjarige 'fieldcommander' in Liberia die stijf stond van de drugs, omringd door zijn gang van kindsoldaten met hun Kalashnikovs en die mij toevoegde:

I am also a general like you, but I have more combat experience.

- Het beeld van 'fieldcommander

Usimov', een van de mannen van generaal Massoud, met wie ik sprak op de grens tussen Afghanistan en Tadzjikistan, die mij toebeet:

I don't care about agreements or International Law, and don't you forget general, I control the guns.

- De beelden van het verwoeste VN- Hoofdkwartier van FJIBAT in Qana (in Libanon), waar na een artilleriebeschieting meer dan tweehonderd vrouwen en kinderen in stukken waren gereten.

- Het beeld van de rondlopende krijgsbenden in Rwanda, die uit pure moordzucht vrouwen en kinderen met machetes in stukjes hakten:

To deter the enemy,

zoals hun 'commander' van 23 jaar mij uit de doeken deed; een ontsporing van geweld die welhaast bijbelse proporties aanneemt.

- Het beeld van de eenzame Zambianse kapitein van een VN-patrouille, die onverzettelijk en met grote moed

de moordzuchtige bende trotseerde. Het beeld van de zes VN-soldaten die hij bij zich had en die ondanks hun angst en verwarring hun werk bleven doen:

we don't want to die in this civil war, but our captain will do the right thing, we will protect our captain.

Deze woorden van een simpele Zambianse soldaat zullen mij altijd bijblijven. De kapitein was hun anker in de chaos.

- Het beeld van mijn terugkeer vanuit Rwanda in New York, waar ik tijdens mijn debriefing het woord 'genocide' in de mond nam, om vervolgens door een van de diplomaten gecorrigeerd te worden met de woorden:

General I would advise you to control your emotions. The use of the word genocide does not fit the political agenda at this time.

Emoties en zelfbeheersing

Dat moment staat in mijn geheugen gegrift, niet alleen om de intense

woede die ik op dat moment voelde, maar door het feit dat ik mij door die woede liet leiden; ik werd zo nijdig dat een normale discussie met mij vervolgens niet meer mogelijk was. Ik besepte later dat ik mij op dat moment te veel door mijn emoties had laten meeslepen en derhalve als officier tekort was geschoten.

Natuurlijk moet je als officier emoties hebben, anders kun je andere mensen niet aanvoelen en kun je dus ook geen leidinggeven. Maar het is onvergeeflijk als je als officier je emoties niet onder controle kunt houden op de momenten die ertoe doen. Ik heb veel fouten gemaakt in mijn carrière als officier en veel is mij vergeven, gelet op de rang die ik heb bereikt, maar deze fout heb ik mezelf nooit vergeven.

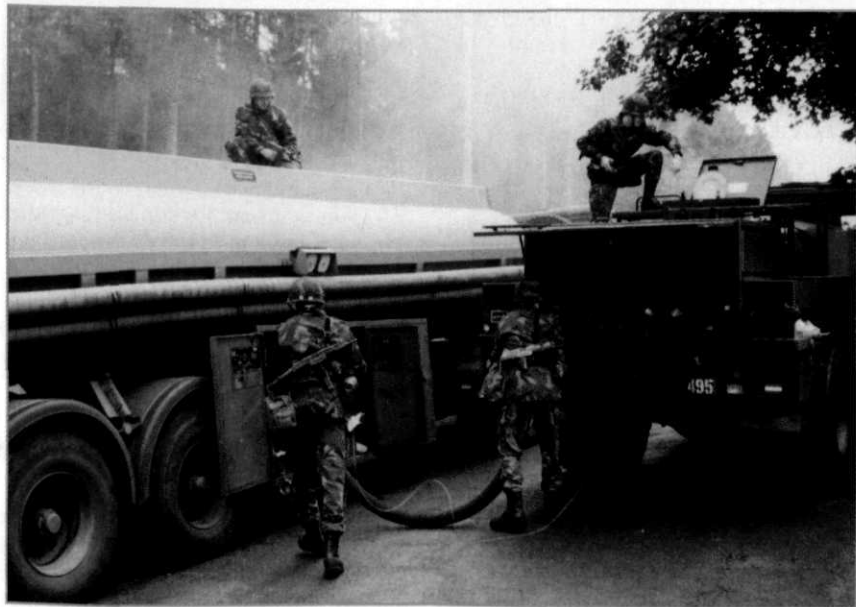
Even een zijspoor. Gewelddadige en agressieve mensen zijn absoluut ongeschikt voor het militaire beroep en zeker voor het bekleden van een officiersrang. Het kunnen omgaan met geweld vereist een hoge mate van professionaliteit.

Machogedrag is dan ook uit den boze voor een officier: het is onprofessioneel. Niet machogedrag, maar zelfbeheersing en een diep geworteld normbesef zijn onontbeerlijk voor een officier, wil hij overeind blijven tijdens de ultieme test, zoals de Zambianse kapitein; hij was geen macho, maar een officier in de ware betekenis van het woord.

Ik verlaat dit onderwerp, want anders wordt mijn beschouwing te anekdotisch, maar ook te persoonlijk. Het enige dat ik er nog over kwijt wil is dat dit soort ervaringen mijn motivatie om dit vak uit te oefenen alleen maar heeft versterkt. Ik ga dit niet verder uitleggen. Terug naar de essentie.

De essentie van het militaire beroep

Misschien is de essentie van ons 'vak' wel een beetje op de achtergrond geraakt tijdens de Koude Oorlog.

Tijdens een oefening laadt een bulk-tankwagen van 21.500 liter onder gewapend toezicht brandstof over in een kleinere tankwagen van 4000 liter op ca. 15 km van het front, circa 1995

(Foto: Mediacentrum KI/DWS)

Immers, de Koude Oorlog werd voornamelijk gevoerd met strategische concepten als: *Balance of Terror*, *Mutual Assured Destruction*, *Credible Deterrence*, et cetera.

Via deze concepten werd in feite de politiek-militaire dialoog gevoerd tussen de leiders in het Kremlin en in Washington. Een ingewikkelde en immens griezelige vorm van communicatie, maar deze oorlog was en bleef *koud*. Er werd bedreigd met uitermost geweld, maar het grootschalig gewapende conflict bleef uit. De risico's waren te groot; de 'balance of terror' deed zijn werk.

Ik kan mij herinneren dat het in die tijd modieus was om de krijgsmacht als een bedrijf te zien en de officier als een hoogopgeleide manager. Ik heb me daar altijd instinctief tegen verzet, maar kon toentertijd niet goed onder woorden brengen waarom ik dacht dat er iets niet klopte in die visie. Inmiddels ben ik echter tot de overtuiging gekomen dat deze modieuze stelling onjuist is en geen recht doet aan de werkelijkheid.

Krijgsmacht versus bedrijf

Natuurlijk heeft de krijgsmacht bedrijfsmatige trekken, maar ze is in essentie natuurlijk geen bedrijf. Een bedrijf produceert goederen of diensten met het oogmerk winst te maken. De krijgsmacht is een politiek instrument in handen van de staat, dat geweld over het volle spectrum gedoseerd en gecontroleerd moet kunnen hanteren, teneinde een door de politiek gesteld doel te bereiken - *en dat is echt wat anders*.

Natuurlijk is het waar dat een officier als onderdeel van zijn vak bepaalde managementtechnieken goed moet beheersen, maar een officier is uiteraard geen 'normale' manager. Een manager is in essentie een *bestuurder* die de zakelijke belangen behartigt voor bedrijven, verenigingen of individuen.

Een officier is in essentie een aanvoerder, een *leider* die leiding moet

kunnen geven onder crisismoments, waarbij hijzelf en zijn ondergeschikten worden blootgesteld aan uitermost geweld. Mijn laatste baas, Kofi Annan, zei het als volgt:

Managers are interested in doing things the right way, leaders are interested in doing the right things,

en dat is echt wat anders!

Eigenlijk zei de Zambiaanse VN-soldaat in Rwanda hetzelfde: *'the captain will do the right thing'*.

Omgaan met geweld

Ja, Rwanda; een ontsparing van geweld. Dat brengt ons weer terug naar het onderwerp van de vredesoperaties en mijn stelling dat, sinds de val van 'de Muur', militairen weer indringend worden geconfronteerd met de essentie van hun beroep: het fysiek omgaan met geweld.

Immers, na de val van 'de Muur' wordt de wereld geteisterd door een reeks van bloedige burgeroorlogen en lokale conflicten waarvan de oorzaken vaak zeer complex zijn. Bij dit soort bloedige en onoverzichtelijke conflicten zijn vaak meerdere partijen betrokken, die gebruikmaken van een bonte verzameling van milities en krijgsmachten om hun doelstellingen te bereiken.

Deze partijen zijn vaak niet gevoelig voor internationale druk en de controle die zij uitoefenen over hun bewapende bendes is vaak marginaal. Ik denk dan altijd maar weer aan 'field-commander' Usimov: *'I don't care about agreements or International Law, and don't forget, I control the guns'*. Geen 'consent' (overeenstemming) dus op het tactische niveau, om het maar eens voorzichtig uit te drukken. Of aan het veertienjarige drugsverslaafde jochie: *'I am a general too, but I have more combat experience'*.

Ingrijpen in dit soort complexe interne conflicten kan dan ook, zowel politiek als militair, riskant zijn. Of zoals mijn laatste baas Kofi Annan

het uitdrukte tijdens mijn introductiegesprek met hem:

Peacekeeping is like giving first aid to a rattlesnake.

Vredesoperaties

Uit eigen ervaring kan ik bevestigen dat Kofi Annan gelijk heeft. De 'peacekeepers' ('vredeshandhavers') worden niet alleen indringend met geweld geconfronteerd, maar het geweld is vaak ook tegen hen gericht. Bovendien nemen de partijen in het conflict vaak hun toevlucht tot asymmetrisch optreden, wat een extra complicerende factor toevoegt en het risico vergroot

Maar het is nu eenmaal zo dat een aantal van deze conflicten een bedreiging oplevert voor de internationale vrede en veiligheid, en derhalve de internationale gemeenschap noopt tot ingrijpen.

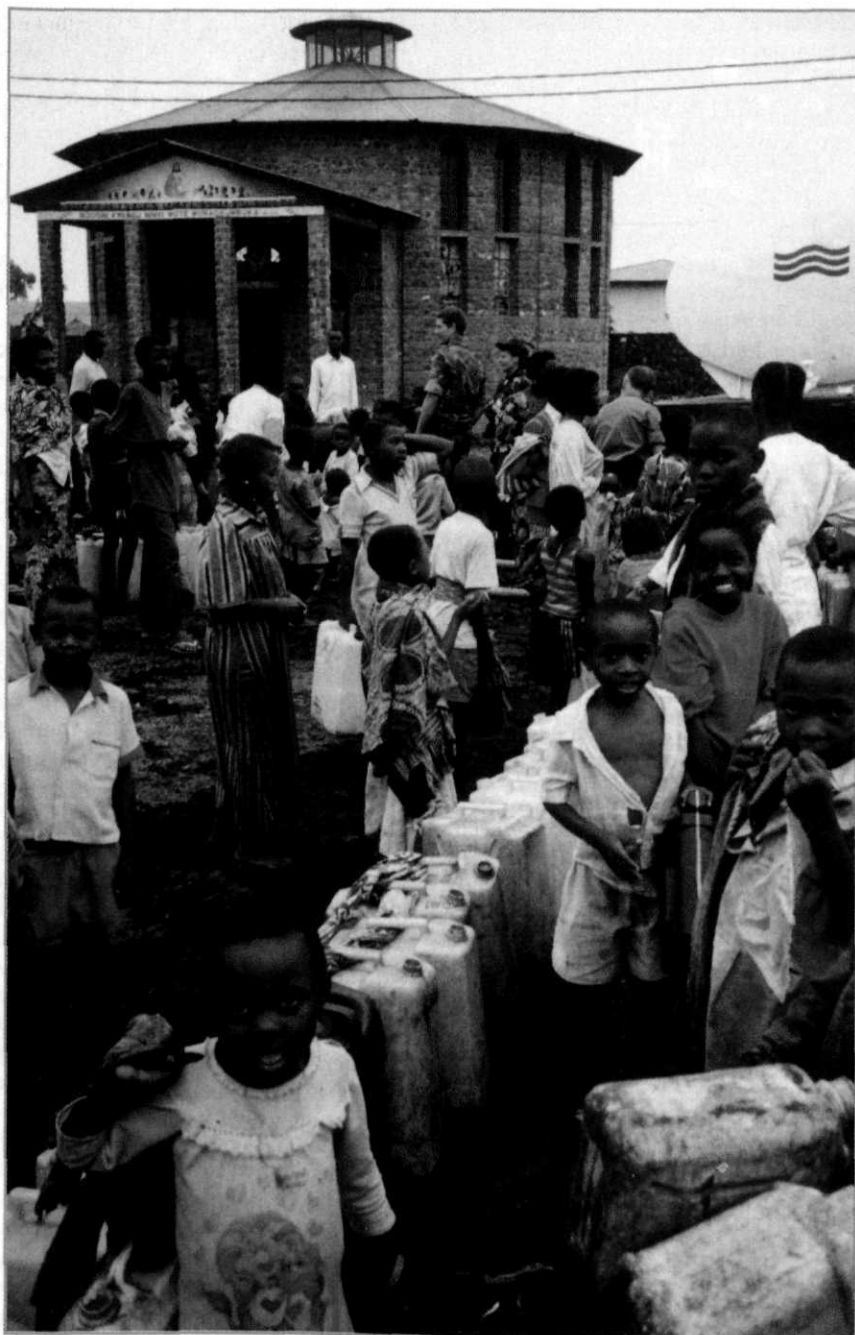
Het Nederlandse veiligheidsbeleid is erop gericht om een bijdrage te leveren aan deze inspanningen van de internationale gemeenschap en daarom zijn in het recente verleden en worden ook op dit moment, Nederlandse militairen ingezet bij dit soort operaties. Het ligt in de lijn der verwachtingen dat dit ook in de toekomst gebeurt.

Waar en wanneer toekomstige operaties zich zullen afspelen weten we niet, maar waarschijnlijk hebben ze een sterk expeditie karakter en spelen ze zich relatief ver van huis af in wisselende bondgenootschappelijke verbanden.

Over de risico's hebben we het al even gehad en ook over het feit dat militairen, die deelnemen aan dit soort operaties, een reële kans lopen om fysiek en indringend te worden geconfronteerd met de effecten van geweld. Maar daar komt nog iets bij.

Complexiteit

Vredesondersteunende operaties zijn

Nederlandse militairen verstrekken drinkwater aan Rwandese vluchtelingen in Goma, augustus 1994

(Foto: Directie Voorlichting MVD)

namelijk per definitie multi-dimensionaal en derhalve politiek, militair en juridisch complex. Deze operaties zijn immers op elk niveau een afspiegeling van zowel de internationale gemeenschap, als het internationale juridische kader waarbinnen deze operaties zich afspelen. De complexi-

teit van de omgeving legt een extra druk op de individuele officier, omdat zijn handelen niet alleen operationele gevolgen kan hebben, maar eveneens kan leiden tot ernstige politieke en juridische consequenties. Behalve op zijn militaire vakkennis en vaardigheden, wordt er tevens regelmatig een

beroep gedaan op zijn politieke gevoel, tact en sociale vaardigheden.

Politieke antenne

Tact, sociale intelligentie en sociale vaardigheden zijn voor een officier altijd van belang geweest: ze hebben alles te maken met het omgaan met mensen, zowel met ondergeschikten als superieuren. De intensieve interactie tijdens vredesoperaties met militairen van andere deelnemende landen, de burgerbevolking en een bonte verzameling aan lokale en internationale civiele instanties voegt een extra dimensie toe aan deze vereisten.

Politiek gevoel was in het verleden voornamelijk vereist voor officieren die in de top van de militaire organisatie moesten opereren, op het snijvlak tussen politiek en militair denken. Het toepassen van militair geweld is nu eenmaal niet politiek neutraal. Het is, zoals Von Clausewitz al zei, een voortzetting van de politiek met andere middelen.

Een zeker politiek gevoel is echter bij vredesoperaties vereist tot op een veel lager niveau in de organisatie dan voorheen. Het onjuist inschatten door een commandant van de situatie te velde kan niet alleen operationele consequenties inhouden, maar ook ernstige politieke en juridische gevolgen hebben. Daar zijn vele voorbeelden van uit het recente verleden. Veel van die voorbeelden zijn dramatisch en tot op de dag van vandaag politiek beladen.

Crisisomstandigheden

En dat brengt mij bij leiderschap omdat dit van cruciaal belang is voor het functioneren van een officier. Immers, hij moet niet alleen in staat zijn om gewoon leiding te geven, maar hij moet leiding kunnen geven *onder omstandigheden van crisis en geweld*.

Leiderschap

Er is enorm veel geschreven over leiderschap, maar tegelijkertijd blijft het

een verwarrend en ongrijpbaar begrip. Ieder valide argument in een discussie over leiderschap kan eenvoudig worden ontkracht door een even valide tegenargument; het is een onderwerp dat van paradoxen aan elkaar hangt. Ik ben zeker geen specialist op dit onderwerp. Toch wil ik een paar aspecten naar voren brengen die mijns inziens van belang zijn.

Autoritair of democratisch?

Enerzijds verlangen de meeste mensen naar inspirerend leiderschap, anderzijds hebben we allemaal een hekel aan mensen die de baas over ons willen spelen. We willen niet geleid worden door bezeten visionairs met grootheidswaanzin, maar ook niet door nerveuze twijfelaars.

We bewonderen Churchill en Washington, maar verachten Adolf Hitler en Mussolini. We voelen allemaal intuïtief aan dat er een andere leiderschapsstijl nodig is voor het leiden van een peloton tijdens de bestorming van 'Hamburger Hill' dan voor het leiden van het defensieplanningproces op het ministerie van Defensie.

Goed leiderschap is zeer afhankelijk van de situatie, de context en het niveau van de organisatie waar men leiding aan moet geven. Een leider kan zeer succesvol zijn in een bepaalde situatie en falen in een andere situatie. Er zijn namelijk vele vormen van leiderschap. Aan het ene uiterste van het spectrum ligt het leiderschap dat in de literatuur wel wordt aangeduid met *autoritair leiderschap*, aan het andere uiterste van het spectrum ligt een vorm van leiderschap die vaak wordt aangeduid met *democratisch leiderschap*.

Tussen deze twee uitersten liggen vele andere vormen van leiderschap die in feite mengvormen zijn zoals bijvoorbeeld coachend leiderschap.

Dilemma's

Autoritair leiderschap is nodig binnen organisaties die onder crisissomstandigheden moeten kunnen functioneren, zoals de krijgsmacht. De defen-

Een vrachtauto wordt gelost in het Sea Point of Debarkation in Split, circa 1995

(Foto: Directie Voorlichting MVD)

sieorganisatie is daartoe hiërarchisch georganiseerd om deze vorm van leiderschap te ondersteunen. De leider is de baas, ondergeschikten volgen orders op.

Democratisch leiderschap past niet in een crisissituatie, maar wel in een situatie waarbij consensus een kritische factor is voor succes. Of als middel voor een afgewogen standpuntbepaling over complexe of controversiële onderwerpen. Hierbij past een platte organisatiestructuur. De leider dient zich op te stellen als een 'primus inter paris'; de eerste onder zijn gelijken, anders komt er niets uit.

De hiërarchische structuur van de krijgsmacht past niet in dit model. Het probleem binnen de krijgsmacht is echter dat de crisissituatie niet de normale situatie is van alledag en dat je ook niet 365 dagen per jaar de crisissituatie kan nabootsen door te oefenen.

In de dagelijkse gang van zaken doen zich veel situaties voor waarbij een meer democratische vorm van leiderschap beter past dan het voor de cri-

sisituatie vereiste directe en autoritaire leiderschap. Het is voor een ieder duidelijk dat er tijdens de bestorming van 'Hamburger Hill' weinig ruimte is voor discussie; de situatie vereist autoritair en direct leiderschap. De commandant beslist en het snel en nauwkeurig opvolgen van gegeven orders is van levensbelang; anders is de aanval bij voorbaat al mislukt en wordt het doel niet genomen.

Zoals gezegd, zijn militaire gevechtseenheden hiërarchisch georganiseerd zodat deze vorm van leiderschap wordt ondersteund. Maar is het doel het organiseren van een gezellig en ontspannend feest voor de eenheid om het moreel wat op te peppen, dan doet de commandant er verstandig aan om een meer democratische vorm van leiderschap toe te passen, en anderen bij de organisatie te betrekken.

Anders wordt het doel, een gezellig en ontspannend feest, niet bereikt. Gezien de hiërarchische structuur van de krijgsmacht, is het echter niet eenvoudig om zuiver democratisch lei-

derschap effectief toe te passen binnen de krijgsmacht.

Situationeel leiderschap

Tussen deze twee uitersten liggen talloze situaties die iedere keer een aangepaste vorm van leiderschap vereisen. Wat we dus verlangen van een officier is 'situationeel leiderschap'; het snel kunnen inschatten van de situatie en het daarop aanpassen van zijn leiderschapsstijl. En het flexibel, maar vooral natuurlijk, kunnen afwisselen van autoritair en democratisch leiderschap, daar gaat het dus om. Dat is niet eenvoudig.

Veel jonge officieren worstelen met hun rol als leider in de dagelijkse gang van zaken en brengen hun ondergeschikten in verwarring door abrupt en geforceerd van rol te wisselen. Het ene moment laten ze zich tutoyeren en is het 'ouwe jongens krentenbrood', het volgende moment eisen ze correct militair gedrag van hun ondergeschikten; dat werkt dus niet.

Je zult nooit 'one of the boys' worden als officier. Dat moet je ook niet willen, dat willen je ondergeschikten eigenlijk ook niet. Het is ook niet nodig. Het is wel degelijk mogelijk om een zeer hechte band op te bouwen met de mensen aan wie je leiding geeft die gebaseerd is op vertrouwen en respect, zonder 'one of the boys' te zijn.

Geboren leiders zijn schaars

Dit lukt echter maar weinig mensen zonder een intensieve training; geboren leiders zijn schaars; er zijn er gewoon te weinig om een krijgsmacht van enige omvang mee te runnen. We zullen het dus moeten doen met die mensen die enige aanleg hebben om leiding te geven. Deze aanleg moet gedurende de loopbaan zorgvuldig worden ontwikkeld.

Onverbreeklijk verbonden aan het leren van leiderschap is ook het leren volgen en gehoorzamen. Goed volgen en gehoorzamen is wat anders dan het blind opvolgen van orders. Dit soort kadaverdiscipline is betrekkelijk eenvoudig op te leggen en in te drillen.

Onder bepaalde omstandigheden kan dit soort discipline nuttig zijn, maar het effect is zeker niet optimaal onder de chaotische omstandigheden waarin men vaak moet opereren.

Ruimte geven

Leiders moeten enerzijds van hun ondergeschikten eisen dat regels en procedures worden gevolgd, maar dit moet op een zodanige wijze geschieden dat ondergeschikten niet worden geblokkeerd in het gebruiken van hun gezonde verstand en daar waar nodig eigen initiatief kunnen en willen ontplooiën om de opdracht tot een goed einde te brengen.

Een effectieve leider zal naar gelang de omstandigheden meer of minder beslissingsruimte openlaten voor zijn ondergeschikten bij het uitvoeren van een opdracht. Dat is niet eenvoudig, want hij neemt daarmee een zeker risico. De mate van vertrouwen die hij heeft in het vermogen tot oordelen en de vakbekwaamheid van zijn ondergeschikten, speelt hierbij een belangrijke rol.

Vertrouwen in eigen kunnen

Voor de volgers is het minstens zo

belangrijk dat zij vertrouwen hebben in hun leider, maar zeer zeker ook in hun eigen kunnen. De training om goed leiding te kunnen geven en goed te kunnen volgen is complex en tijdrovend. Ik vraag me weleens af of we er tijdens de opleiding wel voldoende tijd voor vrijmaken.

Er doet zich namelijk nog een andere complicerende factor voor en die heeft direct te maken met het feit dat de beroepsofficier gedurende zijn loopbaan leiding moet kunnen geven op diverse niveaus in de organisatie.

Direct en indirect leiderschap

Laag in de organisatie is direct leiderschap van groot belang. Immers, de leider is voor een ieder zichtbaar; hij is het voorbeeld; hij inspireert zijn mensen direct; hij gaat voorop in het gevecht. In de Angelsaksische literatuur wordt dit ook wel 'do as I do', of 'face to face leadership' genoemd. Als het goed is, ontstaat er een bepaalde chemie, een bepaalde verbondenheid tussen de leider en zijn ondergeschikten.

Voorraden voor Nederlandse UNPROFOR-eenheden worden geprepareerd voor transport naar het voormalige Joegoslavië, 1993

(Foto: Directie Voorlichting MvD)

Met het klimmen van de rang moet de officier echter gaan functioneren op hogere niveaus in de organisatie. De context en de omstandigheden waaronder hij leiding moet geven, veranderen; 'do as I do', direct leiderschap, is niet meer voldoende. Immers, de factoren tijd en afstand veroorzaken een fysieke verwijdering tussen de leider en het overgrote deel van zijn ondergeschikten; hij is minder direct zichtbaar.

Het komt er nu veel meer op aan dat de leider in staat is om indirect leiding te geven. Hij moet nu via anderen en via andere middelen en technieken zijn inspiratie en visie overdragen op het overgrote deel van zijn mensen. Bovendien moet hij steeds meer in de schaduw van de politiek gaan functioneren. Hiervoor zijn *echt* andere bekwaamheden en vaardigheden vereist.

Het is bijna onmogelijk om direct en indirect leiderschap simultaan te ontwikkelen. Dat is gelukkig ook niet nodig omdat indirect leiderschap pas later in de carrière en met het klimmen van de rang van belang wordt. Het kan en moet dus geleidelijk door ervaring en bijscholing worden ontwikkeld.

Persoonlijk belang wordt ondergeschikt

Wat ik in ieder geval wil onderstrepen is dat leiders aan de top van de organisatie veel harder moeten werken om de spirituele en intellectuele band met de mensen in hun organisatie te waarborgen. Daarbij moeten ze bovendien oppassen dat ze de bevelsketen niet ontwrichten door al te diep te willen reiken met hun directe leiderschap.

Dat klinkt wat cryptisch, maar het heeft te maken met het ondergeschikt maken van de persoonlijke behoefte aan erkenning en herkenning, in het belang van de organisatie. Het is echt eenzaam aan de top.

Het ontwikkelen van direct 'do as I do' leiderschap is denk ik al moeilijk genoeg en vormt het fundament

waarop verder moet worden gebouwd. Ik heb al eerder gezegd dat dit geen kunstje is dat je uit een boek kunt leren. Het heeft namelijk te maken met de ontwikkeling van de persoonlijkheid, en dat vereist zowel vorming als praktische training en ervaring.

Wat het extra lastig maakt, is dat ieder individu het zal moeten doen met wat hij aan sterke en zwakke punten heeft meegekregen in het leven. Anderen imiteren werkt niet; er is geen universeel receptenboek; de manier van leidinggeven moet authentiek zijn en ankeren in de persoonlijkheid van ieder individu.

Soms is formeel gezag gebaseerd op rang en functie genoeg, maar wanneer het ernst wordt en er gevaar is voor eigen leven, is dit onvoldoende. Ondergeschikten hebben als groep meteen door wanneer ze met een blaaskaak of een hol vat te maken hebben. Echt gezag is niet alleen op kennis, functie en rang gebaseerd. Het berust op vertrouwen en echt respect voor de leider; 'I trust the captain will do the right thing'.

Toetssteen

In Haïti liep ik eens een nachtpatrouille mee met een Canadees peloton in de *Cite de Soleil*. Het was aarddonker en het regende pijpenstelen. Toen we onder vuur kwamen van een sluipschutter dook iedereen weg. De pelotonscommandant schreeuwde allerlei warrige orders, maar er was geen man vooruit te branden. Het was voor iedereen duidelijk dat deze PC de kluts kwijt was.

Pas toen de pelotonssergeant ingreep werd er actie ondernomen en werd de sluipschutter opgeruimd. Het was overduidelijk dat de mannen weinig vertrouwen hadden in hun PC, maar wel vertrouwen in hun sergeant. Toen er echt fysiek gevaar dreigde kwam dit boven. Zo gaat het vaak; fysiek gevaar is vaak de toets of formeel gezag is gefundeerd op echt vertrouwen en respect, of op gebakken lucht.

Cultuurverschillen

Struikelblokken of niet?

Ter afsluiting wil ik nog enige woorden wijden aan wat in het begin even ter sprake kwam; het verschil tussen de bloedgroepen binnen de krijgsmacht, ook wel aangeduid met 'de verschillen in bedrijfscultuur'. Bij nader inzien wijs ik zelfs dit begrip 'bedrijfscultuur' af. De krijgsmacht is geen bedrijf; de krijgsmachtdelen zijn dat net zo min. Ik ga dus voor 'organisatiecultuur' of, kortweg, cultuur.

Een populair credo op dit moment is dat alles nu *joint* moet zijn en dat we allemaal moeten opgaan in wat wordt aangeduid als 'het warme paarse gevoel'. De verschillen in cultuur tussen de krijgsmachtdelen worden door de aanhangers van deze visie gezien als het belangrijkste struikelblok om dit gevoel te creëren; de verschillen in cultuur worden dus ervaren als iets negatiefs.

Persoonlijk denk ik daar wat anders over. Ik ben weliswaar een groot voorstander van *jointness*, om maar eens een goed Nederlands woord te gebruiken, maar ik denk veel positiever over cultuur en ik denk niet dat de verschillen in cultuur een echt struikelblok vormen voor 'joint' opereren.

Een bepaalde cultuur komt niet zo maar uit de lucht vallen. Cultuur is in beginsel functioneel en heeft iets te maken met de specifieke eisen die het beroep stelt en de omstandigheden waaronder het beroep moet worden uitgeoefend. Er zijn vele voorbeelden aan te halen waarom vliegers, cavaleristen, infanteristen, mariniers, et cetera, als groep bepaalde eigenaardigheden vertonen en hoe die te verklaren zijn uit het soort werk dat men doet.

Bepaalde ongeschreven normen en waarden, een bepaalde houding en gedrag, die noodzakelijk zijn om het werk te kunnen doen en als groep overeind te blijven, worden erdoor gestimuleerd. De 'esprit de corps' van militaire eenheden is voor een belangrijk deel ingebed in hun specifieke cultuur.

Korpsgeest inspireert...

De beroemde 'Charge of the Light Brigade' bij Balaclava gedurende de Krimoorlog is een klassiek voorbeeld hoe 'esprit de corps' mensen kan inspireren tot buitengewone plichtsbetrachting, moed en zelfopoffering. U kent het verhaal ongetwijfeld, of anders kent u het beroemde gedicht van Alfred Lord Tennyson over de 'Charge of the Light Brigade':

Theirs is not to reason why, Theirs is but to do and die: Into the valley of Death, Rode the six hundred.

Een klassiek voorbeeld

Zeshonderd cavaleristen voerden de charge uit op een overweldigende Russische overmacht. Slechts 195 man overleefde de charge. Weliswaar was de 'Charge of the Light Brigade' een klassiek voorbeeld van 'esprit de corps', maar tevens ook een schoolvoorbeeld van slecht leiderschap en gebrek aan professionaliteit van de verantwoordelijke generaals: Lord Raglan, Lord Lucan en Lord Cardigan.

De charge werd namelijk uitgevoerd op het verkeerde doel. Aanleiding voor de vergissing was onduidelijk-

heid in de order van de bevelhebber, Lord Raglan, over de aanvalsrichting. Ondanks het feit dat het zowel voor Lord Lucan, de divisiecommandant, als voor Lord Cardigan, de brigadecommandant, overduidelijk was dat Lord Raglan zich vergist had, werd de aanval ingezet en werd de 'Light Brigade' zijn ondergang tegemoet gestuurd.

Lord Lucan en Lord Cardigan hadden naar mijn idee wegens vergaande stupiditeit en gebrek aan militair gezond verstand door een krijgsraad veroordeeld moeten worden. Dit doet overigens niets af aan de moed en de zelfopoffering van de mannen van de 'Light Brigade'.

De Franse commandant van de 'Chasseurs d'Afrique', generaal Bosquet, die getuige was van de charge drukte het als volgt uit,

C'est magnifique, mais ce n'est pas la guerre'.

In dit zinnetje ligt de bewondering besloten voor de 'esprit de corps', maar tevens de veroordeling van het gebrek aan professionaliteit en leiderschap van de bevelvoerende officieren.

Na de Charge sprak Lord Cardigan de overlevenden van zijn brigade toe met de woorden

It was a madbrained trick, but it is no fault of mine.

Waarop een van de overlevende cavaleristen antwoordde

Never mind, my Lord, we are ready to go again.

Uit dit incident blijkt de misconceptie van Lord Cardigan over zijn eigen rol in het drama, maar tevens de ongebroke korpsgeest van de betrokken huzaren.

Bindende factor

Ik ervaar cultuurverschillen dus in wezen als positief en functioneel. Dat ze aanleiding geven tot rivaliteit is niet zo erg en kan best gezond zijn. Ik ontken niet dat cultuurverschillen ook negatieve en ongezonde vormen kunnen aannemen. Daar waar ze 'joint' opereren in de weg staan of anderszins contraproductief zijn, moet keihard worden ingegrepen. Uiteindelijk maken wij allen deel uit van een overkoepelende militaire organisatie; een cultuur die ons allen bindt.

Bovendien hebben we elkaar nodig; we zijn afhankelijk van elkaar. Expeditionair optreden is per definitie 'joint'.

Als officieren moeten we er met zijn allen voor waken dat de totale militaire cultuur gezond en positief is en blijft, en dat deze tevens verankerd blijft in onze Nederlandse samenleving. Het argument dat de krijgsmacht een *doorsnede* is van de Nederlandse samenleving is echter in mijn ogen een minimum bod. Het is er, door de eisen die wij moeten stellen, ook geen afspiegeling van. Zo is er voor drugsgebruikers geen plaats in de krijgsmacht. De krijgsmacht hoort het beste in onze samenleving te vertegenwoordigen.

De officier hoort daarvoor borg te staan.

**'The Charge of the Light Brigade',
Falend leiderschap, maar wat een 'esprit de corps...'**
(Bron: Battle - A history of conflict on land, sea and air)

Nieuwe vormen van conflicten

Rui Manuel da Silva Ferreira, majoor der cavalerie*

Inleiding

Bij wijze van inleiding stip ik twee fundamentele punten aan met betrekking tot de gedachtevorming over de recente ontwikkelingen in de internationale verhoudingen. Om te beginnen is het niet eenvoudig om in een beschouwing nieuwe ideeën te brengen, omdat dit onderwerp al door de beste filosofen ter wereld is behandeld. Daarnaast bestaat het gevaar dat hetgeen gezegd wordt, door de steeds veranderende werkelijkheid, reeds is achterhaald op het moment dat u dit leest. Dit geconstateerd hebbende vervolg ik mijn betoeg.

Zoals bekend is de wereld sinds de Koude Oorlog volop in verandering. Deskundigen op het gebied van de internationale betrekkingen (interpretatie en interventie op politiek gebied) hebben de wereld altijd beschouwd als een systeem dat voortdurend in beweging is. Het grote verschil met vroeger is het duizelingwekkende tempo waarin de veranderingen zich tegenwoordig voordoen, plus het feit dat de uitingen hiervan meteen, overal en voor iedereen waarneembaar zijn. Beide aspecten zijn het directe gevolg van de technologische vooruitgang en van een van de duidelijkste uitdrukkingsvormen daarvan, de communicatie, die een van de paradigma's van de mondialisering is.

* De auteur is officier in het Portugese leger. Hij doceert algemene en militaire strategie aan het *Army War College* en militaire strategie aan het *National Defence Institute*.

Deze verandering en de perceptie van verandering gelden ook voor conflicten. De nieuwe wereldorde, of zo men wil het gemondialiseerde internationale politieke stelsel, wordt gekenmerkt door een obsessieve behoefte aan aanpassing, zodat conflicten goed kunnen worden geïnterpreteerd en hieraan het hoofd kan worden geboden.

Of het nu om concepten, structuren, organisaties of zelfs functies gaat, overal klinkt de roep om vernieuwing. Dit houdt ongetwijfeld verband met het paradigma van de mondialisering, de marktwerking, waarin bewapening een aparte rol vervult. Dit alles rechtvaardigt dus de keuze van het onderwerp 'Nieuwe vormen van conflicten', dat ik vanuit drie invalshoeken wil benaderen:

Is er al dan niet sprake van een wijziging met betrekking tot de soorten conflicten?

Is er al dan niet sprake van een wijziging in de geografische spreiding van conflicten?

Wat zijn de belangrijke geostrategische vraagstukken van dit moment?

De nieuwe percepties en nieuwe vormen om conflicten het hoofd te bieden zijn nauw verbonden met de veranderingen in de internationale verhoudingen. Van de Koude Oorlog waarbij de bipolariteit een vanzelfsprekendheid was, zijn we overgegaan naar een volledig andere context, die naar wij aannemen, unipolair van aard is. Vooral omdat de Verenigde Staten feitelijk de enige super-

macht is die het voorgaande stelsel heeft overleefd, waardoor de superioriteit van dit land ten opzichte van de andere grootmachten sterk is toegenomen.

Volgens Samuel Huntington gaat van het voortbestaan van een groot aantal andere grootmachten, die bepalend zijn voor de macht van de Verenigde Staten, een zekere invloed uit op het internationale systeem, dat derhalve moet worden gekwalificeerd als unimultipolair.

Andere auteurs die van mening zijn dat het systeem uni-polycentrisch is met een flexibele en eenvoudige hegemonie, lijken een semantisch foefje toe te passen. De Verenigde Staten beschikken over een enorme militaire hegemonie en leiden de belangrijkste militaire bondgenootschappen over de hele wereld, waardoor zij, afhankelijk van hun vitale belangen, bij alle conflicten kunnen ingrijpen. Een ander aspect is dat ze de controle uitoefenen over de mondiale financiële en economische instellingen die bepalend zijn voor de marktwerking, de middelen in handen hebben voor het uitdragen van de cultuur en een technologische voor-sprong hebben, waardoor ze op alle gebieden koploper zijn.

Deze status van supermacht wordt nog benadrukt door de huidige republikeinse regering, die voor wat betreft de buitenlandse betrekkingen duidelijk heeft gekozen voor een unilaterale benadering – niet te verwarren met isolationisme – maar die na de tragische gebeurtenissen van

11 september 2001 enkele wijzigingen heeft ondergaan.

De bekrachtiging van de macht hoeft niet per se gewelddadig te zijn maar kan dit – desgewenst – wel worden. De Verenigde Staten passen zorgvuldig de verschillende niveau's van dwang toe: gezag, dreiging of zelfs gebruik van geweld – enerzijds de meest beminnelijke vormen van *soft power*, anderzijds de meest meedogenloze *hard power*, afhankelijk van wat opportuun is voor de *pax americana*. De strategie voor de *War on Terror* is het meest sprekende voorbeeld hiervan.

Maar tegelijkertijd zijn de wereldmachten van de postmoderne wereld van Cooper druk bezig de 'Nieuwe Liberale Orde' te ontwikkelen waarin de Verenigde Staten bereid zijn enerzijds de suprematie te delen om hun doelen te bereiken, en anderzijds af te zien van het gebruik van het militaire apparaat om conflicten op te lossen.

Het moge duidelijk zijn dat dit systeem niet gehandhaafd kan worden en dat het heeft geleid tot een aantal nieuwe uitdagingen. Hoewel de Verenigde Staten en de meeste westerse landen dit systeem beschouwen als een waarborg voor veiligheid, kunnen niet-westerse landen, om uiteenlopende redenen, dit systeem evenwel niet voorstaan en wordt het in sommige gevallen zelfs als een bedreiging gezien.

Maar dit is wel het huidige systeem en het ziet er naar uit dat het voorlopig nog van kracht zal blijven. De geografische omstandigheden van de Verenigde Staten zijn uniek: een uitgestrekt grondgebied, natuurlijke rijkdommen, stabiele landsgrenzen, grenzend aan twee grote oceanen die de 'Amerikaanse zee' worden genoemd – de Atlantische Oceaan en de Stille Zuidzee –, technologische overmacht die zorgt voor de onschendbaarheid van het luchtruim, en trouwe bondgenoten. Dit alles strookt op dit moment met de belangen van de westerse landen.

De conflictproblematiek moet nu juist in het licht van dit systeem worden geanalyseerd.

Soorten conflicten

De eerste vraag die we ons moeten stellen is of het conflictconcept is gewijzigd qua betekenis en inhoud. Wanneer wij als uitgangspunt de klassieke definitie van een conflict hanteren, zoals voorgesteld door Julien Freund, kunnen we concluderen dat deze niet ingrijpend is gewijzigd:

'Een conflict is een opzettelijke confrontatie tussen twee personen of groepen van dezelfde soort die ten opzichte van elkaar vijandelijke bedoelingen uiten, in het algemeen veroorzaakt door een bepaald recht. Om dit recht te handhaven, te bevestigen of te herstellen probeert de ene groep de weerstand van de andere groep te breken, soms door gebruik van fysiek geweld dat zelfs kan leiden tot fysieke vernietiging.'

En volgens Coser is het:

'Een confrontatie in termen van waarden en eisen betreffende hulpbronnen, rechten of macht, waarbij elk van de opponenten de intentie heeft de tegenstander te neutraliseren, schade toe te brengen of te elimineren.'

Het conflict is een ruim begrip dat ook oorlog omvat, maar nog meer. Elke oorlog is een conflict, maar niet elk conflict is een oorlog. Ons beeld van de Moderne Staat was de verdienste van de Verlichting, ons concept van de oorlog die van Clausewitz. De eschatologische en cataclysmische filosofieën waarin het einde van de wereld en het laatste oordeel centraal staan, maakten plaats voor de politieke oorlogsfilosofie:

'Oorlog is een gewelddadige handeling die tot doel heeft de tegenstander te dwingen te doen wat we willen', oorlog 'is een rationeel instrument van de nationale politiek'.

Vanuit deze logica wordt oorlog doorgaans gedefinieerd als:

'Georganiseerd geweld tussen politieke groepen waarbij gewapende strijd op zijn minst een mogelijkheid is, waarmee een bepaald politiek doel wordt nagestreefd t.o.v. de machtsorganen van de tegenstander en dat zich ontwikkelt volgens een continu spel van mogelijkheden en toevalligheden.'

Bij dit concept wordt oorlog gerangschikt onder de conflicten, zij het specifieke conflicten waarbij de doeleinden in dienst staan van de politiek, die in een institutioneel, nationaal of staatkundig verband is ingebed.

Als we de recente gebeurtenissen op de Balkan en de nasleep van 11 september beschouwen, kunnen we constateren dat er op polemologisch gebied een omwenteling plaatsvindt doordat het concept van de oorlog zelf aan herziening toe blijkt te zijn. Is het klassieke oorlogsmodel à la Clausewitz soms aan het afbrokkelen? Hoewel het algemene begrip conflict gehandhaafd wordt, lijkt het specifieke begrip 'oorlogsconflict' volop in ontwikkeling te zijn. Laten we dit eens nader uitwerken.

De revolutie op militair gebied

Deze benadering is ingebed in wat wij noemen de revolutie op militair gebied, *Revolution in Military Affairs*, afgekort tot RMA, de term die ik verder zal gebruiken.

De Koude Oorlog had al een aantal ingrijpende wijzigingen teweeggebracht op het gebied van de polemologie, waaronder nieuwe vormen van oorlog. Met de komst van het kernwapen ontstond het concept van het *non use weapon* en een *non-war*-situatie die een rechtvaardiging vormden voor de term Koude Oorlog. Bij subversieve oorlog is ook voor het eerst het predikaat strijdende partijen verleend aan groeperingen, die niet tot een staatkundige eenheid behoren of aan irreguliere strijdkrachten. De meer traditionele militaire en politie-

Spedig zullen wij hen onze tanden laten zien (1993)

ke kringen hadden veel moeite om deze beide vormen van oorlogvoering te erkennen, omdat ze vasthielden aan de stelling dat de kernoorlog slechts een andere vorm van oorlog was. Een klassieke oorlog maar met het gebruik van krachtiger wapens, en dat de subversieve oorlogvoering slechts bestaat uit terroristische acties, die zouden kunnen worden opgelost door middel van politieoptreden.

Maar beide concepten zijn uiteindelijk aanvaard als nieuwe soorten van oorlogvoering, die aanleiding gaven tot een uitgebreide doctrine, nieuwe strategische formuleringen, nieuwe tactische regels, nieuw materieel en

structurele wijzigingen op organisatorisch gebied en in de civiel-militaire verhoudingen. Deze nieuwe soorten oorlogvoering vormden echter een aanvulling op de klassieke oorlog, zonder evenwel de principes van de klassieke oorlog aan te tasten. Het gehele militaire apparaat bleef qua opzet, voorbereiding, organisatie en uitrusting namelijk nog steeds toegesneden op de klassieke oorlogvoering.

Meerdere auteurs hebben geschreven dat de klassieke oorlogvoering achterhaald is, maar niet oorlogvoering in het algemeen, die steeds nieuwe vormen zal aannemen. De meest

recente voorbeelden geven bovendien aan dat de wijze van oorlogvoering aan het veranderen is, want het Clausewitziaanse concept van regering, strijdkrachten en bevolking is uitgehouden.

Indien inderdaad sprake is van een *Revolution in Military Affairs* (RMA), moeten we de belangrijkste kenmerken hiervan in kaart brengen.

Nieuwe vormen van oorlogvoering

Na het lezen van het werk van meerdere auteurs kunnen we concluderen dat vroegere vormen van oorlogvoering werden onderverdeeld in interne en externe oorlogen. Voorbeelden van interne oorlog zijn de staatsgreep, de

revolutie, de burgeroorlog en subversieve oorlogvoering. Als voorbeelden van externe oorlog kunnen worden vermeld, gemeten naar de omvang, volledige of onbeperkte oorlog en beperkte oorlog en, gemeten naar de ingezette middelen, nucleaire oorlog, klassieke oorlog en guerrillaoorlog. Tegenwoordig spreken wij over een nieuw spectrum van oorlogvoering bestaande uit *high intensity conflicts* – de inmiddels achterhaalde klassieke oorlogen tussen grootmachten – en *low intensity conflicts*, die worden gekenmerkt door beperkingen voor wat betreft geografische ligging, doelen, middelen en tijd. Hierbij moet evenwel een kanttekening worden geplaatst, want zoals we recentelijk konden zien in de Golfoorlog, voormalig Joegoslavië en Afghanistan, zijn de beperkingen op hun beurt afhankelijk van de gegeven situatie.

Ook al beschikt men over volledige vrijheid van handelen, dan nog blijft men afhankelijk van de grootte van het grondgebied, de keuze van militaire doelen en de hoeveelheid en soort middelen om de politieke doelen die aanleiding waren voor de oorlog, te realiseren.

Maar deze oorlogen trekken de grote mogelijkheden mee die de leiders zijn in het internationale systeem of in coalities waarvan ze deel uitmaken. Derhalve kan een derde vorm van oorlogvoering worden onderscheiden, die plaatsvindt in de marge van het systeem en die de vitale belangen van de grootmachten niet aantast. Deze vorm van oorlog ontwikkelt zich en duurt voort met een hoge graad van vernietiging en drama, maar wordt toch kleinschalige oorlog, moleculaire oorlog of oorlog van het derde type genoemd.

Maar de op de nieuwe vormen van oorlogvoering toepasselijke terminologie gaat nog verder. Zo wordt geregeld gesproken van *peace enforcement operations*, postmoderne conflicten, virtuele oorlogvoering en *cyberwar*, oorlog tegen het terrorisme of tegen krijgsheren. In elk geval is de klassieke terminologie ontoereikend

om alle nieuwe vormen van oorlogvoering te benoemen.

Nieuwe actoren c.q. strijdende partijen

Tal van oorlogen worden niet meer gevoerd tussen klassieke politieke machten; er is sprake van nieuwe actoren die zich aan de rand van het staatkundig bestel bevinden, een staat in de staat vormen of zelfs volledig marginaal zijn. Dikwijls zijn verschillende actoren aanwezig in één en hetzelfde oorlogsscenario. De strijdkrachten, regulier of irregulier, zijn ook niet meer automatisch aan een bepaalde natie gebonden. De strijdkrachten en de oorlogvoeringsmiddelen zijn instrumenten van de politiek. Deze nieuwe actoren, van wie vele altijd al gewelddadig zijn geweest, worden pas nu beschouwd als partijen in een oorlog. Ze kunnen deel uitmaken van fanatieke religieuze bewegingen, professionele terroristische groeperingen (zoals Al Qa'ida), nationale of transnationale georganiseerde misdaad, illegale drugshandel, (mensen)smokkel of wapenhandel. Hun militaire apparaat wordt in stand gehouden door opbrengsten uit de misdaad, of door de illegale exploitatie van hulpbronnen die worden gewonnen in de gedomineerde gebieden, door middel van externe financiering, afkomstig van ondersteunende staten of van groepen in de diaspora.

Het komt steeds vaker voor dat gebruik wordt gemaakt van nieuwe, wettige vormen van huurlingschap, waarbij op contractbasis privé-ondernemingen worden ingeschakeld die militaire diensten verlenen, en die in staat zijn de organisatie, opleiding, training, logistieke ondersteuning en zelfs de operationele inzet te verzorgen. Dit is een natuurlijke ontwikkeling die past in het kader van de professionalisering van de militaire structuren door de staten zelf, waarbij huurlingen kunnen worden ingezet ter aanvulling of vervanging van de nationale strijdkrachten, maar ook ten behoeve van niet-geïstitutionaliseerde strijdende partijen. Als voorbeeld van dit nieuwe huurlingschap kun-

nen verschillende multinationale ondernemingen worden genoemd, zoals Executive Outcomes, Strategic Resources Corporation Ltd., Sandline International, Saladin Security, Control Risks Group, Defense Systems Limited, Integrated Security Systems, Braddock, Dunn and McDonald Inc., Booz-Alien & Hamilton, Science Applications International Corporation, O'Gara Protective Services en Military Professional Resources Incorporated. Zoals we zien, is er een ruim aanbod. Het aantal aanbieders neemt zelfs toe en zal in de komende jaren nog verder toenemen. Het is interessant om te volgen in hoeverre deze organisaties kunnen optreden zonder de belangen van de eigen staat te dienen of deze zelfs te schaden. Is dit niet het geval, dan vormen zij slechts een (geprivatiseerd) verlengstuk van de dwangsystemen van de staat.

Met dit brede spectrum van nieuwe actoren c.q. strijdende partijen, kunnen er nieuwe postmoderne vormen van oorlogvoering ontstaan, waarmee we terugvallen in het systeem van machtsverhoudingen van vóór de vrede van Münster.

Nieuwe dreigingen

Deels ten gevolge van deze nieuwe actoren in oorlogsconflicten, is de perceptie van de dreiging veranderd evenals de identificatie van de vijand, die niet langer het enige doelwit van de huidige of toekomstige strijd is. Vandaag de dag strekken de begrippen 'vijand' en 'dreiging' zich uit tot alles wat vanuit zijn aard, gedragingen of doelen, het internationale systeem en/of de belangen van de betrokken mogelijkheden in gevaar kan brengen.

In een rapport dat de toenmalige Nederlandse minister van Defensie, Joris Voorhoeve in 1994 aan de Assemblee van de WEU presenteerde, wordt de vijand omschreven als:

'de collectiviteiten en individuen die geweld gebruiken om onrechtvaardige en illegale doeleinden na te streven. Deze collectiviteiten zijn Staten die worden bestuurd

door criminele, etnische, theocratische, linguïstische of ideologische groepen die haat en overheersing voorstaan of criminele organisaties die de grondslagen hebben ondermijnd van meerdere staten, waardoor een verwerpelijk klimaat is ontstaan waarin drugshandel, witwassen van geld, wapenhandel en geweld kunnen woekeren'.

Zo kunnen we als nieuwe vormen van dreiging aanmerken: multinationale misdaadorganisaties, nationalistisch, etnisch en godsdienstig fundamentalisme dat leidt tot irredentistische of separatistische aspiraties, strijd om de controle over hulpbronnen, zwakke staatkundige structuren, corruptie, sociaal-politieke instabiliteit, illegale migratie en door minderheden veroorzaakte onrust.

Op het niveau van de staat wordt de dreiging momenteel aangeduid met de term paria-staat, marginale staat of schurkenstaat, of – zoals de Amerikanen zeggen – *rogue state*.

Recentelijk zijn deze termen afgezwakt in de context van strategisch taalgebruik en internationale betrekkingen, en vervangen door de term *states of concern*: staten die reden tot zorg geven. Hierbij kunnen verschillende entiteiten worden aangeduid, maar de inhoud van het concept en het doel zijn dezelfde.

In het magazine *Survival* wijst Lawrence Freedman in zijn artikel *The changing forms of military conflict* op de volgende mogelijkheid: de vijanden van het Westen zouden kunnen proberen hun militaire inferioriteit te compenseren door het toepassen van bepaalde vormen van 'computeroorlogvoering', die niet zozeer gericht is op vernietiging, als wel op ontwrichting. Voorkeursdoelen hierbij zouden zijn 'systemen van luchtverkeer, financiële instellingen, (...) ziekenhuizen (...), autoverkeer (...) en zelfs kernwapens (...)'. Als gevolg hiervan heeft de Amerikaanse regering met het oog op potentiële dreigingen een aantal 'kritieke infrastructuren' in kaart gebracht.

De aanvallen van 11 september in de Verenigde Staten hebben laten zien hoe onvoorspelbaar de nieuwe dreiging is, die niet noodzakelijkerwijs van buiten hoeft te komen en die uiteen kan lopen van binnenlandse commerciële vliegtuigen, die als vernietigingswapen worden gebruikt, tot brieven/pakketten die bacteriologisch besmet zijn.

Aan deze reeks van nieuwe dreigingen kunnen nog andere worden toegevoegd, die al langer bestonden, maar nu in vernieuwde vorm worden toegepast. Daarbij kan in eerste instantie worden gedacht aan nucleaire wapens. Niet zozeer aan een kernoorlog tussen de supermachten, de grootste dreiging gedurende de Koude Oorlog, maar aan de verspreiding van kernwapens, waardoor het evenwicht, zoals overeengekomen tussen de vijf permanente leden van de VN-Veiligheidsraad, in gevaar komt. Deze dreiging heeft betrekking op de *states of concern*, waaronder de nieuwe opkomende kernmachten en zelfs de internationale misdaadorganisaties.

Een andere dreiging gaat uit van de confrontatie tussen machtsblokken; niet langer de bipolaire strijd tussen Oost en West over de controle van de macht in de wereld zoals in de Koude Oorlog, maar het zoeken naar partners om de westerse dominantie in het mondiale systeem aan te vechten.

En tot slot de controle over de belangrijkste gebieden voor grondstoffenwinning, met name olie. Ook hier niet in het kader van het Oost-Westconflict met de bedoeling deze natuurlijke hulpbronnen binnen de eigen invloedssfeer te houden, maar om de regie over productie en handel in handen te houden van de grootmachten in de geïndustrialiseerde wereld, als ook het handhaven van hun eigen reserves door middel van de regulering van de productie- en prijsniveaus.

Nieuwe doctrines

Nieuwe dreigingen, nieuwe actoren en nieuwe technologie leiden tot nieuwe structuren, nieuw materieel en nieuw beleid, die de essentie vormen

van de *Revolution in Military Affairs* (RMA).

De beginselen die het huidige militaire optreden bepalen, zijn snelheid, superioriteit, precisie en veiligheid. Dat wil zeggen dat de dominerende mogendheden van het systeem aan een oorlog deelnemen, indien zij er zeker van zijn dat deze snel afgerond kan worden, zij een duidelijk materieel overwicht hebben en geen onaanvaardbaar risico lopen. Het verschil op het gebied van de middelen voor het neutraliseren van de tegenstander, een grote capaciteit van de aan- en afvoerwegen en een robuust C2I-systeem, staan borg voor een absolute permanente beheersing van het operatiegebied; een goed gekozen organisatievorm van de strijdkrachten zorgt ervoor dat onmiddellijk gereageerd kan worden op een veranderende situatie. Hiervoor is een juiste analyse en verwerking van de ontvangen informatie vereist. Er zijn drie factoren die samen leiden tot het succes van de oorlog.

Snelheid, precisie en overwicht zijn niet alleen gegrondest op een sterk overwicht in termen van conventionele of nucleaire bewapening en uitrusting en van nieuwe technologieën, maar ook op een constante aanpassing van de structuur, teneinde een grotere snelheid, reikwijdte en flexibiliteit te verkrijgen. Er zijn meerdere tekenen die op een dergelijke ontwikkeling duiden: de *conditio sine qua non* van een absolute vrijheid van handelen in het luchtruim – en niet alleen lucht-overwicht – zonder welke geen enkel grondoptreden wordt begonnen; de strategische herijking waardoor expeditionair optreden mogelijk wordt; de herstructurering van de grote eenheden die minder centraal, autonoom en flexibeler worden –, *Combined and Joint Task Forces* of multinationale interservice strijdkrachten, die gerangschikt worden onder de algemene noemer 'Snelle Interventiemacht', waarmee snel een *out-of-area*-optreden kan worden gerealiseerd.

Deze conceptuele hervorming is in

november 1991 (Rome) door de NAVO gestart in haar nieuwe Strategisch Concept, en in april 1999 te Washington afgerond. Het veiligheidsbeginsel komt tot uiting in het streven, dat bijna tot doel is verheven, geen verliezen te lijden.

De taken die door militairen worden uitgevoerd, niet alleen op het gebied van vredesmissies maar ook om bij de bestrijding van nieuwe dreigingen zoals terrorisme, georganiseerde misdaad, drugshandel, *crowd and riot control*, sabotage, toezicht op bevolkingsgroepen en op aan- en afvoerwegen en hulp aan vluchtelingen, zijn eigenlijk vaak politietaken, waarbij de militairen gehinderd kunnen worden door hun ingewikkelde en moderne uitrusting.

Een nieuw veiligheidsconcept

In deze korte bespreking van de huidige conflictvormen, die dikwijls leiden tot overdenkingen inzake veiligheid, moet ook naar het veiligheidsconcept worden gekeken, dat eveneens aan verandering onderhevig is. Veiligheid is een steeds breder concept aan het worden en niet meer alleen een manier om externe en interne dreigingen het hoofd te bieden; veiligheid behelst eveneens de beheersing van een heel scala aan risico's. In restrictieve zin is de defensieorganisatie verantwoordelijk voor het bestrijden van dreigingen. In een ruimer verband is het de taak van de veiligheidsorganisaties zich te weer te stellen tegen risico's.

Het onderscheid tussen risico en dreiging is gelegen in het feit dat dreiging een intentie veronderstelt, een rationele agens, terwijl risico verband houdt met het toeval of een natuurverschijnsel. De dreiging komt voort uit een plan van een tegenstander en kan worden opgespoord. Risico kan voortkomen uit een abstracte entiteit en is onvoorspelbaar. Daarom is voor dreiging een strategie nodig, maar moet er in de planning altijd rekening gehouden worden met risico's.

De huidige tendens wanneer we over conflicten spreken, is dat een verschuiving plaatsvindt naar het terrein van de veiligheid. Er wordt steeds meer gesproken over veiligheid en steeds minder over verdediging; diensengevolge gaat het meer om de risico's dan om de dreigingen.

In zijn boek *Strategische overdenkingen* maakt generaal Loureiro dos Santos (voormalig Portugese BLS) de volgende opmerking: *'het lijkt erop dat het moment is gekomen om de term National Defense te vervangen door National Security'*, hetgeen de meest Engelssprekende landen reeds hebben gedaan, maar door de meeste Europese landen nog niet is geaccepteerd. Volgens een rapport dat door de Canadees Marshall in mei 1995 aan de Vergadering van de WEU is gepresenteerd *'worden de toename van de wereldbevolking, de massale immigratie (...), de internationale misdaad, de drugshandel, alsmede de door de klimaatverandering veroorzaakte gevaren voor het milieu in Canada beschouwd als bedreigingen voor de veiligheid in zeer ruime zin'*. Uiteraard valt dit concept buiten het scala van reeds genoemde dreigingen. Eigenlijk zijn dat risico's.

Het gaat ook om risico's bij het onderzoek dat de Verenigde Staten verrichten naar het mogelijk gebruik van kernwapens om meteorieten te vernietigen, die mogelijk in botsing kunnen komen met de aarde en de mensheid kunnen bedreigen.

Voor de bestrijding van risico's m.b.t. milieu, bevolkingsgroei, sociaal-economische vraagstukken en natuurrampen, is een samenwerkingsconcept op veiligheidsgebied ontwikkeld, waarbij niet de veiligheid van één persoon wordt afgezet tegen die van een andere, of de veiligheid van A niet wordt vergroot ten koste van de veiligheid van B, maar waarbij de veiligheid van elk individu tot de veiligheid van allen leidt. Het is niet mogelijk een nieuwe 'conflictkaart' te tekenen, zonder dit nieuwe veiligheidsconcept in overweging te nemen. Dit komt omdat zelfs de risico's

die geen dreiging inhouden, omdat ze niet afhankelijk zijn van menselijk handelen en derhalve niet vallen onder het begrip conflict, wel degelijk ten grondslag kunnen liggen aan problemen die leiden tot veel menselijke conflicten.

Wij bevinden ons dus thans in een veranderingsfase. In plaats van collectieve verdediging hanteren we het begrip collectieve veiligheid en zijn we op weg naar coöperatieve veiligheid, zoals bij het *Partnership for Peace* of de *Dialog voor de Middellandse Zee* binnen het Atlantisch Bondgenootschap.

Samengevat is oorlog, ook al blijft het een politiek instrument, niet langer meer voorbehouden aan de politiek. Clausewitz is nog steeds actueel, maar hij is niet langer van doorslaggevende invloed op het militaire denken.

Geografische spreiding van conflicten

Aangezien ik de nieuwe soorten conflicten reeds heb besproken, kom ik nu, zoals aangekondigd in de inleiding, tot het in kaart brengen van de huidige geografische spreiding van conflicten. Dit doe ik langs twee lijnen: de macrodimensie van het globale of mondiale conflict, en de microdimensie van de regionale of lokale conflicten.

Conflicten op mondiaal niveau

Hoewel de deskundigen op het gebied van RMA van mening zijn dat wereldoorlogen, situaties van totale oorlog en *high intensity conflicts* tot het verleden behoren, zijn tal van polemologen een andere mening toegedaan. In dit verband breng ik twee theorieën voor het voetlicht die minder optimistisch zijn.

Botsing van culturen

In zijn boek *The Clash of Civilisations* stelt Samuel Huntington, dat het

risico van een oorlog tussen de grootmachten of de grote machtsblokken zoals ten tijde van de Koude Oorlog, niet meer bestaat. Tegelijkertijd meent hij echter dat *'in de wereld in wording de grootste bedreiging voor de wereldvrede wordt gevormd door de botsing van culturen'*. Naar zijn mening is oorlog tussen culturen mogelijk en kan deze oorlog mondiale afmetingen krijgen, omdat het uitmondt in de rivaliteit tussen de supermachten.

Terwijl op microniveau, dat wil zeggen het niveau van regionale conflicten of conflicten van lage intensiteit, de kans op conflicten het grootst is aan de grenzen van de islamitische

invloedsfeer; daar waar de islamcultuur in contact komt met de naburige, orthodox christelijke, hindoe-, afrikaanse en westerse christelijke culturen, zal het op macroniveau in geval van een totale oorlog gaan om de tegenstelling tussen *'het Westen en de rest van de wereld, met de meest hevigste conflicten tussen enerzijds moslims en Aziatische gemeenschappen en, anderzijds, het Westen.'*

De auteur is van mening dat een dergelijk mondiaal conflict zich daadwerkelijk kan voordoen, niet ten gevolge van territoriale geschillen maar van andere oorzaken, zoals de verspreiding van wapens, migratie,

het democratisch stelsel en de mensenrechten, natuurlijke hulpbronnen, met name olie, het islamitisch terrorisme en de Chinees-Amerikaanse strijd om de hegemonie in het Verre Oosten.

De analyse in dit boek wijkt niet af van de grote geopolitieke theorieën van de twintigste eeuw. Uiteraard is het boek niet gespeend van enig polemisch gehalte, waarmee de auteur tracht de aandacht van de Verenigde Staten te vestigen op wat hij beschouwt als de grote uitdaging waarvoor de *pax americana* gesteld wordt, namelijk de bestrijding van de islamitische dreiging.

Moeder bekend, maar wie is de vader? (1979)

De Derde Wereldoorlog

Een andere afwijkende mening geeft Philippe Engelhard in zijn boek *La troisième guerre mondiale est commencée* (De Derde Wereldoorlog is begonnen). Het idee in de titel is niet nieuw, maar het perspectief is volledig anders dan tijdens de Koude Oorlog toen de Derde Wereldoorlog in verband werd gebracht met de confrontatie in de vorm van indirecte strategie tussen de twee supermachten.

Engelhard verwerpt de analyse van Huntington categorisch en komt met de theorie van de opkomst van een andere mondiale breuklijn die geen tweedeling aanbrengt tussen landen, maar tussen het Noorden en het Zuiden.

In deze optiek wordt de Derde Wereldoorlog derhalve een oorlog – op mondiale schaal – tussen het rijke Noorden en het arme Zuiden; maar de Noord-Zuidverdeling wordt steeds minder lineair, want er ontstaat een nieuw Noorden in het Zuiden en een nieuw Zuiden in het Noorden.

De grote aantallen paupers, die in de marge of buiten de maatschappij staan en steeds grotere concentraties vormen rond stedelijke gebieden, zijn gemakkelijk te mobiliseren groepen; volgens de auteur ontstaat er met name een 'reservistenleger van de maffia- en terreureconomie', twee belangrijke nieuwe dreigingen, zoals wij reeds aangestipt hebben. Etnische, godsdienstige en nationalistische conflicten, het gebrek aan natuurlijke bronnen, milieuproblemen, onevenwichtige bevolkingsaanwas en de gettovorming, zijn factoren van onrust die de weg openen naar een algeheel conflict dat, volgens de auteur, een bipolair karakter kan aannemen. Enerzijds de overheersende macht van het mondiale systeem, de Verenigde Staten en hun onvoorwaardelijke bondgenoten en, anderzijds, degenen die zich verzetten tegen deze hegemonie en de *outcasts*.

Engelhard noemt meerdere breuklijnen die een voedingsbodem zijn voor de Derde Wereldoorlog, 'tussen

arme en rijke samenlevingen, tussen de moslimregio's en het Westen (...), tussen non-conformistische en conformistische samenlevingen (...), tussen egalitaire en sterk inegalitaire samenlevingen (...), tussen seculiere en godsdienstige staten (...) en tussen de dominante machten (G7 of G8) en de overige staten'.

Deze oorlog zal worden gekenmerkt door twee dimensies, de wijdverbreide, mondiale macrodimensie en de microdimensie, tussen het noorden en het zuiden van elke staat of regio. Deze laatste dimensie is verantwoordelijk voor fenomenen als racisme, vreemdelingenhaat en totalitaire tendenzen die aanleiding kunnen geven tot interventies van buitenaf, als gevolg van eenduidige of dubbelzinnige interpretaties van het – humanitaire – recht van inmenging. De kruising en de uitbreiding van deze fenomenen zorgen voor een verdere mondialisering van het conflict.

De auteur illustreert zijn visie op de vorm waarin de oorlog plaatsvindt.

'Waarschijnlijk zal geen sprake zijn van een openlijke oorlog tussen rijk en arm, maar een sfeer van geweld en totaal gebrek aan burgerzin. De werkelijke oorlog zal de oorlog zijn die de maffia begint tegen de samenleving. De armen leveren de troepen. Deze oorlog is reeds begonnen'.

Regionale en lokale conflicten

De *Strategische Atlas* (uitgave 1994) toont twee illustratieve kaarten van de conflicten tussen staten en van interne conflicten die sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog hebben plaatsgevonden. Op beide kaarten is te zien dat al deze conflicten, afgezien van een aantal op de Balkan en in de Kaukasus, plaatsvonden op het zuidelijk halfrond, niet in fysisch-geografische zin (ten zuiden van de evenaar) maar in de geopolitieke zin van de Noord-Zuidverdeling. Als we op deze kaart de conflicten nagaan die na het einde van de Koude Oorlog hebben plaats-

gevonden, dat wil zeggen tijdens de Nieuwe Orde, kunnen we vaststellen dat deze tendens zich handhaaft.

De gevoeligste gebieden, die we kunnen aanduiden als endemische conflicten zijn het Midden-Oosten of, liever gezegd, het grotere Middellandse-Zeegebied – van de Maghreb tot aan de Kaspische Zee en tot de Perzische Golf, het gebied van Zuidwest-Azië en Subsahara-Afrika. Hieraan zouden, zij het nu in mindere mate, kunnen worden toegevoegd, Latijns-Amerika, tussen Mexico en Colombia, en Centraal- en Zuid-Azië, dat nu ten gevolge van het conflict in Afghanistan in de belangstelling staat. Deze tendens bevestigt dus de theorieën van Jean-Paul Charnay en Samuel Cohen, die stellen dat er op deze wereld regio's zijn waar een aantal structurele factoren samenkomen die meer dan elders spanningen en conflicten oproepen.

Charnay heeft deze regio's strategische kloven genoemd:

'breuklijnen of raaklijnen tussen samenlevingen, dat wil zeggen grensgebieden tussen geografische entiteiten en groepen mensen met verschillende culturen, talen, sociale en economische omstandigheden en ideologieën, die naast elkaar bestaan of juist door natuurlijke hindernissen en/of staatkundige of bestuurlijke grenzen worden gescheiden (...). De strategische kloof kan een fysiek en/of sociaal karakter hebben'.

Volgens Charnay zijn de strategische kloven vooral gebieden met schiereilanden, archipels, zeestraten, en kanalen waar landen, samenlevingen, culturen, en godsdienstige en etnische groeperingen zich met elkaar vermengen. Het Midden-Oosten, in het bijzonder de Golfregio en de Kaukasus, de Balkan, Zuidwest-Azië, Midden-Amerika en het Caribisch Gebied zijn dus voorbeelden van strategische kloven.

In de wereldvisie van Samuel Cohen bestaat er een aantal gebieden die hij

aanduidt als 'gefragmenteerde gordels' en die hij als volgt kenmerkt:

'een grote, strategisch gelegen regio waarin een aantal staten met elkaar in conflict zijn en die volledig afhankelijk zijn van de tegengestelde belangen van de naastgelegen grote mogendheden. Het bijzondere kenmerk van deze gordel is zijn politieke en economische versnippering'.

In de eerste uitgave van zijn boek, in de jaren zestig, ging Cohen uit van het bestaan van twee gefragmenteerde gordels, de ene in Zuidwest-Azië en de andere in het Midden-Oosten. In een heruitgave in de jaren tachtig, na de onafhankelijkheid van de Portugese kolonies, stelt hij dat Subsahara-Afrika kan worden beschouwd als een derde gefragmenteerde gordel.

Wanneer we de visies van Charnay en Cohen samenvoegen, zien we een totaaloverzicht van de meest intense en persistente lokale en regionale conflictgebieden in de Nieuwe Wereld: Midden-Oosten/ Balkan/ Kaukasus; Zuidwest-Azië; Subsahara-Afrika.

In het eerstgenoemde gebied overheersen factoren die verband houden met de erfenis van het verleden, waarin eeuwenlang opeenvolgende dynastieën hun aspiraties trachten te verwezenlijken. Maar er zijn ook factoren die het gevolg zijn van de botsing tussen scheuringsprocessen, veroorzaakt door het streven naar afscheiding van etnisch-culturele minderheden, en verenigingsprocessen, gebaseerd op irredentistische tendenzen die worden gevoed door het streven naar regionale hegemonie, bijvoorbeeld Groot-Servië, Groot-Kroatië, Groot-Albanië, Groot-Turkije, Groot-Irak, Groot-Syrië, Groot-Iran of Groot-Israël. Weer andere factoren hebben betrekking op de natuurlijke hulpbronnen (overdaad aan fossiele brandstoffen en gebrek aan drinkwater). Tot slot verdient de geografische positie aandacht: het punt waar drie continenten elkaar raken, drie samenlevingsvormen, drie godsdiensten,

binnenzeeën en nauwe toegangswegen tot de open oceanen.

In het tweede gebied spelen factoren die verband houden met de meest recente erfenis van de Europese koloniale rijken. Anderzijds spelen de geografische compartimentering en versnippering, de strategische ligging tussen de Indische Oceaan en de Stille Zuidzee, alsook de zee- en handelsroutes, met name voor olie, een rol. Maar ook de bekende rijkdom aan koolwaterstoffen, mineralen en exotische houtsoorten. China had de ambitie zijn status als regionale macht bevestigd te zien, inclusief de Taiwanese kwestie en de Zuid-Chinese Zee. De botsing tussen de culturen aan de grenzen van de islamitische invloedssfeer vormt een voedingsbodempoor scheuringsprocessen in staten die weinig cohesie hebben, vanwege het feit dat ze onderdeel uitmaken van een archipel.

In het derde gebied moeten factoren van politieke aard benadrukt worden, zoals de kwetsbaarheid van de jonge onafhankelijke staten en een tendens tot despotische regimes, die zijn gebaseerd op robuuste militaire structuren. De, uit het koloniale tijdperk stammende, kunstmatige politieke grenzen, maken het moeilijk een staat als natie te identificeren. Deze regio gaat gebukt onder inmenging van buitenaf, in het bijzonder door de voormalige koloniale overheersers en onder gebrek aan belangstelling van de internationale gemeenschap voor oplossing van de conflicten. Bovendien speelt zich hier een humanitaire tragedie af als gevolg van de bevolkingsexplosie, grote groepen ontheemden, verstedelijking, etnische twisten en stammenoorlogen, het ontbreken van sociale voorzieningen, hongersnood, epidemieën, analfabetisme, werkloosheid en marginalisering. Maar het gaat vooral om de macht over de grondstoffen, zoals olie, mineralen en hout. Samengevat: alles wat bevorderlijk is voor de proliferatie van wat onbestuurbare chaotische entiteiten genoemd wordt.

We kunnen vaststellen dat op lokaal en regionaal niveau de post-Koude Oorlogconflicten niet talrijker of anders van aard zijn dan de conflicten tijdens de Koude Oorlog. Maar deze conflicten kwamen gewoon op de tweede plaats en naar de werkelijke oorzaak ervan werd nooit gekeken, want elk conflict hield verband met de Oost-Westconfrontatie en met het ideologische paradigma. Deze lokale en regionale conflicten werden weliswaar door de Koude Oorlog gevoed, maar hadden diepere oorzaken, die in sommige gevallen inherent zijn aan de conflict- en spanningsgebieden waar ze plaatsvonden. Derhalve hebben zij de Koude Oorlog overleefd en zijn sommige conflicten zelfs intenser geworden.

Bovendien heeft 11 september ons een bittere waarheid onthuld: op deze aarde bestaan geen bolwerken die onaantastbaar zijn.

Grote geostrategische vraagstukken van dit moment

Als we ervan uitgaan dat strategie conflictbeheersing is en geostrategie de analyse van de geografische factoren om, via de strategie, de politieke doeleinden te realiseren, kan ik deze presentatie van de nieuwe vormen van conflicten afsluiten met een samenvatting van de onderwerpen die ons momenteel uit geostrategisch oogpunt grote zorgen baren. Hiermee bedoel ik de grote vraagstukken die vanuit een geostrategische benadering moeten worden geanalyseerd, omdat deze ook de conflicttonelen omvatten.

Proliferatie van massavernietigingswapens

De proliferatie van massavernietigingswapens (WMD) houdt doorgaans verband met de kwantitatieve of kwalitatieve toename van de uiteenlopende soorten bewapening en bijbehorende technologie, binnen en tussen staten. Dit concept omvat wapenont-

wikkelingsprogramma's, maar eveneens de al dan niet legale handel in wapens, materieel of technologie, die een versterkend en versnellend effect heeft op de proliferatie.

In Noordoost-Azië is de instabiliteit in de regio vergroot als gevolg van nucleaire programma's, chemische en biologische wapens en de door Noord-Korea ontwikkelde ballistische raketten, die een bedreiging vormen voor de veiligheid van Zuid-Korea en Japan.

China is een mogendheid die een groot scala aan uiteenlopende moderne wapens bezit. Ondanks de actieve rol van China in internationale instanties voor wapenbeheersing gedurende de jaren negentig, heeft China, door Iran en Pakistan te steunen, niettemin bijgedragen tot het ontstaan van instabiele regio's.

In Zuid-Azië vormt het conflict tussen India en Pakistan, alsmede de ontwikkeling van nucleaire programma's door deze beide staten een slecht voorbeeld en het belemmert de mondiale inspanningen gericht op non-proliferatie, die moeilijker te controleren is in dichtbij gelegen regio's zoals het Midden-Oosten.

Daarnaast vormt Libië onder leiding van Khadafi een potentiële dreiging voor de internationale gemeenschap en voor de buurlanden. Ondanks het feit dat de nucleaire en biologische programma's nog in de beginfase verkeren, moet terdege rekening worden gehouden met de Libische capaciteiten op het gebied van chemische wapens en ballistische raketten, die in 1987 al werden uitgetest in een trefpen met Tsjadische troepen.

Een ander aspect van de proliferatie is de wapenhandel, inclusief het transport van conventionele wapens van de ene staat naar de andere. Hierbij gaat het niet alleen om wapens die worden verkocht, maar ook om uitwisselingen en giften. Wapentransport zou derhalve een betere aanduiding zijn om de wapenhandel te benoemen. Het leeuwendeel van deze 'transporten' vindt plaats zonder medeweten van de regering, ondanks het feit dat de

fabrikanten en ook anderen, doorgaans tussenpersonen, bij dit proces een belangrijke rol vervullen.

Dit is nogmaals een verwijzing naar de problemen die verband houden met de proliferatie en die betrekking hebben op het feit dat bepaalde staten deze middelen tegen hun buurlanden of bevolking kunnen inzetten, hetgeen hen maakt tot *paria*-staten in het internationale systeem, zoals Madeleine K. Albright het ooit treffend verwoordde.

Wat betreft de proliferatie van wapens kan men concluderen dat de massavernietigingswapens, en binnen die categorie de kernwapens, in de huidige politiek-strategische conjunctuur een van de grootste bedreigingen voor de internationale vrede en veiligheid vormen. Zolang deze proliferatie een nog niet beheerst reëel gevaar is, moeten nieuwe mogelijkheden om te reageren ontwikkeld worden teneinde:

- de preventiemaatregelen aan te scherpen;
- de niveaus van de huidige dreiging te verminderen;
- verdedigingsmogelijkheden tegen de dreiging te ontwikkelen;
- de maatregelen op het gebied van vertrouwen en samenwerking aan te scherpen.

Bevestiging van het grensoverschrijdend terrorisme

De tragische gebeurtenissen van 11 september, waarbij het gebruikelijke geweldsniveau van terroristische aanslagen ruim is overschreden, geven aanleiding tot de volgende overweging: zijn de door ons aanvaarde vooronderstellingen niet achterhaald of op z'n minst aan een ingrijpende wijziging onderhevig? Het terrorisme waarmee de daders de aandacht vragen voor hun zaak en dat gericht is tegen de burgerbevolking om de door hen gewenste politieke veranderingen te bewerkstelligen, stelt vandaag de dag steeds grotere uitdagingen op politiek, psychologisch, economisch en militair niveau.

Het grensoverschrijdende terrorisme dat een maximaal verrassingseffect beoogt, wordt gebruikt om meerdere soorten politieke doelen te realiseren, in de meest ruime betekenis van de term *politiek*; het wordt gekenmerkt door het feit dat de terroristische acties worden gepleegd door (in netwerken georganiseerde) actoren buiten de staat, die een sfeer van terreur kweken of hiervoor de kiem leggen. Terroristische acties die niet door een bepaalde groepering worden opgeëist, versterken het gevoel van onzekerheid, terreur en onveiligheid en vormen een ander aspect van het fenomeen 'deterritorialisatie'. Bij deze vorm van terrorisme, die streeft naar het behoud van de belangen van eschatologische aard '*die tot doel hebben een bijdrage te leveren aan een hoger goddelijk (de heilige oorlog, God's wet op aarde) of menselijk doel (...)*', wordt gebruik gemaakt van de verschillen tussen samenlevingen, aan de hand van bepaalde ideologieën of waarden. Het grensoverschrijdende terrorisme hanteert dus andere waarden dan de grondbeginselen van de verschillende staatsbestellen. Dit fenomeen gaat gepaard met een soort defaitisme tegenover een superieure macht, dat wordt gevoeld door de ongelijkheid op technologisch, economisch en militair gebied.

Wat zal de toekomst ons brengen? Met wat voor soorten conflicten zullen wij op korte termijn te maken krijgen? Vast en zeker een lange strijd die mogelijk sterk afwijkt van wat we tot nog toe gewend waren. Het valt te verwachten dat wij een strategisch optreden zullen meemaken waarbij de traditionele (zuiver militaire en conventionele) handelingen niet de hoofdrol vervullen. Wij moeten evenwel niet uitsluiten dat er een heropleving komt van het optreden van *Special Forces* om specifieke voordelen in de tijd/ruimte te verkrijgen, met gelijktijdige inzet van *luchtcapaciteit*. Het ligt in de lijn der verwachting dat straks alle vormen van geweldadige dwang worden ingezet en dat derhalve sprake zal zijn van totale oorlog.

Het grote gelijk (1996)

Sinds 11 september vormt het grensoverschrijdende terrorisme een andere vorm van dreiging die het gevolg is van discrepanties in waarden, zowel wat betreft de vormen van optreden als de beoogde doelen of uitwerkingen. In dit geval was de uitwerking dermate vernietigend dat een terroristische aanslag, voor het eerst, als oorlogshandeling is aangemerkt; en dus logischerwijs ook de bestrijding ervan.

Sociale explosie

Hierbij gaat het om de kloof tussen het Noorden en het Zuiden die in de jaarverslagen van het *United Nations Development Program* aan de kaak wordt gesteld. De talloze maatschap-

pelijk uitgerangeerde mensen, de outcasts, de werklozen, de desperado's: al deze mensen zijn een gemakkelijke prooi voor de internationale misdaad; en het Noorden blijft hiervan mogelijk niet gevrijwaard.

Het rijke, ontwikkelde, consumerende Noorden exporteert in deze wereld van grenzenloze communicatie zijn imago van overvloed en welzijn, en heeft een aanzuigende werking die nog wordt gestimuleerd door de explosieve bevolkingsgroei, schaarste en onveiligheid in het Zuiden. De immigratiegolf van Zuid naar Noord wordt beschouwd als één van de nijpendste kwesties voor de samenstelling van de westerse samenlevingen op korte termijn. Bovendien verloopt de integratie moeizaam. Er is zelfs al

sprake van Noord-Zuidgrenzen in het Noorden en in het Zuiden zelf. Het democratisch-liberale bestel staat onder druk door de spanningen in de getto's, veroorzaakt door de etnische, godsdienstige, culturele en sociale minderheden – waarin de jongeren de meerderheid vormen – door mensonwaardige situaties ten gevolge van de grootschalige, chaotische urbanisatie, door de aantasting van het milieu zoals verontreiniging, woestijnvorming, opraken van natuurlijke hulpbronnen en de teloorgang van de ruimtelijke ordening.

Dit is koren op de molen van de grote maffiaorganisaties die, met behulp van volwaardige privélegers, de drugshandel, de illegale winning van en handel in grondstoffen, de illegale

immigratie, de wapenhandel, de smokkel en het witwassen van geld, volledig onder controle hebben. Populistische en demagogische figuren zullen trachten aan te tonen dat de democratie te tolerant is en oproepen tot meer autoritaire en repressieve systemen.

Maar dit is ook een ideale voedingsbodem voor nieuwe heilsverwachtingen die ten grondslag liggen aan fundamentalistische godsdiensten, met name het islam-fundamentalisme dat zich met een grotere dynamiek, meer aanhang en een grotere politieke ambitie profileert. Het fundamentalisme vormt een reactie op het onvermogen van de seculiere politieke bewegingen en van de leidende groeperingen in de strijd tegen het kolonialisme, om een oplossing te vinden voor de problemen die de onafhankelijkheid met zich meebracht. Het is in al zijn complexiteit tevens een cultureel protest tegen de als vernederend ervaren dominantie van het Westen, die men door middel van de mondialisering in stand tracht te houden.

Het irrationele fanatisme en sektarisme is bevorderlijk voor extremistische en apocalyptische vormen van terrorisme.

Dit is een geostrategische kwestie die in het Nieuwe Veiligheidsconcept past.

Het achterhaalde systeem van de Verenigde Naties

Men is het er in het algemeen over eens dat de Verenigde Naties, met name de Veiligheidsraad – het orgaan voor preventie, regulering en oplossing van conflicten – niet meer voldoet aan de behoefte van het huidige internationale stelsel. De Volkerenbond en de VN, twee organisaties voor collectieve veiligheid die zijn ontstaan na resp. de Eerste en Tweede Wereldoorlog, waren de weerspiegeling van een wereld die werd gedomineerd door de overwinnaars van deze oorlogen. Maar de situatie van na de Koude Oorlog is niet meer dezelfde als in 1945.

Een aantal inspanningen om regionale organisaties voor collectieve veiligheid te stimuleren mislukte, vooral wanneer niet kon worden gerekend op de rechtstreekse steun van grote mogendheden.

De toepassing van het recht van humanitaire inmenging is een concept uit de theorie van de Nieuwe Wereldorde en past, met zijn aanname dat extreme situaties van vitale tekorten een bedreiging voor de internationale vrede en veiligheid kunnen vormen, in het Nieuwe Veiligheidsconcept. Maar humanitaire inmenging is slechts gerechtvaardigd wanneer daarbij de fundamentele beginselen worden geëerbiedigd, in het bijzonder de beoogde universele waarden, het mandaat van een erkende supranationale entiteit, de beginselen van proportionaliteit en onpartijdigheid ten aanzien van de besluiten van de mandaterende entiteit.

De Verenigde Naties in hun huidige paradoxale samenstelling, waarin een democratisch orgaan – de Algemene Vergadering – ondergeschikt is aan een oligarchisch orgaan – de Veiligheidsraad –, kunnen in feite niet altijd garanderen dat vredesoperaties en humanitaire acties doeltreffend zijn.

Het probleem is dat het ondanks alle herstructureringsplannen niet lukt de grootste handicaps van de VN te elimineren, door een meer democratische structuur van de V-Raad en een meer representatieve afspiegeling van de wereldgemeenschap en de actuele machtsverhoudingen te realiseren.

Het grote knelpunt is het vetorecht van de vijf permanente leden van de V-Raad, hét voorbeeld van een oligarchisch model, dat een erfenis van het verleden is, maar waarvan niemand afstand wil doen. Er is nog geen vorm gevonden om de uitvoering van de resoluties van de V-Raad, waartoe de supermachten zich expliciet verbonden hebben, af te dwingen, als het vetorecht niet meer van kracht is. Het voorstel tot uitbreiding van het aantal permanente leden, maar met behoud van de verschillende statussen, vormt

geen oplossing voor het eigenlijke probleem.

Het betreft hier een geostrategische kwestie waarvan veel andere aspecten afhangen. Een aantal ervan is in dit verband al besproken.

Conclusie

Aan de hand van de in de inleiding genoemde drie invalshoeken concludeer ik als volgt:

Soorten conflicten

De mondialisering, die gegrondvest is op communicatie en marktwerking, heeft geleid tot de invoering van nieuwe parameters voor de interpretatie van de polemologie, die een weergave vormen van de unipolaire aard van het internationale systeem. Zonder dat het meer algemene conflictconcept is veranderd, zijn nieuwe theorieën over oorlog ontstaan, die hebben geleid tot de *Revolution in Military Affairs* (RMA).

RMA wordt evenwel gepresenteerd als een theorie met een subject en een object. RMA is de uiting van het standpunt van de hegemonische kern van de mondialisering – de westerse, christelijke, liberale, ontwikkelde wereld met als leider de Verenigde Staten – en van de bezorgdheid ten aanzien van gewelddadige conflicten, waarmee wij in de perifere gebieden te maken kunnen krijgen. Dat wil zeggen in de niet-christelijke wereld waar alle kiemen van het conflict, voortkomend uit onderontwikkeling, aanwezig zijn.

Maar aan de klassieke vormen van oorlogvoering zijn op mondiale schaal nieuwe vormen toegevoegd, op het gebied van RMA, met nieuwe termen voor nieuwe doctrines en wijzen van optreden, nieuwe strijdende entiteiten om aan nieuwe dreigingen het hoofd te bieden, zonder dat ze de oude vervangen. Er zijn overal ter wereld nog grote gebieden waar de klassieke vormen van oorlog heersen of naast de nieuwe oorlogsvormen bestaan.

Oorlog is nog steeds een instrument van de politiek, maar kan daarnaast

ook iets anders zijn. In zekere zin zijn wij getuige van de ontmanteling van de oude strategische orde, in de vorm van een overgang van post-moderne naar pre-moderne oorlogen.

Geografische spreiding van conflicten

Hoewel op mondiaal niveau de tendens bestaat om de klassieke oorlogen, waarbij supermachten of grootmachten tegenover elkaar staan, als achterhaald te beschouwen, zou het fout zijn te denken dat deze vorm van oorlogvoering definitief uit het oorlogsspectrum is verdwenen. Vooralsnog zorgt het nucleaire vermogen voor evenwicht en wordt dit vermogen nagestreefd door elk land dat een grootmacht wil worden.

Op regionaal niveau zijn de endemische conflictgebieden dezelfde als tijdens de Koude Oorlog en zelfs van de tijd daarvoor: de – potentiële – brandhaarden rond de Middellandse Zee, met name het Midden-Oosten en Zuidoost-Europa, Subsahara-Afrika, Zuidoost-Azië en Latijns-Amerika.

Grote geostrategische vraagstukken

Hoewel de *Revolution in Military Affairs* geen ingrijpende veranderingen betekent voor de belangrijkste geostrategische problemen, heeft RMA nieuwe stof tot nadenken geleverd en is het belang van oude kwesties opnieuw onder de aandacht gebracht.

Op nucleair gebied heerst thans vooral bezorgdheid over de proliferatie

van kernmachten. Een nieuwe confrontatie tussen twee machtsblokken is niet gebaseerd op ideologische verschillen, maar op de tegenstelling tussen de landen die de kern van het mondiale stelsel vormen en de perifere landen. Het conflict tussen arm en rijk, de nieuwe uiting van het Noord-Zuidconflict, heeft nu de vorm gekregen van een directe confrontatie, die niet meer alleen op het strategische vlak via de uitbreiding van invloedsgebieden plaatsvindt. De VN-structuur is achterhaald en niet meer toegesneden op de huidige situatie; het is niet langer het mondiale instrument voor de collectieve veiligheid dat het behoort te zijn.

Deze onderwerpen, die alle stammen uit het tijdperk van de Koude Oorlog, lijken het belangrijkste te zijn en blijven het geostrategische landschap nog steeds bepalen, zij het in een nieuw jasje, namelijk het unipolaire systeem van de Nieuwe Wereldorde.

Op strategisch-militair gebied, uiteindelijk onze *core-business*, mogen we slechts hopen dat de onvermijdelijke aanpassing van de militaire apparaten, gericht op actief optreden binnen deze Nieuwe Orde, niet leidt tot de gebruikelijke bezuinigingen, die slechts ingegeven worden door economische korte-termijndoelstellingen. Zoals wij van Clausewitz hebben geleerd, is oorlog een kameleon die voortdurend verandert. En wij kunnen en mogen niet vergeten dat alleen de agressor

werkelijk op de aanvang van het volgende conflict is voorbereid, omdat hij als enige weet wanneer, waar, hoe en met welke middelen het zal plaats hebben.

Het lijkt derhalve vanzelfsprekend dat een breed scala aan militaire capaciteiten in stand moet worden gehouden of moet worden ontwikkeld en dat ze zo flexibel mogelijk moeten worden ingezet. Dat betekent dat de strategische planning niet mag worden verwaarloosd.

Wij kunnen misschien verrast worden, maar niet per se overwonnen.

Literatuur

- Chaliand, Gérard et Rageau, Jean-Pierre, *Atlas Stratégique*, Paris, Fayard, 1984.
- Charnay, Jean-Paul, *Technique et Géosociologie. La Guerre du Rif. Le Nucléaire et l'Orient*, Paris, Anthropos, 1984.
- Cohen, Saul B., *Geography and Politics in a World Divided*, New York, Oxford University Press, 1973.
- Coser, L., *The Functions of Social Conflict*, New York, Free Press, 1957.
- Engelhard, Philippe, *La Troisième Guerre Mondiale est Commencée*, Paris, Editions Arléa, 1996.
- Freedman, Lawrence, *The changing forms of military conflict*, International Institute for Strategic Studies (IISS/UK), Survival vol. 40 n. 4, winter 1999.
- Freund, Julien, *Sociologie du Conflit*, Paris, Presses Universitaires de France, 1980.
- Huntington, Samuel P., *O Choque das Civilizações*, Lisboa, Gradiva, 1999.
- Santos, Loureiro dos, *Reflexões sobre Estratégia*. Temas de Segurança e Defesa, Lisboa, Publicações Europa-América, 2000.
-

OVSE: aanpassing aan de uitdagingen van de 21ste eeuw

Nederlands voorzitterschap van de OVSE

Jhr. drs. J.R. Twiss Quarles van Ufford*
P.W. Gorissen, kolonel der artillerie*

Inleiding

In 2003 zal Nederland voor het eerst het voorzitterschap van de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa, de OVSE, bekleden. Een eer vanzelfsprekend, maar ook een uitdaging. De OVSE staat immers op een kruispunt. Tussen wat met recht een succesvol verleden genoemd mag worden en een enigszins ongewisse toekomst. De organisatie en haar voorloper, de Conferentie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (CVSE), hebben een belangrijke rol gespeeld in het goeddeels vreedzame einde van de Koude Oorlog. De politieke en militaire constellatie in Europa is hierdoor sterk veranderd. De NAVO en de EU hebben net belangrijke besluiten genomen over de uitbreiding van hun ledental. De uitbreiding oostwaarts van deze twee organisaties – geografisch in traditioneel OVSE gebied – zou mogelijk ook tot inhoudelijke overlappings kunnen leiden. De OVSE, min of meer ingehaald door haar eigen successen, lijkt aan politiek belang ingeboet te hebben. De organisatie is dan ook naarstig op zoek naar een nieuwe invulling. Het lijkt daarbij noodzakelijk keuzes te maken; keuzes met belangrijke gevolgen voor haar toekomstige rol.

* De auteurs zijn resp. speechwriter voor de Task Force OVSE op het Ministerie van Buitenlandse Zaken en Senior Military Advisor bij de Nederlandse Permanente Vertegenwoordiging van de OVSE in Wenen.

Het Nederlandse voorzitterschap komt zodoende op een cruciaal moment in het bestaan van de OVSE. Internationaal wordt veel van het Nederlandse voorzitterschap verwacht, met name door de actieve rol die Nederland in het verleden in de organisatie gespeeld heeft. Wat kan van Nederland verwacht worden in deze periode van heroriëntatie? Een heroriëntatie, die gevolgen zal hebben voor de drie dimensies van het OVSE-mandaat; de politiek-militaire, economisch-ecologische en menselijke dimensie.

Alvorens op deze vraag in te gaan, schetsen wij kort waar de OVSE op dit moment staat. Als geheugenopfrisser en om de uitdagingen van de 21ste eeuw te verduidelijken, waarvoor de OVSE zich gesteld ziet. Dit is het kader waarin de heroriëntatie van de OVSE zal moeten plaatsvinden.

Korte historische schets

De OVSE bevindt zich op een kruispunt in haar bestaan. Met recht mag met enige trots teruggekeken worden op de rol, die de organisatie en haar voorganger, de Conferentie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (CVSE), gespeeld hebben in het goeddeels vreedzame einde van de Koude Oorlog. Activiteiten op terreinen, uiteenlopend van wapenbeheersing tot het stellen van normen op het gebied van mensenrechten, hebben alle een steentje bijgedragen aan historische gebeurtenissen als de val van de Ber-

lijnse Muur en de Fluwelen Revolutie in Praag in 1989.

De OVSE lijkt zo ingehaald door haar eigen successen. Met de uitbreiding van het ledental van de EU en de NAVO, dreigt het belang van de OVSE af te nemen. Althans dit gevoel leeft onder de aspirantleden van deze twee organisaties. En ook andere landen in de regio worden door onder meer associatie-akkoorden steeds nauwer met de Europese Unie verbonden. Tegelijkertijd vermindert, door de nauwere bilaterale betrekkingen tussen de Verenigde Staten en de Russische Federatie, het belang van de OVSE als enig forum waar deze twee staten op voet van gelijkheid met elkaar praten.

Niet alles is mineur voor de OVSE. Wat blijft is de brede geografische basis: 55 Deelnemende Staten. De landen van Europa, maar ook de Verenigde Staten en Canada en de nieuwe staten van de Kaukasus en Centraal-Azië, permanent met elkaar in gesprek over veiligheid, economische samenwerking en de rechten van de mens in onderling verband. Dit voor de OVSE kenmerkende *comprehensive concept of security* – veiligheid is breder dan wapenbeheersing, ook economische en ecologische vraagstukken en mensenrechten spelen een onmisbare rol – blijft van groot belang in de zoektocht naar stabiliteit. Ook de zogenoemde *peer review*, waarin de Deelnemende Staten van de OVSE elkaar kunnen aanspreken op de behandeling van elkanders burgers en

op de onderlinge betrekkingen, en de
wijd verbreide presentie in het veld,
blijven sterke punten van de OVSE.

De OVSE behoudt derhalve een toegevoegde waarde om ook in de veranderde politieke constellatie van Europa een vooraanstaande rol te vervullen. Wel mag uit bovenstaande duidelijk zijn, dat een heroriëntatie noodzakelijk is om een antwoord te hebben op de bedreigingen en uitdagingen van de 21ste eeuw. Iets wat ook in het recente AIV-advies, *Nederland en de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa in 2003: rol en richting* van mei 2002 wordt onderstreept.

Wat zijn deze uitdagingen van de 21ste eeuw? Allereerst zijn daar de erfenissen uit het verleden. Mensenrechten en democratie blijven zorgen baren in verschillende delen van het OVSE-gebied. Ook de 'bevroren conflicten' – onder meer Transdnjestrië (Moldavië), Zuid-Ossetië, Abchazië en Nagorno Karabach – blijven de aandacht van de OVSE vragen. In dit verband is het belangrijk de zogenaamde *pockets of lawlessness* te noemen. Het gaat hier om de 'zwarte gaten' van de nationale en internationale rechtshandhaving, waar het overheidsgezag zich niet laat gelden. De 'pockets of lawlessness' bieden een vrijplaats voor criminelen en terroristen.

Daarnaast zijn er ook nieuwe dreigingen en dus nieuwe uitdagingen voor de OVSE. Terrorisme en extremisme passen in dit rijtje, een duidelijke bedreiging van stabiliteit en veiligheid in de regio. Net zoals de internationale misdaad, met onder meer smokkel van wapens en drugs, maar ook mensen. Tevens zijn er de groeiende spanningen in diverse OVSE-landen, voortkomend uit de aanwezigheid van nieuwe minderheden. Relaties tussen verschillende culturen en religies kunnen samenlevingen op scherp zetten met xenofobie als mogelijk gevolg. Ten slotte is de dreigende nieuwe tweedeling in de OVSE-regio te noemen. Een economische tweedeling tussen de lidstaten en aspirant-lidstaten van de EU en NAVO en die landen, die in de nabije toekomst geen uitzicht op toetreding lijken te hebben.

Op deze nieuwe en oude bedreigingen zal de OVSE een antwoord moeten vinden om haar vooraanstaande rol uit het verleden in de toekomst te rechtvaardigen.

Politieke en militaire dimensie

De besluiten¹ van de laatste Ministeriële conferentie (Porto, december 2002) in gedachte, zal Nederland in 2003 de nodige aandacht aan de politiek-militaire dimensie besteden. In eerdere instantie (Ministeriële van Boekarest 2001) zijn het politiek-militaire deel, in de vorm van het *Forum for Security Cooperation* (FSC) en het politieke deel van de OVSE, de Permanente Raad (PR), nader tot elkaar gekomen. Deze samenwerking zal verder moeten worden uitgewerkt. Velen zijn van mening dat er een betere balans moet komen tussen de drie OVSE-dimensies, zowel in het Weense overleg als in het veld.

Onder de deelnemende staten van de OVSE lijkt een tendens te bestaan om in de toekomst toe te treden tot het herziene CSE-verdrag (Beperking van Conventionele Strijdkrachten in Europa)². Dit is evenwel pas mogelijk na inwerkingtreding van het aangepaste

Waarnemers van de ovse aan de grens tussen Tsjetsjenië en Georgië, zomer 2000 (Bron: OVSE)

¹ In Porto is een Handvest ter voorkoming en bestrijding van terrorisme aangenomen. Het besluit over *Threats to Security in the 21st Century* waarin de Permanente Raad opgedragen wordt een omvattende OVSE-strategie te ontwikkelen om de nieuwe dreigingen van deze eeuw tegemoet te treden. Verder besluit tot een *Annual Security Review Conference* te komen met als doel de uitvoering van de verplichtingen en afspraken in OVSE-kader op gebied van veiligheidsbeleid en wapenbeheersing jaarlijks tegen het licht te houden.

² Het originele CSE-verdrag uit 1990 stelt aan beide groepen van staten – NAVO en Warschau-Pact – collectieve plafonds met betrekking tot conventionele bewapening. Het herziene CSE-verdrag daarentegen geeft conventionele wapenplafonds aan per nationale staat.

verdrag. Ook voor toetreding tot het *Open Skies*-verdrag (het openstellen van het nationale luchtruim voor waarneming door mede-ondertekenaars) bestaat brede belangstelling. Eenmaal zo ver, ontstaan er overlappende lidmaatschappen waarmee de reden voor een afzonderlijk FSC, naast de wapenbeheersingslichamen *Joint Consultative Group* (JCG)³ voor het CSE-verdrag en *Open Skies Consultative Commission* (OSCC) voor het 'Open Skies'-verdrag, wordt verzwakt.

In de loop van 2003 verkeert Nederland, als *Chairman in Office* (CIO) en als depositaris⁴ van het CSE-verdrag, in een goede positie bij te dragen aan (de start) van de ratificatie van het aangepaste CSE-verdrag. Deze bijdrage zal met name bestaan uit het stimuleren van de betrokken partijen om met oplossingen te komen voor het munitieprobleem in Moldavië/Transdnjestrië,⁵ waaraan Nederland als tweede donor financieel een belangrijke bijdrage levert. Verder dient Nederland zich in te spannen het overleg tussen de Russische Federatie en Georgië, over het bereiken van een overeenkomst voor de duur van de stationering van Russische troepen en uitrusting, op gang te houden. Een

De OVSE-missie in Georgië houdt toezicht op een project om vervuilde stoffen te recyclen (Bron: OVSE)

bevredigende oplossing van deze problemen is nodig voordat ratificatie van het aangepaste CSE-verdrag door alle NAVO-landen kan worden afgerond. Of Nederland tijdens haar voor-

zitterschap het ratificatieproces kan voltooien is nu niet te voorspellen, maar het is belangrijk het proces een stap verder te helpen.

Het besluit om jaarlijks een 'review' conferentie (*annual security review conference*) te houden over de complete OVSE-veiligheidsdimensie zal onder Nederlands voorzitterschap voor het eerst worden geïmplementeerd. In deze 'review' komen onder andere aan de orde: de OVSE-strategie tegen de bedreigingen voor de veiligheid en stabiliteit in de 21e eeuw en regionale veiligheidsactiviteiten. Ook het werk van het FSC komt aan de orde – dit zonder de *assessment* bijeenkomsten⁶ van het FSC te vervangen – en de activiteiten van de missies op het gebied van veiligheid⁷. De algemene doelstelling is de implementatie te bevorderen van wat binnen de OVSE is overeengekomen op gebied van de eerste dimensie.

Het FSC kan zich zo beter richten op de volledige integratie van de gehele politiek-militaire 'gereedschapskist' in het werk van de OVSE; de interactie

³ De *Joint Consultative Group* bestaat uit al de verdragspartijen bij het CSE-verdrag. Het mandaat van deze groep bestaat uit het controleren op naleving van alle onderdelen van het Verdrag, het oplossen van onduidelijkheden en verschillen van interpretaties, het oplossen van technische vragen, het overwegen van maatregelen om het Verdrag effectiever te maken en het bekijken van geschillen die uit implementatie voortkomen.

⁴ Een depositaris van Verdragen bewaart niet alleen het Verdrag, maar verricht tevens verschillende administratieve handelingen die hiermee van doen hebben. Zo wordt bijgehouden wanneer nieuwe landen, partijen tot een Verdrag toetreden. Nederland is depositaris van vele verdragen.

⁵ De voormalige USSR had op verschillende plaatsen in het land grote munitieopslagplaatsen. Na het opbreken van de USSR kwam een deel van deze opslagplaatsen buiten de landsgrenzen van de Russische Federatie te liggen. Zo waren er onder meer vier grote opslagplaatsen in Georgië, twee in Armenië en in Transdnjestrië. Op de OVSE-top van 1999 in Istanboel, verplichtte de Russische Federatie

zich deze voorraden op te ruimen. In Transdnjestrië is het probleem extra complex, omdat de zelfbenoemde leider van deze afscheiding van Moldavië, generaal Smirnov, weigert deze voorraden uit handen te geven.

⁶ Het FSC organiseert jaarlijks een *Annual Implementation Assessment Meeting*. Dit is één van de belangrijke zogeheten vertrouwenswekkende en veiligheidsbevorderende maatregelen (CSBM's, *Confidence and Security Building Measures*). In deze bijeenkomsten wordt de vinger aan de pols gehouden met betrekking tot de implementatie van het Weense document 1999.

⁷ OVSE-missies rapporteren over politieke en militaire ontwikkelingen in het gastland. Verder is in het mandaat van sommige missies specifiek aandacht aan de eerste dimensie besteed. Moldavië, Georgië en Bosnië zijn hier voorbeelden van. In het laatste geval is de missie actief betrokken bij de transitie van de drie Bosnische legers (Bosnisch-Servisch, Bosnisch-Kroatisch en Bosnisch-Moslim) naar één toekomstig nationaal Bosnisch leger.

Een ovse-voertuig in Georgië waar Russisch nog steeds de voertaal is (Bron: OVSE)

met de tweede dimensie (economische en milieu) en de derde dimensie (menselijke), maar zeker ook de activiteiten van OVSE-missies. Voor het implementeren van de eerste dimensie in het werk van de missies werd tot nu toe te weinig sturing gegeven vanuit Wenen. Nederland zal een poging doen hieraan via PR en FSC meer inhoud te geven.

Zowel FSC als PR zullen zich intensief moeten buigen over de rol van de OVSE op het gebied van *peacekeeping*. Vrijwel alle landen zijn van mening dat het gestelde in het Helsinki-1992-Document, waarin de mogelijke bijdragen van de OVSE aan 'peacekeeping'-activiteiten zijn overeengekomen, geactualiseerd moet worden, zonder de principes aan te tasten. Dat is belangrijk, omdat Nederland tijdens het OVSE-voorzitterschap in 2003 direct te maken krijgt met een aantal (potentiële) brandhaarden in verschillende regio's.

De zogenaamde *frozen conflicts* verdienen extra aandacht. Een voorbeeld is Nagorno Karabach waar de Minsk Groep⁸ zich mee bezighoudt. In 1994 is een *High Level Planning Group*

(HLPG)⁹ in het leven geroepen, die 'peacekeeping'-operaties in Nagorno Karabach dient voor te bereiden. Doordat er geen vooruitgang is in de oplossing van het conflict leidt de HLPG een noodlijdend bestaan. Overwogen dient te worden of deze HLPG een impuls kan geven aan het politieke proces of breder ingezet kan worden in het werk van de OVSE.

Binnen de OVSE-missie in Georgië is een *Border Monitoring Operation team* (BMO) aanwezig, dat de grensoverschrijdingen waarneemt en rapporteert in het grensgebied tussen Georgië en de Russische grensdelen van Tsjetsjenië en Ingusetië. De aanwezigheid van dit team en de wijze van optreden bevordert stabiliteit in

de regio en wordt breed gewaardeerd. Sinds begin 2003 is het commando over deze BMO in Nederlandse handen.

Zoals besloten in het *Dayton Peace Accord* (1995), voert de OVSE taken uit op het gebied van wapenbeheersing en vertrouwenwekkende maatregelen in Bosnië-Herzegowina. Nederland speelt hierbij een actieve rol. Met alle betrokken partijen moet nu bezien worden of, en op welke wijze, direct betrokken autoriteiten een deel van de verantwoordelijkheid kunnen overnemen.

Tijdens het voorzitterschap houdt Nederland rekening met de inzet van extra personeel, met name in enkele, voor het voorzitterschap strategisch belangrijke missies. Mocht zich onverhoopt een situatie voordoen waarin extra inzet van grotere aantallen personeel nodig is, dan zal Nederland een beroep moeten doen op de deelnemende landen. Dit is in lijn is met het opereren van de OVSE, het gezamenlijk nemen van verantwoordelijkheid voor stabiliteit en veiligheid in de gehele OVSE-regio.

Economische en ecologische dimensie

Het evenwicht tussen de drie dimensies, of wellicht beter gezegd, het veronderstelde ontbreken van een dergelijk evenwicht, is al enige tijd een steen des aanstoets voor de Russische Federatie en de andere GOS-staten. Terwijl de West-Europese landen in de OVSE traditioneel de nadruk op militair-politieke aspecten en men-

het geven van advies aan de zittend OVSE-voorzitter voor het ontwikkelen van een plan te komen tot een multinationale OVSE-vredesmacht voor Nagorno Karabach. Verder doet de HLPG aanbevelingen over onder meer grootte en opzet van een dergelijke macht, logistiek, verdeling van materiaal en middelen, *command and control* en *rules of engagement*. Voortgang bij het opzetten van een vredesmacht is vanzelfsprekend afhankelijk van het bereiken en uitvoeren van een politiek akkoord.

⁸ De Minsk Groep bestaat uit elf leden waaronder de zittend OVSE-voorzitter en de direct betrokken landen Armenië en Azerbeidzjan. De groep, die wordt getrokken door drie co-voorzitters – Frankrijk, de Verenigde Staten en de Russische Federatie – probeert een politieke oplossing voor het conflict te vinden. Dit alles op basis van VN-Veiligheidsraadsresoluties 822, 853, 874 en 884.

⁹ De *High Level Planning Group* bestaat uit militaire experts gedetacheerd door de deelnemende landen van de OVSE. Taak bestaat uit

senrechten leggen, vinden deze landen de economische dimensie minstens net zo belangrijk. Volgens deze redenering bedreigt een achterblijvende ontwikkeling in deze dimensie de veiligheid en stabiliteit in OVSE-gebied. Het door de OVSE gehanteerde veiligheidsbegrip – 'comprehensive security' – volgend, is veiligheid ten slotte breder dan wapenbeheersing. Ook economische en ecologische vraagstukken en mensenrechten spelen een onmisbare rol in de zoektocht naar stabiliteit. Een oud gezegde in de Roma-taal, *Bokhali richni na kheld* oftewel *Een hongerige beer kan niet dansen* dringt zich op.

en stabiliteit. Gekozen is de activiteiten te concentreren rond het thema *trafficking* (illegale handel). Nederland heeft dit thema gekozen, omdat 'trafficking' meer en meer een bedreiging vormt voor de stabiliteit en veiligheid in het OVSE-gebied. Het menselijke leed en de maatschappelijke ontwrichting veroorzaakt door 'trafficking' in wapens, drugs en mensen, zijn volgens Nederland niet acceptabel in het Europa van na de Koude Oorlog. Een standpunt dat inmiddels breed gedragen wordt binnen de OVSE. Daarnaast zijn de kosten, alhoewel moeilijk exact te berekenen, enorm en lopen uiteen van gederfde

november 2002 in Sofia. Deze maand volgt een mensenhandel seminar in Griekenland en in maart/april zal in Oezbekistan een drugs-'trafficking'-seminar gehouden worden. Het streven is, over de drie deelonderwerpen heen, kwesties te bespreken als netwerken van handel, financiële stromen, gerelateerde corruptie en witwaspraktijken en de effecten van illegale handel op het functioneren van de economie.

Uiteindelijk doel van de drie seminars is om de economische effecten van de illegale handel in wapens, drugs en personen in kaart te brengen. Wanneer de economische schade becijferd is, ligt er een goed argument op tafel om in OVSE-kader maatregelen te nemen. Dat zal dan in het Economisch Forum in mei 2003 in Praag besproken dienen te worden. Het is overigens nadrukkelijk de bedoeling dat de OVSE zich slechts richt op de economische gevolgen van 'trafficking'. Dit om doublures met discussies elders in de OVSE en met andere internationale organisaties te voorkomen. Het is daarbij niet uitgesloten, dat concrete aanbevelingen op het werkveld van andere organisaties liggen.

Als de OVSE op deze wijze een bijdrage kan leveren de onderlinge verbanden, de illegale netwerken en de hiaten in de wet en de wetshandhaving te verhelderen, is een eerste belangrijke stap gezet, die op termijn de voorwaarden kan scheppen voor economische verbeteringen. En terugkoppelend naar het alomvattende concept van veiligheid, betekent het een bijdrage aan de toekomstige veiligheid en stabiliteit in Europa.

Menselijke dimensie

Het eerder genoemde gewenste herstel van evenwicht tussen de drie dimensies van de OVSE, alhoewel erkend, zou volgens Nederland niet moeten leiden tot minder aandacht voor de menselijke dimensie. Leidraad van de OVSE is, dat daar wordt

De OVSE-voorzitter in 2001, de Roemeense minister van Buitenlandse Zaken Geoana, ontmoet parlementariërs bij zijn bezoek aan Kirgistan, 6 juni 2001 (Bron: OVSE/Lubomir Kotek)

Nederland zal daarom tijdens het voorzitterschap enige initiatieven ontplooiën in de economische dimensie. Dat is tevens een goede gelegenheid een nieuwe impuls te geven aan het jaarlijkse, en inmiddels enigszins plichtmatige, Economisch Forum. Dit forum werd in 1992, door toen nog de CVSE, in het leven geroepen met als doel de transitie naar de markteconomie te vergemakkelijken. Het besluit werd gezien als een belangrijke bijdrage aan de opbouw van democratieën en het bevorderen van veiligheid

overheidsinkomsten in belastingen en tarieven tot het uitblijven van investeringen in regio's, die deze financiële injectie nu juist goed kunnen gebruiken. Zo zullen buitenlandse investeerders zich wel tweemaal bedenken alvorens geld te steken in landen, waar illegale stromen van drugs en wapens, de stabiliteit op termijn in gevaar brengen.

Per onderwerp wordt een afzonderlijk seminar georganiseerd. Het eerste, over kleine wapens, vond plaats in

opgetreden waar de problemen zijn. Dit is de verplichting voortvloeiend uit het mandaat en een consequentie van het gehanteerde veiligheidsbegrip, waarin het niet respecteren van mensenrechten als een potentieel destabiliserende factor wordt gedefinieerd. De realiteit in diverse landen van de OVSE-regio op gebied van mensenrechten en democratisering vergt nog altijd de nodige aandacht. In de laatste *Human Dimension Implementation Meeting* in Warschau, in september 2002, bleek bijvoorbeeld, dat vrijwel geen enkel land de toezeggingen om de rechten van minderheden te respecteren geheel nakomt. In sommige landen is er zelfs sprake van een teruggang, met alle mogelijke gevolgen voor veiligheid en stabiliteit op termijn.

Ook de vaak geconstateerde geografische onevenwichtigheid in OVSE-activiteiten, voornamelijk op het gebied van de menselijke dimensie, vraagt een gebalanceerde benadering. In het verleden trad de OVSE vooral op ten oosten van Wenen, de Balkan, de Kaukasus en nu ook Centraal-Azië. West van Wenen was *terra incognita*, terwijl ook daar landen groeiende spanningen kennen, voortkomend uit bijvoorbeeld de aanwezigheid van nieuwe minderheden. Relaties tussen verschillende culturen en religies kunnen spanningen in samenlevingen teweegbrengen, met xenofobie als mogelijk gevolg indien overheden hiermee niet goed omgaan. De potentiële gevolgen voor veiligheid en stabiliteit zullen duidelijk zijn.

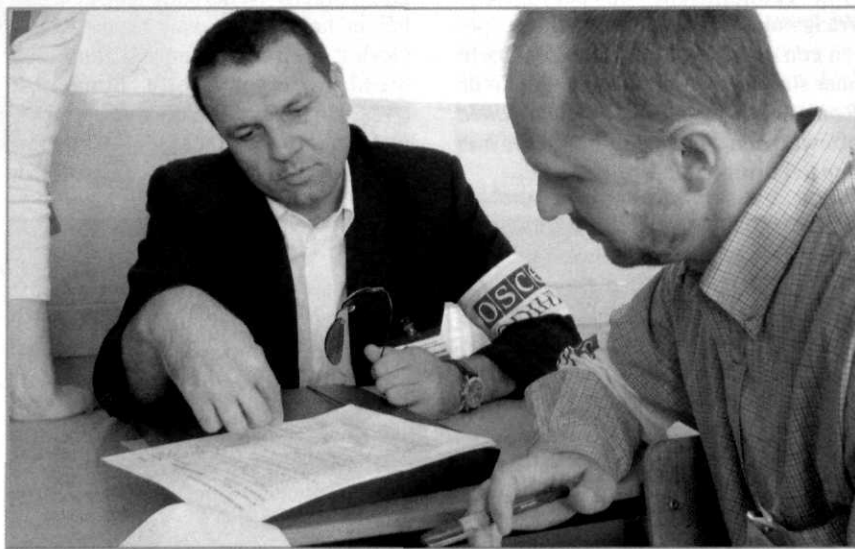
In de genoemde 'Human Dimension Implementation Meeting' te Warschau kwam duidelijk naar voren, dat er aan actieplannen, interdepartementale commissies en dergelijke vaak geen gebrek is. Waar het echter in de

betreffende landen aan schort, is de uitvoering van die beleidsplannen en voornemens. Meer aandacht voor implementatie van internationale afspraken en nationale toezeggingen is duidelijk nodig.

Belangrijk punt voor Nederland als voorzitter is dan ook om de naleving van de vastgelegde normen op het

Conclusie

De OVSE heeft in haar verleden bewezen groter te zijn dan de som van haar afzonderlijke delen, de 55 Deelnemende Staten. De veranderingen in Europa na het einde van de Koude Oorlog, met onder meer de uitbreiding van de NAVO en EU als gevolg, verlangen echter een aanpassing van

De ovse stuurde meer dan 800 internationale waarnemers naar de verkiezingen in Macedonië, 15 september 2002 (Bron: OVSE/Lubomir Kotek)

gebied van de menselijke dimensie in OVSE-kader te verbeteren. Hiertoe dient goed zicht te zijn op de feitelijke situatie in het veld. De diverse OVSE-missies en speciale vertegenwoordigers¹⁰ spelen daarbij een essentiële rol. In een vroeg stadium kunnen zo potentiële brandhaarden geïdentificeerd worden. In een goed samenspel tussen de missies, de speciale vertegenwoordigers, de OVSE-instituten – niet in de laatste plaats de Hoge Commissaris voor de Nationale Minderheden – en de voorzitter, kunnen maatregelen genomen worden om de situatie voor direct betrokkenen te verbeteren en eventuele escalatie te voorkomen. De maatregelen kunnen zeer divers zijn en variëren van juridische assistentie bij wetsaanpassingen om een juridische gelijkwaardige positie van minderheden te bewerkstelligen, tot bijvoorbeeld steun bij het organiseren van verkiezingen.

de OVSE. Alleen met een nieuwe invulling en afstemming van haar takenpakket, kan de organisatie de uitdagingen van de 21ste eeuw aan. De afzonderlijke delen, de 55 Deelnemende Staten, zullen deze verandering moeten vormgeven. Het Nederlandse voorzitterschap komt in die zin op een belangrijk moment in de geschiedenis van de organisatie. Doordat de OVSE slechts een klein secretariaat heeft, vervult de voorzitter een spilfunctie. De voorzitter stuurt de organisatie aan, inclusief de missies in het veld en is daardoor in de positie een belangrijke bijdrage te leveren in het heroriëntatieproces. Als Nederland erin slaagt de OVSE op dit pad van vernieuwing te krijgen, dan is dat van wezenlijke betekenis voor de veiligheid en stabiliteit in Europa.

¹⁰ Speciale vertegenwoordigers van de OVSE-voorzitter hebben een duidelijk omschreven, veelal kortlopend mandaat om een bepaald probleem tot een oplossing te brengen. Van dit instrument wordt vooral gebruikgemaakt op het gebied van conflictpreventie en crisismanagement.

Irak: eindafrekening of begin aanpak schurkenstaten?

De Iraans-Russische samenwerking en het Iraakse dilemma

drs. Cyril Widdershoven*

Inleiding

De laatste ontwikkelingen in de VN-Veiligheidsraad hebben Irak even wat lucht gegeven. Toch kan de harde oproep van president Bush aan de wereld om Irak en de wereld te verlossen van het regime van Saddam Hussein niet worden weggeschoven. De vs hebben tijdelijk wat water bij de wijn gedaan, maar minister van Buitenlandse Zaken Colin Powell maakte al duidelijk dat de vs, en mogelijke bondgenoten, zich het recht behouden militair op te treden. Het Midden-Oosten, met name de Perzische-Golfregio staat voor een kritieke periode. Een hernieuwde militaire confrontatie met Irak zal deze keer regionale geostrategische destabilisatie tot gevolg hebben. De inzet van onconventionele wapens behoort tot de reële mogelijkheden. Het einde van Saddams Ba'ath-regime zal bloedig zijn. In veel analyses wordt de regionale constellatie echter totaal vergeten. In dit artikel zullen de regionale constellatie, de toenemende Arabisch-Iraanse samenwerking en de voortdurende proliferatie van ABC-wapensystemen worden toegelicht. Zonder inzicht in deze materie bestaat de kans dat de vs, en het Westen, weer een doos van Pandora opentrekken zonder zich hiervan bewust te zijn.

* De auteur is Midden-Oostenspecialist en militair-strategisch analist, en eigenaar van Global Energy Security Analysis (GESA) www.gasandoil.com/gesa.

11 september

De aanslagen van 11 september 2001 in de Verenigde Staten moeten worden beschouwd als een breuk met oude waarden en normen, vooral voor de internationaal militair-strategische verhoudingen. De politieke verhoudingen en bilaterale relaties tussen de vs, Rusland en de meerderheid van de andere spelers op het wereldtoneel zijn veranderd. De strijd tegen het internationaal terrorisme is een zaak van levensbelang geworden. Echter, de transatlantische gemeenschap is geconfronteerd met oplopende meningsverschillen over de doelstellingen van deze nieuwe internationale strijd. Moet men zich vooral richten op de strijd tegen Al Qa'ida, waarbij met name de achterliggende problemen, de financiers en militaire krachten achter het internationaal terrorisme, moeten worden aangepakt. In het laatste SIPRI *Yearbook 2002* wordt hier diep op ingegaan. Er wordt tevens aangegeven dat de internationale strijd, volledig ondersteund door de VN-Veiligheidsraad, de Verenigde Staten en NAVO, al op een mislukking is uitgelopen.

De noodzaak voor een eensluidende internationale aanpak voor de dreiging van het terrorisme en de zogenoemde schurkenstaten, heeft nog steeds niet geresulteerd in een globale aanpak, door iedereen ondersteund. Aan vier voorwaarden zal moeten worden voldaan om een internationaal veiligheidssysteem op poten te

zetten. Ten eerste zal de rol van het internet in de voortschrijdende globalisatie van politieke, economische, militaire, technische en financiële factoren moeten worden geanalyseerd.

Ten tweede heeft men te maken met het feit dat de meerderheid van de staten in de wereld niet in staat is hun eigen territorium effectief te controleren, laat staan te beveiligen. Het laatste heeft al veelvuldig geresulteerd in zogenoemde veilige havens voor terroristen en militaire despoten, zoals in Jemen, Soedan en Irak.

De derde factor van betekenis is de moeilijkheid om het verschil te duiden tussen interne (binnenlandse) en externe (buitenlandse) veiligheid. Deze factor speelt in toenemende mate een rol van betekenis in de Arabisch-Islamitische wereld.

De vierde factor betreft de opkomst van niet-militaire aspecten binnen de staatsveiligheid.

Al deze factoren zijn van toenemend belang in de militair-strategische constellatie van het Midden-Oosten, Noord-Afrika en Centraal-Azië. De implosie van de centralistisch gestructureerde Sovjet-Unie, de opkomst van nieuwe staten zonder nationale historische banden, culturele verbondenheid of economische (regionale) structuren, heeft een zwart gat veroorzaakt in het bestaande bipolaire internationale systeem. Tot de aanslagen in de vs werd dit niet echt onderkend. Het verval van de Sovjet-Unie, de strijd tegen Saddam Hussein en Iran werden veelal gezien als op

zichzelf staande geostrategische feiten. Een causaal verband tussen deze ontwikkelingen, de oplopende regionale spanningen, groei van het internationaal terrorisme en proliferatie van NBC-wapens werd niet gelegd. Deze fout, dit hiaat in het geostrategische denken van het Westen, moet nu worden onderkend en geïntegreerd in een nieuw strategisch theoretisch kader.

Internationaal terrorisme

De aanslagen in de vs, de terroristische aanslagen tegen Duitse toeristen in Tunesië (Djerba), de oplopende spanningen binnen de Israelisch-Arabische verhoudingen, en de toenemende activiteiten van fundamentalisten en terroristische organisaties binnen Europa, hebben de realiteit van vandaag op de mat van Brussel neergelegd. De verdeling van taken en diensten in de strijd tegen proliferatie en terrorisme zal moeten worden bediscussieerd tussen de vs en de EU.

De mogelijke rol van een *European Defense and Security Policy* (EDSP) zal moeten worden heroverwogen. De oude taken, zoals vastgelegd in 1999 tijdens de Europese Vergadering in Helsinki, zijn niet meer toereikend. Deze 'Petersburgtaken' zijn verouderd, de nieuwe realiteit vraagt om een beter toegerust, effectiever en flexibeler militair apparaat.

De voortschrijdende confrontatie – gevoed door het streven van de vs en Groot-Britannië om een einde te maken aan het regime van Saddam Hussein – tussen het Westen en het Midden-Oosten lijkt op een directe

militaire strijd uit te lopen. De vraag hierbij is echter wat de precieze redenen zijn voor een militaire actie tegen de zogenoemde 'As van het Kwaad' (Irak, Iran en Libië).

Rusland, Iran en Irak

Niet alleen de herbewapeningspolitiek van bovengenoemde Arabisch-Perzische staten veroorzaakt angst en vrees in het Westen, de rol van Rusland blijkt de laatste maanden tevens cruciaal. In de westerse media, politiek en discussies is veel aandacht geschonken aan de ondertekening van een nieuw samenwerkingsakkoord met Rusland, de zogenoemde *NAVO-Rusland Council*. De formule 19+1 geeft hoop op een nieuwe militair-politieke constellatie in Europa en mogelijk in de wereld. Toch is hierbij sprake van een duidelijke onderschatting van de huidige geostrategische constellatie, de opkomende problemen en de rol van het Midden-Oosten, het terrorisme en Rusland.

Het laatste bezoek van de Iraanse president Khatami aan Rusland is niet door veel strategen, militairen en politicologen opgepakt als een mogelijke verschuiving van de militair-strategische verhoudingen. De groeiende samenwerking tussen Iran (Irak) en Rusland begon al vele jaren geleden.¹ De aanslagen in New York leverde beide partijen extra mogelijkheden hun regionale samenwerking, ten opzichte van Centraal-Azië, te continueren en te versterken. Al in 2001 maakten diverse bronnen veelvuldig melding van de toenemende militair-economische samenwerking van de twee schurkenstaten in het Midden-Oosten (Iran en Irak) en hun grote noorderbuur Rusland.

De gevolgen van de aanslagen, de wereldwijde oproep tot een oorlog tegen het terrorisme heeft tot vreemde en ook gevaarlijke, coalities geleid. De status quo, opgeroepen door de internationale strijd tegen Al Qa'ida, heeft landen als Iran, Libië en Syrië de mogelijkheid gegeven hun vleu-

gels uit te slaan, onder het mom van een internationaal verbond tegen het terrorisme.

Hierbij werd door de meerderheid van de westerse landen direct vergeten dat de financiers van deze organisatie(s) veelal uit deze landen (zoals Saoedi-Arabië) komen. Tevens werden er grote mogelijkheden gecreeërd voor diverse niet-westerse landen, zoals Rusland, China, Pakistan en India, om hun contacten met deze groep schurkenstaten te verdiepen.²

Khatami en Poetin

Het laatste bezoek van Khatami aan Poetin was een voortzetting van een hechte samenwerking tussen islamitische landen en de Russische republiek. Het belangrijkste resultaat van dit bilateraal diplomatiek offensief was een zeer uitgebreide militair-strategische samenwerking, vooral op het gebied van conventionele wapens, nucleaire technologieën en rakettechnologie. Iran staat al sinds jaren op de derde plaats als het gaat om export van Russische wapens en technologie (achter China en India). Deze nieuwe defacto alliantie tussen Iran en Rusland zal resulteren in een duidelijke versterking van het militaire potentieel van de Iraanse strijdkrachten.

Direct resultaat zal niet alleen een versterking van de Iraanse steun aan het terrorisme zijn, maar tevens een bedreiging van de positie van Amerikaanse (en westerse) belangen in de Perzische-Golfregio. De mogelijkheid dat Iran nu, met behulp van Rusland, in het bezit komt van intercontinentale ballistische raketten (ICBM's) met een mogelijke nucleaire lading en andere geavanceerde wapensystemen, betekent een directe destabilisatie van de regionale militair-strategische constellatie. De mogelijkheid om je eigen dreiging te verspreiden is een directe aantasting van de veiligheid van buurstaten.

Sinds een aantal jaren heeft Moskou de westerse vragen naast zich neerge-

¹Larry James, 'Russia/US/Iran', *FAS News*, Federation of American Scientists, November 23, 2000; or 'Russia confirms intent to resume military-technical cooperation with Iran', *Interfax*, 23 november 2000.

²Deze week kwam zelfs naar buiten dat Groot-Britannië zich mogelijk heeft schuldig gemaakt aan het exporteren van *dual-use* materieel, voornamelijk beryllium, dat een van de grondstoffen is bij het maken van nucleaire wapens; *Middle East Newline* (www.menewline.com), Vol. 2, No. 37, week of September 30, 2002 en *British Broadcasting Cooperation* (BBC).

legd.³ De protesten over de Russische verkopen van geavanceerde wapensystemen aan Iran; vooral de verkoop van technologie die daadwerkelijk kan worden ingezet bij de ontwikkeling van nucleaire wapens of andere massavernietigingswapens, zijn genegeerd. Tijdens de laatste ontmoeting tussen Poetin en Khatami zijn voornamelijk akkoorden getekend over de levering van Russische SAM's,⁴ een volgende stap in het Iraanse NBC-programma.

Al sinds 1994 heeft Rusland haar militaire betrekkingen met Iran versterkt. Iraanse regeringsvertegenwoordigers maakten de eerste contacten met de desbetreffende Russische ministeries en legerafdelingen. Tevens werden er contacten gelegd met Russische geleerden en ambtenaren die werkten in de nucleaire en raketontwikkelingsafdelingen van het post-Sovjet militaire complex. Op dat moment ging het om opdrachten van niet meer dan \$25 miljoen.

Nadat de Verenigde Staten, onder leiding van vice-president Al Gore, de druk op de Russen hadden opgevoerd, werd er samen met de Russische premier Victor Chernomyrdin op 30 juni 1995 een overeenkomst gesloten om NBC-leveranties aan Iran tegen te gaan. Rusland verklaarde hierbij alleen maar conventionele wapensystemen te leveren, zoals al was afgesproken in het in 1989 getekende Sovjet-Iraanse wapenakkoord. Moskou verklaarde tevens geen systemen te leveren die een aantasting zouden betekenen van de regionale militaire balans, waarbij de laatste leveranties zouden plaatsvinden voor het einde van 1999.

Echter, met een totaal van \$4 miljard aan wapenverkoop neemt Iran nu de derde plaats in op de lijst van Russische militaire klanten. Het gaat hierbij vooral om de volgende wapens: drie Kilo-klasse onderzeeërs, acht Mig-29 gevechtbommenwerpers, tien Su-24 gevechtbommenwerpers en honderden tanks en APC's.

Tevens heeft het Russische ministerie van Nucleaire Industrie – in samen-

werking met de geaffilieerde bedrijven – technologie en een aantal uraniumverrijkmachines aan Iran geleverd, terwijl de Russen nog steeds werken aan de nucleaire reactor in Busher, welke in 2003 gereed moet zijn.

De technologie die hierbij gebruikt wordt kan worden aangewend voor het bouwen van een nucleair wapensysteem. Moskou heeft tevens toestemming gegeven en actief bijgedragen aan de verkoop van technologie die gebruikt is bij de bouw van de SS-4 middenlange-afstandsraket (IRBMs). Russische en andere (voormalige Sovjetrepubliek) technici hebben geholpen bij de ontwikkeling van de Iraanse Shahab-3 IRBM die een bereik heeft van 1200 kilometer en dus in staat is om bijna alle gewenste doelen in het Midden-Oosten (zoals Saoedi-Arabië en Israël) te raken.⁵

De Russisch-Iraanse samenwerking is geïntensiveerd na de verkiezing van Vladimir Poetin als nieuwe Russische president, en de afwijzing van het uit 1995 daterende Gore-Chernomyrdin-verdrag in 2000. Lucratieve wapenverkoop, geostrategische overwegingen en conservatieve krachten in Rusland, hebben deze nieuwe pro-Iraanse politiek ondersteund.

Irans keuze is simpel: Rusland is een zeer interessante mogelijkheid om aan alle gewenste wapensystemen en technologie te komen. Na het internationale (westerse) wapenembargo in 1979 is Rusland een van de weinige topwapenproducenten die is overgebleven.

Khatami's bezoek aan Moskou bevestigde de toenadering tussen beide staten. Al in december 2000 had de Russische minister van defensie, maarschalk Igor Sergeev, een bezoek aan Teheran gebracht, waarbij vooral gesproken werd over mogelijke samenwerkingsverbanden op het gebied van de Iraanse luchtvaart, electronica en raketontwikkeling.

Sergeev en zijn Iraanse tegenpool spraken tevens over een tienjarig wapen- en technologieprogramma, waarvan de waarde op meer dan \$3

miljard wordt geschat. Tijdens het overleg werd al duidelijk dat Rusland geen boodschap had aan westerse/Amerikaanse belangen. Sergeev zei tijdens een openbare bijeenkomst:

Rusland heeft geen boodschap aan het Westen... Rusland zal haar eigen doelstellingen en ideologie volgen.

Tijdens het bezoek van Khatami werd dit nog eens herhaald door Poetin, waarbij met name de politiek-militair strategische verhoudingen in Centraal-Azië en het Midden-Oosten werden benadrukt. De Iraanse functionarissen brachten bezoeken aan een Russische raketfabriek, en besloten gezamenlijk tot de aankoop van de OSA en TOR-M1 SAM's: de laatste zijn vooral voor de verdediging tegen raketaanvallen.

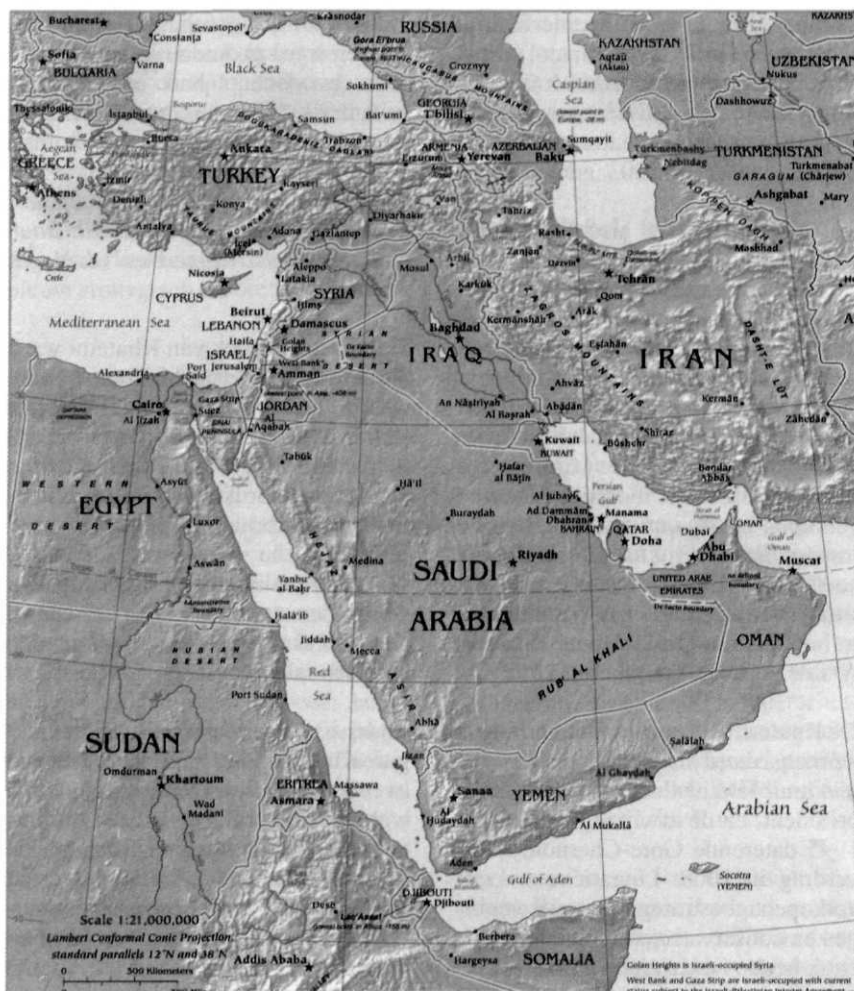
Tijdens een tour door St. Petersburg gaf Khatami aan dat mogelijk een tweede Russische kernreactor zou worden gekocht. Dit is zeer verontwaardigend, omdat Iran, na Rusland, de grootste gasvoorraden ter wereld heeft, zodat stroomopwekking goedkoper is via gas, dan via een nucleaire reactor.

De kosten van beide reactoren zijn geschat op \$1,8 miljard. Gezien de samenwerking tussen Rusland en Iran, het feit dat honderden Iraanse studenten nucleaire techniek studeren en meer dan vijfhonderd Russische

³In 1995, na langdurig overleg tussen de Amerikaanse vice-president Al Gore en de Russische premier Viktor Chernomyrdin werd nog afgesproken dat Rusland geen wapenleveranties aan Iran zou doorvoeren na 1999; dit blijkt echter niet te zijn geïmplementeerd; Larry James, 'Russia/US/Iran', *FAS News*, Federation of American Scientists, 23 november 2000, en 'Russia confirms intent to resume military-technical cooperation with Iran', *Interfax*, 23 november 2000.

⁴*Periscope Daily Defense News Capsules*, 'US-Powell Warns Russia and Iran', 20 maart 2001.

⁵Een Shahab-4 versie is al in het stadium van ontwikkeling, met een mogelijk bereik van 2000 km. Dit betekent dat doelen in Europa nu kunnen worden bereikt. De ICBM-versie, de Shahab-5, is tevens in ontwikkeling.

Rusland heeft in Iran een bondgenoot die, via haar olierevenuen, in staat is het militair-industriële complex (twee miljoen banen) in stand te houden. De financiële middelen kunnen daarna worden gebruikt voor de heropbouw van de strategische researchafdelingen, die nodig zijn voor een hernieuwde Russische machtspositie. Niet alleen Iran wordt hiervoor gebruikt, ook de Russische wapenverkoop aan India, China, Noord-Korea en mogelijkwerwijs Irak vallen hieronder.

Officieel is de Russische wapenexporteur, *Rosobornexport*, al aan het lobbyen bij alle voormalige Sovjetklanten, zoals Libië, Algerije en Syrië. Dit geeft duidelijk aan dat de oude geostrategische scheidslijnen tussen Oost en West nog steeds worden onderhouden. De onderhavige Russische optiek ten opzichte van het Midden-Oosten rijmt ook duidelijk met de Iraanse ideologie.

Al in 1997 verklaarden de toenmalige Iraanse minister van Buitenlandse Zaken, Ali Akbar Velayati, en de Russische minister Evgeny Primakov dat:

de Amerikaanse (militaire) aanwezigheid in de Perzische Golf totaal onacceptabel was.

De samenwerking tussen Rusland en Iran brengt de eerste niet alleen financieel gewin, maar betekent ook steun bij de strijd tegen het islamitisch fundamentalisme in de Centraal-Aziatische en Kaukasische republieken. Toch moet ook Rusland haar vrienden in de gaten houden.

Alexei Arbatov, de vice-voorzitter van het Russische *Duma Defense Committee*, heeft al gewaarschuwd dat de transfer van Russische technologie over een aantal jaar op de eigen militairen kan worden gericht:

Binnen tien tot vijftien jaar zal Russische technologie door islamitische extremisten worden gebruikt of op Iraanse, Algerijnse, Saudiëse en Egyptische raketten worden geplaatst gericht op Rusland.⁷

kerneleerden in Iran werkzaam zijn, is de mogelijkheid van een illegaal nucleair wapenprogramma niet ondenkbaar.⁶

Echter, internationale sancties, onder toezicht van de VN of IEA zijn tot op heden onmogelijk. Volgens de IAEA, het Internationale Atoom Energie Agentschap van de VN, houden Iran en Rusland zich volledig aan de internationale regels. Amerika doet hetzelfde in Noord-Korea (!), een van de andere zogenoemde 'schurkenstaten' op de lijst van Washington.

⁶ Scott Peterson, 'Russian nuclear know-how pours into Iran', *Christian Science Monitor*, June 21, 2002.

⁷ *Middle East Newsline* (14 maart 2001), www.menewline.com.

Russische militaire strategie en 'rogue states'

Er zijn twee redenen voor deze Russische strategische optie; het Russisch militair-industriële complex, onder bezielende leiding van de ministeries van Defensie, Industrie en Handel en het Russische Nucleaire Energie Agentschap Minatom, (om deze ouderwetse terminologie maar te gebruiken) is in financiële moeilijkheden; een strategische overeenkomst/relatie met Iran is van levensbelang. Ten tweede bestaat het oude Russische adagium van een groot-Russisch rijk en invloedssfeer nog steeds; de aanwezigheid van vs-troepen in Centraal-Azië wordt gezien als een doodsteek.

Westerse belangen bedreigd

De Amerikaans/westerse belangen in de regio worden echter eerder bedreigd. Iran heeft altijd de regionale hegemonie gezocht (onder de Sjah, Khomeini en daarna). Niet alleen werd het militaire apparaat opgebouwd om zich te verdedigen tegen Irak, de regionale expansie maakte ook integraal onderdeel uit van de militair-strategische ideologie van de islamitische republiek.

De mogelijkheid van een nucleair-bewapend Iran is onheilspellend. Niet alleen zou er sprake zijn van een totale omverwerping van de militair-strategische constellatie van het Midden-Oosten, de politiek-economische gevolgen zouden niet zijn te overzien. Verhoogde instabiliteit, een militaire preventieve actie van de Israëliërs en regionale conflicten, zouden de olieprijs direct omhoog stuwten.

Salliant gegeven hierbij is dat Iran en Rusland daarvan voordeel hebben. De aanwezigheid van een Iraanse kernmacht zou een bedreiging vormen voor alle westers-georiënteerde Arabische staten en de westerse militairen die in de Golf zijn gelegerd. Tevens kan de Straat van Hormuz simpel en effectief worden geblokkeerd vanuit Iran; een blokkade van de olietoevoer vanuit de Perzische Golf zou een gigantisch schokeffect teweeg brengen op de westerse markten.

Admiraal Thomas R. Wilson, directeur van de defensie-inlichtingendienst in de VS, zei al dat:

*Teheran met grote waarschijnlijkheid de Russische NBC-technologie zal exporteren naar militante islamitische regimes en terroristische groeperingen, van Algerije tot Soedan.*⁸

Opkomst van een oud kwaad

De rol van Irak is in de westerse media geportretteerd als de cruciale

factor van destabilisatie. Diverse keren heeft Irak bedreigd met opzegging van de VN-sancties (*Oil for Food*), wegens Amerikaans-Israëliëse inmenging in de Iraakse binnenlandse politiek. Veelal liep dit uit op een patstelling, waarbij Irak na lang dralen weer in de pas ging lopen. Deze situatie is nu echter totaal veranderd.

De aanvaarding door Irak van het nieuwe sanctie-regime van de Veiligheidsraad heeft de dreiging van een Amerikaanse militaire operatie niet weggenomen. De militaire voorbereidingen voor een unilateraal optreden van de VS zijn al in volle gang. Steeds meer berichten uit de Golfregio spreken over het verplaatsen van diverse onderdelen van de Amerikaanse strijdkrachten, gelegerd in Saoedi-Arabië, naar buurstaten zoals Qatar, Bahrein en Koeweit.

De Amerikaanse media berichten ook steeds vaker over plannen voor een militaire actie, met als doel het verwijderen van Saddam Hussein als president van Irak. Arabische en Europese protesten schijnen geen effect te hebben op de rechtse krachten in Washington. De Amerikaanse en Britse regeringen stomen duidelijk af op een eindafrekening met het Iraakse regime.

Washington en Irak

Na de aanslagen van 11 september heeft de rechtervleugel in Washington de overhand gekregen bij het bepalen van de buitenlandse politiek. Hierbij gaat het niet alleen om conservatieve krachten binnen de Republikeinse partij van president George W. Bush, maar tevens om de rechtervleugel van de Democratische partij. Senator Lieberman, voormalig democratisch vice-presidentskandidaat van Al Gore, heeft al meerdere malen opgeroepen tot een hard militair optreden tegen het kwaad in Bagdad.

Lieberman steunt hiermee de toemende invloed van vice-president Cheney, minister van defensie Rumsfeld en de republikeinse leider in de Senaat.

Er bestaan al concrete plannen voor een grootschalige militaire operatie, met tussen de 70.000-250.000 Amerikaanse soldaten; een totale grondoorlog met als doel het verwijderen van Saddams regime. Volgens diverse analisten, waaronder Anthony Cordessmann van het *Center for Strategic and International Studies* in Washington, moet hierbij worden uitgegaan van een offensieve troepenmacht van meer dan 100.000 man. Het zal mogelijkerwijs geen puur conventionele oorlog worden. Saddams overlevingsdrang zal hem zeer zeker dwingen tot het inzetten van alle beschikbare middelen, zoals chemische en biologische wapens.

Na de terroristische aanslagen is de Amerikaanse troepenmacht in de Golfregio al versterkt van 25.000 tot 80.000. De aanwezigheid van de Zesde Vloot, met voldoende aanvalskracht (vliegtuigen en kruisraketten) om een beslissend Amerikaans lucht-overwicht te bewerkstelligen, is verplaatst naar een meer strategische plek buiten de Golfregio. Dit om terroristische aanslagen vanuit Saoedi-Arabië, Jemen en Iran te voorkomen.

De Iraakse strijdmacht is veel kleiner dan in 1990. De meeste analisten gaan uit van een goedgeorganiseerde strijdmacht van rond de 380.000 soldaten, met de Republikeinse Garde als harde kern. Of een Afghanistan-scenario mogelijk is, is zeer twijfelachtig. De invloed en slagkracht van de Iraakse oppositie, inclusief Koerden en Shi'iten is miniem. Saddams veiligheidsapparaat is zeer effectief gebleken in het verwijderen van de oppositie.

⁸Thomas R. Wilson, Director Defense Intelligence Agency, 'Global Threats and Challenges through 2015', Statement for the Record, Select Committee on Intelligence, US Senate, 107th Congress, 1st Session, February 7, 2001; Cyril Widdershoven, 'Proliferatie na 11 september destabiliserend in Centraal-Azië' en 'Sudan volgende stap militaire acties tegen terrorisme een noodzaak', *Reformatoerisch Dagblad, Gemeenschappelijke Pers Dienst* (GPD), 2001.

NBC-dreiging

In een onlangs gepubliceerd rapport van het Britse *International Institute for Strategic Studies* (IISS) werd weer duidelijk gemaakt waar de kracht en de dreiging van het Iraakse regime ligt. Saddam is nog steeds in staat tot een chemische en/of biologische aanval op haar buurstaten of westerse troepen. Volgens het IISS en het *Center for Strategic and International Studies* (CSIS) in Washington, beschikt het Iraakse leger nog steeds over ten minste twaalf middellange-afstandsraketten, die kunnen worden bewaard met NBC-bommen.

Volgens de VN, de VS en de NAVO beschikt Irak nog steeds over de chemische wapens, Tabun, mosterdgas, Sarin en VX. Dit waren de chemische wapens die de laatste VN-controleurs in 1998 hadden gevonden, waarna ze direct werden uitgewezen door Bagdad. Eind 1998 heeft Irak aan de VN doorgegeven nog steeds over 550-650 ton mosterdgas te beschikken. Veel deskundigen vermoeden dat het regi-

me de laatste jaren nog eens 220 ton heeft aangemaakt.⁹

Op hetzelfde moment gaf Bagdad toe over 2245 gallons hoogwaardig anthrax te beschikken. Voortgaande ontwikkeling van biologische wapensystemen zijn tevens bekend; het resultaat van dit onderzoek is echter geheel onduidelijk. Volgens Anthony Cordesmann van het CSIS moet niet worden uitgesloten dat Irak zeer snel, en relatief gemakkelijk, in staat zal zijn biologische wapens in te zetten.

De nucleaire mogelijkheid van het Iraakse apparaat staat ter discussie. Alle analisten zijn ervan overtuigd dat Irak binnen afzienbare tijd (anderhalf jaar) in staat is een eigen nucleair wapen te bouwen. Indien geholpen door derden, zoals Pakistan, Rusland of Noord-Korea, mogelijkwerijs binnen een aantal maanden.¹⁰

In een in mei 2002 uitgegeven rapport van de Amerikaanse Senaat¹¹ wordt al aangegeven dat Irak de VN-Veiligheidsraad en de VN-Special Commission¹² de laatst jaren heeft misleid, vooral over de mogelijke doorgang van diverse projecten. Geen uitslag werd gegeven over de voorraden biologische wapens, vloeibare raketbrandstof, granaten met mosterdgas en de R-400-bommen gevuld met biologische agenten.

In januari 1999 publiceerden de VN een rapport, waarin werd vermeld dat meer dan vijftig raketkoppen waren verdwenen, bedoeld voor biologische of chemische bewapening.¹³

In een rapport van *Carnegie Endowment* wordt duidelijk aangegeven dat Irak tussen 1980 en nu een grootschalig nucleair programma heeft uitgevoerd. In 1982 initieerde het regime

⁹US says Iraq would target troops, John J. Lumpkin, *AP Middle East*, July 16, 2002.

¹⁰Libië speelt ook een grote rol bij het Iraakse nucleaire programma. Volgens consultants van Middle East News Line, een onafhankelijk researchbureau van voormalige veiligheidsmensen (www.menewline.com) en het gerenomeerde *Jaffee Center for Strategic Studies* van de *University of Tel Aviv* (TAU) speelt het regime van Khadaffi een doorslaggevende rol bij de bewapening van Irak. 'The Jaffee Center for Strategic Studies, University of Tel-Aviv stated that Libya does not have the technical infrastructure for its ambitious medium-range and nuclear weapons programs. The center said in a report that the Libya has launched or revived strategic programs since the United Nations suspended sanctions on Libya in 1999. Given the improbable character of a Libyan nuclear project, it is possible that what lies behind observed nuclear-related activities is actually collaboration with Iraq, that is, that Libya has allowed Iraq to continue its own nuclear project in Libya in return for some of the product,' the report, authored by missile expert Yiftah Shapir, said. 'This would shortcut the development process but would entail the relocation of thousands of Iraqi engineers and scientists to Libya.' *Middle East Newsline* (www.menewline.com), Vol. 2, No. 37, week of September 30, 2002 en vorige wekelijkse bijdragen.

een nucleair programma, als antwoord op de vernietiging van de Osirak-kernreactor in 1981. Vanaf 1982 werd de nadruk gelegd op de productie van hoogwaardig uranium, bruikbaar in wapensystemen, door middel van electromagnetische isotopescheiding, gascentrifuges, chemische verrijkingssystemen, gasdiffusie en lasertechnologie.

Het Iraakse EMIS-programma werd niet ontdekt; zelfs de controleurs van de IAEA maakten er geen melding van. De gascentrifuge-verrijking van uranium werd pas later in het EMIS-programma opgenomen.

Rond 1991 had Irak de beschikking over een relatief geringe capaciteit om nucleair wapenmateriaal te maken; volgens bronnen rond de zes gram. Volgens de IAEA en anderen had Irak de mogelijkheid om niet meer dan zestig gram plutonium per jaar te maken; een atoombom is pas mogelijk rond de vijf à acht kilogram.

Toch was er sprake van een wapenprogramma, gefixeerd op de ontwikkeling van een implosie-type wapen, hoogwaardig verrijkt uranium tesa-men met *high-explosives*.

Volgens anderen, zoals luitenant-generaal Hussein Kamel (voormalig Iraaks minister van Industrie en Militaire Industrialisatie), in een verklaring aan UNSCOM, was er een tweede wapenproductie-programma, met behulp van nucleair materiaal uit onderzoeksreactoren. Dit project had in april 1991 moeten zijn afgerond, maar werd uiteindelijk stopgezet door het militair ingrijpen van de geallieerden in de Golfoorlog.

¹¹ Weapons of Mass Destruction, UN confronts significant challenges in implementing sanctions against Irak, GAO-02-625, May 2002.

¹² VN Special Commission, voorloper van de United Nations Monitoring, Verification and Inspection Commission, in het leven geroepen in december 1999.

¹³ In 1996 (september) werd een lading van 300 Zwitserse onderdelen voor nucleaire centrifuges onderschept in Jordanië, bestemd voor Irak. In 1995 werden al 115 Russische gyroscopen onderschept in Jordanië.

Volgens de IAEA (1996) werd de gehele industriële infrastructuur, noodzakelijk voor de productie van een nucleair wapensysteem, na de Golfoorlog vernietigd. Toch moesten de IAEA, UNSCOM en anderen toegeven dat de kennis en ervaring die de Iraakse geleerden en ingenieurs hadden opgedaan, niet ongedaan kon worden gemaakt. Dit betekende een directe *human intelligence* infrastructuur, waarop een hervatting van een nucleair programma door Irak kon worden gebaseerd. Het groeiend aantal berichten uit de regio, Jordanië, Syrië, Rusland en Israël over mogelijke Iraakse wapentransacties en geheime onderzoeksinstituten, zijn ondoorzichtig maar zeer verontrustend.

Conventionele dreiging

Niet alleen de onconventionele bewapening van Irak baart zorgen. Duitse, Britse en Israëliëse bronnen maken veelvuldig melding van grootschalige wapenaankopen door Irak via derde landen. Agelopen juli bleek dat Irak, met behulp van Syrië, in Oost-Europa orders plaatst. Hierbij gaat het vooral om T-55 motoren, onderdelen voor T-72 (Bulgarije en Wit-Rusland), militaire trucks in Rusland, anti-vliegtuigkanonnen in Tsjechië, tachtig motoren voor Mig-29s in de Oekraïne en radarapparatuur.¹⁴

Voormalig Joegoslavië heeft ook een rol gespeeld. De laatste maanden zijn grote partijen geavanceerd militair materiaal via de Joegoslavische route verscheept naar Irak.¹⁵

Tijdens de laatste ontmoeting tussen president Bush en de Saoedische minister van Buitenlandse Zaken, kroonprins Abdullah, werd weer duidelijk dat de Saoedi's geen steun zullen verlenen aan acties tegen Irak. Egypte, Jordanië en Oman hebben zich ook negatief uitgelaten.

Technologische ontwikkelingen en de daadkracht van president Bush maken het, in het huidige internationale politieke klimaat, echter mogelijk unilate-

raal op te treden. Saddams optreden van de laatste tijd gooit alleen maar meer olie op het vuur. De anti-westerse acties, zoals de olieboycot in april-meï jongstleden, het ondersteunen van de Palestijnse *intifadah* en de groeiende samenwerking met reactionaire krachten in Iran, Syrië en Libië, maken het voor Bush en aanhang meer en meer noodzakelijk op te treden.

Nieuwe NBC-programma's in Iran, Syrië en Pakistan hebben al geleid tot vs-sancties tegen China, Armenië en mogelijk staten van het CIS.

Iraks NBC-programma bestaat nog steeds en is in heropbouw. Wachten zal het risico voor de westerse troepen alleen verhogen. Men moet niet denken dat een Arabisch land een vinger zal uitsteken om Saddam uit de weg te ruimen. De Arabische publieke opinie is pro-Irak, waarbij groeiende economische contacten met het bewind in Bagdad de zogenaamde pro-westerse staten, zoals Egypte, Saoedi-Arabië en Jordanië, geen windeieren leggen.

Dit echter zal negatieve repercussies hebben voor een hernieuwd Arabisch-westers front tegen Irak (en Iran). De huidige binnenlandse en regionale politiek-economische situatie laat geen verdere toenadering meer toe tussen het merendeel van de Arabische staten en de vs.

Binnenlandse spanningen, economische problemen, verslechtering van

¹⁴ Syria buys arms for Iraq in Eastern Europe, Zeev Schiff, Haaretz, July 15, 2002, Syria helping Iraq breaking UN arms embargo, Steve Weizman, AP World Politics, July 16, 2002.

¹⁵ Bosnian Serb president says Bosnian firm's illegal deals with Iraq began in 1999, Associated Press, November 6, 2002; Britain's foreign secretary meets top officials over arms trade with Iraq, Liberia, Associated Press, November 6, 2002; Interior minister says Yugoslav army was aware of Iraq arms trade, Associated Press, November 4, 2002; Yugoslav military official says Serb arms dealer helping Iraq with air defenses, Associated Press, October 22, 2002; 2 Yugoslav Aides Are Fired for Sales of Fighter-Jet Parts to Iraq, New York Times, October 23, 2002.

het binnenlands product per capita (per hoofd van de bevolking) hebben de druk op Arabische regimes verhoogd. Een pro-Amerikaanse politiek, zeker met inachtneming van de Israëliisch-Palestijnse kwestie, zou direct een verdere destabilisatie van de Golfregio veroorzaken, waarbij bijvoorbeeld Egypte en Jordanië zouden worden meegezogen.

Amerika alleen?

Gelet op de hiervoor genoemde ontwikkelingen zijn unilaterale acties in het huidige klimaat dan ook de enige reële mogelijkheid. De oplopende spanningen tussen Israël en de Arabische wereld, de groeiende onwil en anti-westerse sentimenten in Egypte, Jordanië, Saoedi-Arabië en Iran, geven rechts-conservatieve krachten in Washington meer speelruimte.

De groeiende economische en politieke samenwerking tussen de Arabische wereld, Iran en Irak zijn ook een bron

van zorg. Ondertussen varen Rusland, Frankrijk en China wel bij hun meer pro-Iraakse koers. Economisch gewin (Irak heeft voor meer dan \$12 miljard wapenschuld aan Rusland) en invloed gaan weer voor rationele overwegingen met betrekking tot internationaal recht, mensenrechten en veiligheid.

De enige zogenaamde frontlijnstaten die daadwerkelijk een aandeel zullen hebben in de Amerikaanse acties zijn Turkije, Koeweit en Bahrein. De laatste is de officiële thuishaven van de Amerikaanse Zesde Vloot. Iran zal niet oogluikend blijven toekijken. Reactionaire krachten in Iran en de Arabische wereld zullen de instabiliteit van de heersende regimes zeker versterken.

Een mogelijke Iraakse aanval op Israël zal de regio doen ontploffen. Indien geïmplementeerd zal de Amerikaanse actie snel en effectief moeten zijn, zonder Saddam in staat te stellen tegenmaatregelen te nemen, zoals een raketaanval op Tel Aviv. Israëls reac-

tionaire maar nog steeds militair effectieve regeringscoalitie zal hard terugslaan. De Arabische wereld zal dan unaniem de kant van Saddam kiezen. Dit moet met alle middelen worden voorkomen. De toenemende samenwerking tussen de vs en Rusland is een opsteker voor Bush. Poetin heeft westerse financiers nodig voor de economische stabiliteit van Rusland. Een terughoudende internationale Russische politiek ten opzichte van Irak zal Bush op de lange termijn in de kaart spelen.

De tweede fase in de Bush-Saddam-confrontatie zal in 2003 ten uitvoer worden gebracht. Militair gezien noodzakelijk en uitvoerbaar; de gevaren zullen echter liggen na een militaire overwinning op Saddam Hussein. Irak is belangrijk in de regio, vergroting van de instabiliteit door binnenlandse politieke twisten en regionale inmenging is het laatste wat men wil. Het beëindigen van het 'gevaar Saddam' betekent echter nog geen stabiel Midden-Oosten.

Carrière of barrière?

Mw. drs. B. van Zevenbergen-Snel*

Mw. drs. P.M. van Zijl - majoor van de militair psychologische en sociologische dienst*

Altijd al willen weten hoe je de BBT'ers het beste kunt behouden? En altijd al willen weten waarom een pelotonscommandant het heel moeilijk kan hebben? Wat commandanten vinden van hun BBT'ers én wat BBT'ers vinden van hun commandanten? Lees dit artikel en je weet meer!

Inleiding

Na jaren van grote tekorten aan soldaten¹ en korporaals binnen de Koninklijke Landmacht (KL) gaat het momenteel met de werving van beroepsmilitairen met een aanstelling voor bepaalde tijd (BBT-personeel²) de goede kant op. Er worden weer voldoende jongeren aangesteld als BBT'er. Behalve deze externe werving blijft het voor het bestrijden van de vullingsproblemen van de KL belangrijk, dat BBT'ers langer dan één contractperiode in dienst blijven. Aangezien een eerste BBT-contract in principe tweeënehalf duurt, worden BBT'ers op enig moment voor een keuze gesteld: 'blijf ik nog een (paar) jaar, of vertrek ik naar de burgermaatschappij?'

* De auteurs zijn als onderzoeker werkzaam bij de afdeling Gedragwetenschappen van de Directie Personeel en Organisatie van de Koninklijke Landmacht.

¹ Voor de leesbaarheid wordt, daar waar soldaat, sergeant, compagnie of CC (compagniescommandant) staat, over het algemeen ook huzaar, wachtmeester, eskadron of EC bedoeld.

² BBT = beroepsmilitairen met een aanstelling voor een bepaalde tijd; BOT betreft een aanstelling voor onbepaalde tijd.

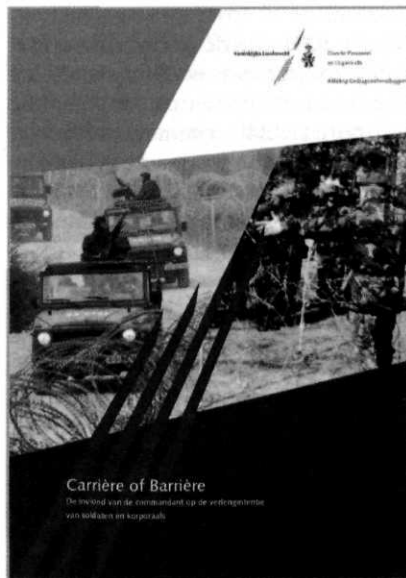
Een groot aantal factoren is op deze keuze van invloed. Voor een deel zijn deze persoonsgebonden, zoals leeftijd en gezinssituatie. Op deze factoren heeft de KL uiteraard geen invloed. Voor een deel hangt de keuze echter ook af van organisatiegebonden factoren, zoals de inhoud van het werk, de arbeidsvoorwaarden, de directe collega's, de kans op uitzending en de invloed van de commandant. Op deze factoren kan de KL in meerdere of mindere mate invloed uitoefenen.

Uit literatuuronderzoek blijkt dat vooral commandanten degenen zouden zijn die, direct betrokken bij de manschappen, invloed kunnen uitoefenen op het antwoord op de vraag 'blijf ik of vertrek ik?'. Onder andere Buckingham & Coffman (1999) geven aan dat de directe leidinggevende commandant veel invloed heeft op de intentie van personeel om hun contract te verlengen:

De getalenteerde werknemer kan om diverse redenen in dienst treden van een onderneming; bijvoorbeeld vanwege een charismatische leider, of een uitstekende beloning, of de uitstekende programma's voor bij- en herscholing. Hoe lang hij daar blijft en hoe productief hij is, wordt echter bepaald door de relatie met zijn directe chef.

Tegen deze achtergrond hebben onderzoekers van de afdeling Gedragwetenschappen in 2001, in opdracht van de directeur DP&O, onderzoek gedaan naar de invloed van de commandant op de 'verlengintentie' van BBT-solda-

ten en -korporaals. We hebben onderzocht op welke wijze commandanten invloed hebben, en hoe zij hun invloed concreet (kunnen) aanwenden om BBT'ers voor de KL te behouden.

Onderzoeksmethode

Het ging er in het onderzoek om, en zo compleet mogelijk beeld te schetsen van de probleemstelling, zowel vanuit het oogpunt van 'de' commandant als vanuit 'de' BBT'er. Daarom is de keuze gemaakt om een kwalitatief onderzoek te doen, waarbij interviews zijn gehouden met zowel BBT'ers als commandanten van verschillende niveaus.

Brigade Een zelfstandige gevechtseenheid van ruim 2500 personen, bestaande uit vier bataljons en een aantal zelfstandige compagnieën.

De commandant (BrigC) heeft de rang van brigadegeneraal.

Bataljon Een gevechts-, gevechtssteun- of gevechtsverzorgingssteuneenheid, waarvan de sterkte kan variëren van 400 tot 800 personen. Een bataljon bestaat uit vier compagnieën. De commandant (BC) heeft de rang van luitenant-kolonel.

Compagnie, eskadron (cavalerie) of batterij (artillerie)

Een gevechts-, gevechtssteun- of gevechtsverzorgingssteuneenheid van 100 tot 200 personen, die (doorgaans) bestaat uit drie pelotons. De commandant (CC) is kapitein (bij de cavalerie: ritmeester) of majoor.

Peloton Een eenheid van ongeveer twintig tot veertig personen. De commandant heeft de rang van luitenant.

Groep Een eenheid van ongeveer tien personen. De commandant heeft de rang van sergeant (bij de cavalerie: wachtmeester).

(zie vs 2-1352)

Interviews

Medio 2001 zijn de onderzoekers 'het land' (Nederland en Duitsland) ingegaan om te praten met in totaal 88 militairen: 24 commandanten (te weten: acht compagniescommandanten (CCn), acht pelotonscommandanten (PCn) en acht groepscommandanten (GPCn)) en 64 soldaten en korporaals.

Omdat cavalerie- en infanterie-eenheden de meeste problemen ervaren met het vullen en gevuld houden van hun eenheden, is ervoor gekozen om het onderzoek uit te voeren bij de tank- en infanteriebataljons. Het betreft eenheden van 11 AMB (12 Infbat; 13 Infbat), 13 Mechbrig (11 Tkbat; 17 Painfbat), 41 Mechbrig (42 Painfbat; 101 Tkbat) en 43 Mechbrig (44 Painfbat; 42 Tkbat). Bij elk van deze acht bataljons is één compagnie geselecteerd, waar interviews zijn gehouden met de compagniescommandant, een pelotonscommandant, een groepscommandant en twee groepen van elk vier BBT'ers in de rang van soldaat of korporaal.

Er zijn geen interviews gehouden met brigadecommandanten (BrigCn) en bataljonscommandanten (BCn). De invloed van deze functionarissen is echter in de gehouden interviews vaak ter sprake gekomen en belang-

rijk gebleken voor de verlengintentie. Daarom is ook hun invloed in het rapport besproken.

Andere krijgsmacht delen

De resultaten van gesprekken en overig (literatuur-)onderzoek zijn verwerkt in een omvangrijk onderzoeksrapport. De belangrijkste en meest opvallende resultaten worden samengevat in dit artikel, waarbij we ervan

uitgaan dat de resultaten van dit KL-onderzoek ook interessant zijn voor de marine, luchtmacht en marechaussee.

Resultaten van het onderzoek

De interviews met de BBT'ers en hun commandanten leverden een consistent beeld op: beide partijen hadden vaak dezelfde ideeën. Zo gaven veel commandanten aan dat ze het belangrijk vinden om bijvoorbeeld met 'de mannen'³ mee te doen op de hindernisbaan, en vertelden de manschappen op hun beurt dat ze het belangrijk vinden dat hun commandanten met hen meedoen op de hindernisbaan.

Veel BBT'ers zijn tevreden met hun commandant. Vooral de meest directe commandant, in het geval van soldaten en korporaals is dat de groepscommandant, oogst veel lof. Maar ook de verder van hen afstaande compagniescommandant, komt er goed van af.

³Voor het leesgemak is in de rest van de tekst gebruik gemaakt van de hij-vorm.

Het wordt belangrijk gevonden dat commandanten met 'de mannen' meedoen op de hindernisbaan

De pelotonscommandanten worden minder vaak bejubeld. Hoe dit komt, leggen we hierna uit bij de beschrijving van de verschillende factoren die verband houden met de invloed van de commandant op het behoud van BBT-personeel. Deze factoren zijn grofweg in te delen in persoons- en persoonlijkheidsfactoren en gedragsgebonden factoren.

Persoons- en persoonlijkheidsfactoren

De persoonsgebonden factoren van commandanten die in de interviews naar voren zijn gekomen, zijn:

- leeftijd en (daarmee samenhangend) levenservaring, en militaire ervaring;
- persoonlijkheid;
- ambities.

Leeftijd, levenservaring en militaire ervaring

De meeste commandanten zijn ouder dan hun ondergeschikten en hebben ook meer militaire kennis en ervaring. Zij zijn daarmee een voorbeeld voor de manschappen. Een uitzondering hierop vormen de pelotonscommandanten (PC). Hoewel zij in rang hoger zijn dan de manschappen en de groepscommandanten, zijn zij vaak een stuk jonger en hebben zij vaak niet het overwicht dat bij de rang hoort.

Uit de gesprekken blijkt dat groepscommandanten in het algemeen vaak ouder zijn dan hun directe commandant, de PC van rond de twintig jaar. Deze PCn hebben vaak minder levenservaring dan de GPCn. Bovendien hebben de GPCn vaak meer militaire kennis en ervaring. Niet in de laatste plaats omdat juist deze sergeant of wachtmeester wéét wat BBT-soldaten en -korporaals ervaren: hij is immers zélf vaak ook soldaat of korporaal geweest!

Dit geheel maakt, dat GPCn vaak het dichtst bij de manschappen staan, meer 'de baas' van de manschappen zijn en meer overwicht op hen hebben dan de PC.

De groepscommandant weet dan ook vaak het beste wat er speelt in zijn groep, wat hun wensen voor de toekomst zijn en hij is vaak degene die ze als eerste polst over een contractverlenging. Hij kan hen vanuit zijn eigen ervaring adviseren en assisteren op het gebied van hun loopbaanplanning.

Ook vormt hij de verbinding met het hogere kader; hij regelt van daaruit van alles voor ze.

Aanleg en een sociale persoonlijkheid
Omdat een jonge luitenant daarentegen niet kan putten uit militaire ervaring, en op basis van zijn leeftijd niet 'automatisch' gezag heeft, zal hij het moeten hebben van andere dingen. Aanleg ('natuurlijk leiderschap') en een sociale persoonlijkheid zijn goede tegenhangers van een gebrek aan leeftijd en militaire ervaring.

Vertrouwen hebben in de manschappen is ook belangrijk. BBT'ers zijn immers, op hun gebied, professionals en willen hierin serieus genomen worden. De commandant moet kunnen zeggen: Ik heb die en die ideeën, dat heb ik zo in theorie geleerd (KMA/OCO(SD)/KMS) en zo in de praktijk ervaren. Wat vinden jullie daarvan en hoe doen jullie dat normaliter?

Kritiek kunnen accepteren

Hoewel BBT'ers duidelijk moeite zeggen te hebben met een onervaren commandant, geven PCn vaak zelf aan de militaire ervaring niet te missen.

En daar zit vaak de moeilijkheid: niet iedere onervaren PC is bereid om kritiek op zijn onervarenheid te accepteren en te luisteren naar de manschappen.

Voor een deel lijkt dit voort te komen uit onzekerheid. Luisteren naar je manschappen en je kaderleden betekent immers dat je je als commandant kwetsbaar opstelt, en als je je al niet zo zeker voelt...

Vertrouwen inboezemen

De leeftijd van de CC, variërend van ongeveer dertig tot veertig jaar, is over het algemeen binnen de eenheid relatief hoog te noemen (de gemiddelde leeftijd blijkt ongeveer 23 jaar te zijn). Hij heeft veel militaire ervaring en is daarmee een voorbeeld voor de manschappen. Afhankelijk van wat hij daar zelf mee doet, kan dit er bijvoorbeeld toe bijdragen dat soldaten en korporaals, wanneer zij persoonlijke problemen ervaren, ze (behalve eigen vrienden en de eigen oudere GPC) de CC eerder in vertrouwen nemen dan hun jongere en minder ervaren PC.

Persoonlijkheid

BBT'ers verwachten van hun commandant (op alle niveaus) dat hij sociaal en respectvol is en 'gewoon normaal doet'. Dit betekent voor pelotons- en compagniescommandanten: zorgen voor 'laagdrempeligheid', manschappen én kaderleden het gevoel geven dat de deur voor hen écht open staat, hen een luisterend oor bieden en oplossingsgerichte hulp aanbieden bij problemen.

Voor groepscommandanten is bovendien humor een belangrijke eigenschap; hij is 'één van de mannen' en zijn humor kan sfeerverhogend werken.

Hij [de GPC]
moet zeker niet op alle
slakken zout leggen.

Ambities

Hoewel de ambities of de motivatie van de commandant in principe niet direct te maken hebben met de 'verlengintentie' van het personeel, kunnen deze aspecten toch belangrijk zijn. Een commandant die puur zijn functie vervult vanuit carrièreoverwegingen, staat anders tegenover zijn manschappen dan een commandant die 'echt voor de mannen staat'. Dit aspect geldt met name voor CCn en hogere commandanten (BCn en BrigCn). Zij leggen óf meer nadruk op het werken met de mensen van de eenheid, óf meer op het zelf hogerop komen.

Dit komt onder meer tot uitdrukking in de vaststelling van het jaarprogramma. Afhankelijk van zijn eigen ambitie, zal hij – binnen de grenzen die door het hogere niveau worden gesteld – meer rekening houden met de wensen van het personeel, dan wel die van zijn hogere commandant.

Gedragsgebonden factoren

De manier waarop de commandant zijn functie vervult kan, zoals gezegd, rechtstreeks invloed hebben op de 'verlengintentie' van het personeel. Dit geldt voor alle niveaus van commandanten.

Personeelszaken

In het algemeen geldt dat commandanten direct invloed kunnen hebben op het verlenggedrag, door BBT-soldaten en -korporaals tijdig te wijzen op de (on)mogelijkheden en de voorwaarden van hun verdere militaire loopbaan en te zorgen dat relevante informatie over de eenheid (via de ondercommandanten) bij de BBT'ers komt.

Vooral de compagniescommandanten geven aan dat zij zich er duidelijk van bewust zijn dat de vulling van hun eenheid hun verantwoordelijkheid is. Iedere BBT'er krijgt één jaar voor het einde van zijn contract een waarschuwingsbrief thuis, vanuit de sectie S1 (personeelsdienst).

Een jaar voor het einde van het contract is echter een vrij lange periode en een brief wordt een onpersoonlijk middel gevonden. Daarom zorgen commandanten ervoor dat ze gedurende dat jaar aan loopbaanbegeleiding doen. Dit betreffen onder andere (in)formele (functionerings-) gesprekken, inventariserende loopbaangesprekken en hulp bij het gebruik van (de digitale versie van) het IVP.

Wanneer 'een goede maat' er de voorkeur aan geeft om naar een andere eenheid te gaan, ziet men hem met lede ogen vertrekken. Een CC geeft aan, dat hij zo iemand toch graag ver-

der helpt, op de eerste plaats uit waardering voor die persoon.

Ten tweede zegt het zich voort: 'De CC van de Acie heeft me geholpen', zegt zo iemand tegen zijn maatjes, en dat is goede pr voor een CC.

Ten derde 'weet een collega, die van mij een 'goede vent' krijgt, dat ik de waarheid spreek als ik een goede vent belooft?' Die geloofwaardigheid onder collega's is heel belangrijk.

Wanneer iemand net voor het einde van zijn contract zit, terwijl de eenheid op uitzending gaat, wil hij vaak graag mee en verlengt voor de duur van die uitzending.

Als CC moet ik er dan wel voor zorgen dat deze interne roulatie via interne beschikkingen wordt rechtgebreid want het HRS moet natuurlijk worden bijgewerkt; een en ander moet in overeenstemming zijn. In het begin van mijn functioneren wist ik niet dat deze mogelijkheden er waren en het heeft heel wat strijd gekost met de bataljonsstaf. Inmiddels ben ik heel dwingend in deze zaken geworden.

Compagniescommandanten kunnen de BBT'ers zeker motiveren door contractaangelegenheden van BBT'ers, samen met de personeelsdienst van het bataljon en indien nodig in overleg met de BC, goed te regelen. Zo heeft ook de BC (en zelfs de BrigC) invloed op het verlenggedrag van BBT-personeel. Ze kunnen de belangen van de individuele BBT'er behartigen, bijvoorbeeld door het al dan niet inwilligen van een verzoek om vroeged de dienst te mogen verlaten.

Jaarprogramma vaststellen

Voor de CCn geldt, dat zij met de programmering van het jaarprogramma de motivatie van de manschappen kunnen vergroten.

Het is de kunst voor commandanten om het organisatiebelang te combineren met het groeps- en individuele belang

Dit kan bijvoorbeeld door het inplannen van uitdagende oefeningen, grensverleggende activiteiten (GVAN), leuke extra's (zoals skiën, duiken, parachutespringen) en een werkbare regeling voor studie.

Hierbij is de houding van de BC wederom van belang. Is deze steunend en wellicht zelfs stimulerend, of remt hij zijn ondercommandanten juist af? Een CC:

Wanneer je dan toch naar het buitenland gaat om te oefenen, moet je naast een goed programma ook iets extra's bieden. De onderkant van een boom ziet er namelijk overal hetzelfde uit. Je wilt dat de mannen iets van de cultuur van dat andere land proeven. Alleen het 'de kroeg induiken' heeft niet de meerwaarde die ik als CC graag aan de mensen wil bieden. Mijn initiatieven worden niet altijd gewaardeerd door de BC: die is een beetje bang dat de mannen voor overlast gaan zorgen. Daarom wordt het programma toch vaak van bovenaf beperkt en is er alleen ruimte op zaterdag tussen 18:00 en 01:00 uur.

Sfeer bepalen

Zowel BBT'ers als het kader geven aan dat de groeps sfeer, het 'wij-gevoel' voor een belangrijk deel de aantrekkingskracht van Defensie is.

Een deel van de BBT'ers zouden bij de KL een soort 'plaatsvervangende familieband' zoeken

Ze zijn blij met hele kleine dingen, zolang er maar aan binding wordt gewerkt. Zo hebben mijn mannen tijdens de oefening van de afgelopen week tijdens een aanval het infanterie-lied gezongen...

De sergeant heeft vanuit zijn positie als direct commandant de meeste invloed op de sfeer in de groep. Juist op dit niveau is humor een bruikbaar

instrument om de sfeer te beïnvloeden en de manschappen te motiveren. Ook kunnen zij gebruik maken van hun mogelijkheden om op informele manier te belonen en te straffen door de verdeling van het werk over de groepsleden. Een CC concludeert:

Sla er de theorie van de groepsdynamica er maar op na: de laagste commandant, bij de KL dus de GPC, is het belangrijkste, vooral voor de groeps sfeer.

Ook een CC kan een belangrijke rol spelen in het vergroten van het eenheidsgevoel, vooral vanwege zijn voorbeeldfunctie. De CC bepaalt ten slotte het beleid ten aanzien van het meedoen van het kader met de manschappen, tijdens oefeningen, onderhoud en sport binnen de eenheid, en oefent op deze wijze invloed uit. Een groepscommandant verwoordt zijn mening hierover als volgt:

Deze CC is net nieuw. Er is een groot verschil met de vorige CC. Die man stond vaak met de armen over elkaar heen, ongemamoufleerd, als enige zonder gasmasker, op een negatieve manier aanwijzingen te geven. Dat is geen goed voorbeeld en dat kan een GPC niet verkopen aan de mannen. Deze

nieuwe CC werkt mee, doet mee en geniet zichtbaar van zijn werk. Hij is er voor de mannen, praat met ze, geeft ze crediet. De mannen werken voor hem. Hij heeft ook veel meer ervaring dan de oude, terwijl hij daar absoluut niet arrogant over doet.

Belangstelling tonen

Zowel uit de literatuur (onder andere Buckingham & Coffman, 1999) als uit de gesprekken blijkt dat waardering en erkenning sterk motiverende krachten zijn, die de intentie om te blijven bij de KL verhoogt. Een BBT'er verwoordt dit als volgt:

Ik vind dat een commandant zijn waardering moet uitspreken; dit moet regelmatig, maar zeker wanneer we goed werk hebben geleverd!

Het tonen
van belangstelling lijkt
een open deur, maar is
het niet.

Zoals bij een brigade waar de BBT'ers zeer teleurgesteld waren toen bleek dat de BrigC niet wist in welke gebouwen zijn eigen eenheden zaten en welke voertuigen van hen waren.

De BrigC die wel de manschappen (bij naam) kent en weet welke eenheid welke werkzaamheden uitvoert, wordt daarentegen bijzonder gewaardeerd.

Behalve het tonen van belangstelling voor (het werk van) de eenheid of de groep is het belangrijk om belangstelling te hebben voor de individuele medewerker. Het functioneringsgesprek biedt hiertoe de gelegenheid: er is even tijd om tussen al het werk door eens rustig te praten over zaken als de prestaties van de medewerker, de samenwerking in de groep, de manier van leidinggeven van de meerdere(n) en de plannen voor de toekomst.

Directe en indirecte invloed

Met dit onderzoek hebben we getracht aan te geven op welke wijze commandanten invloed kunnen uitoefenen op de intentie van BBT-personeel om hun contract te verlengen, in het bijzonder de soldaten en korporaals. Zowel commandanten als BBT'ers bevestigen dat de commandant invloed heeft op de beantwoording van die ene vraag: blijf ik of vertrek ik? Enerzijds is die invloed direct (door het regelen van nieuwe contracten), anderzijds indirect, namelijk door het tonen van belangstelling en door bijvoorbeeld mee te doen met de hindernisbaan.

Andere factoren van invloed

Een nuancering is hier echter op zijn plaats. De commandant is slechts één speler in het grotere geheel en er zijn veel meer factoren van invloed. Hoewel het meten van de invloed van deze factoren niet tot de doelstelling van het onderzoek behoorde, zijn ze in de interviews vaak spontaan aan de orde gekomen.

Eén van de meest genoemde zaken is rechtvaardigheid. Zo willen verschillende lichten op dezelfde manier behandeld worden ten aanzien van de secundaire arbeidsvoorwaarden: BBT'ers die 'eerder' zijn binnengekomen, willen óók op kosten van Defen-

Camouflage tijdens de opleiding

sie hun rijbewijs kunnen halen, net als de 'jongste lichten'. Ook het niet beschikbaar zijn van functieopleidingen (Fon) is een belangrijke factor. Voorbeelden van opleidingen die ten tijde van het onderzoek niet op de juiste tijden gegeven worden zijn: rijopleidingen (zowel de FO voor MB, YA 4440, YPR als Leopard), schutter Leopard, lader Leopard, Dragonschutter en 'Combat Life Savor' (CLS).

Daarnaast zijn ook uitzendingen (wél moeten of juist niet mogen) van belang. Wat ook in de interviews aan de orde is gekomen, zijn de randvoorwaarden waaraan voldaan moet worden om de commandanten hun taak zo goed mogelijk uit te kunnen laten voeren. Het zijn ook de BBT'ers die dit aanstippen:

De invloed van de commandant begint pas als een aantal zaken geregeld is.

De meest genoemde randvoorwaarden geven we hierna kort weer.

Randvoorwaarden voor commandanten

Opleiding bijstellen

Om de functie als commandant goed uit te kunnen voeren, blijkt vooral de opleiding op personeelsgebied van groot belang.

Veel commandanten, en dan vooral PCn en in mindere mate CCn, geven aan dat zij onvoldoende kennis hebben over alle regels en de grenzen van het personeelsbeleid

Deels komt dit (in hun ogen) door hiaten in de cursussen, deels door de snelheid waarmee de regels wijzigen. Zij geven aan dat ze behoefte hebben aan een bijstelling van de cursussen Stafdienst (STD), Verdere Militaire Vorming (VMV) en/of de A-cursus ten behoeve van aanstaand CCn en de KMA-opleidingen voor aanstaande PCn.

Verschillen beperken tussen schoolbataljons

Vooraf GPCn spreken de noodzaak uit van het daadwerkelijk tot een minimum beperken van de verschillen tussen de schoolbataljons, met als doel BBT'ers op ieder schoolbataljon op dezelfde manier en tot hetzelfde niveau op te leiden in de basis militaire vaardigheden (AMO). Verder zou de beschikbaarheid van functieopleidingen verbeterd moeten worden.

Als aanvulling op deze punten vinden CCn het wenselijk dat zij de bevoegdheid krijgen om de onvermijdelijke hiaten in AMO en FO te ondervangen. Bijvoorbeeld door interne opleidingen door het eigen (daartoe bevoegde) kader te laten verzorgen, waarbij aftekening van de opleidingen, na een eindmeting, door COKL gebeurt.

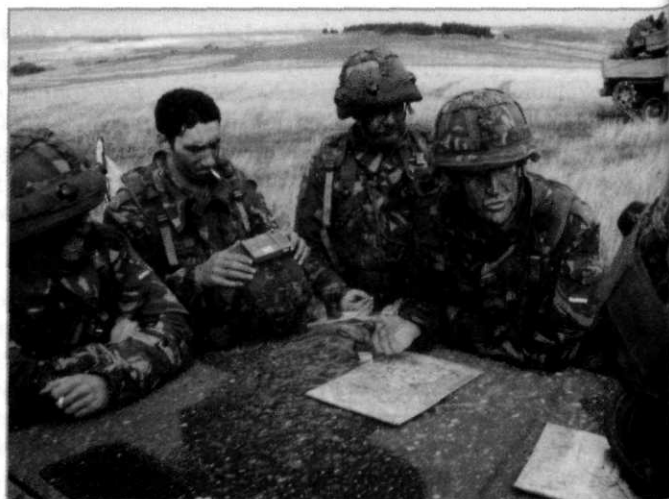
Minicarrières bieden

Commandanten willen hun manschappen graag minicarrières kunnen bieden, om zo een middel in handen te hebben om te belonen en om het verlenggedrag te beïnvloeden. Deze minicarrières moeten het de BBT'er mogelijk maken om verschillende functies binnen eenheid en/of binnen de KL te vervullen, te kunnen groeien in rang, contracten van langere duur te kunnen afsluiten en daarmee meer zekerheid te krijgen over de toekomstmogelijkheden.

Men pleit er daarom voor dat de mogelijkheden worden uitgewerkt om minicarrières voor BBT'ers in te stellen; een idee dat inmiddels ook de aandacht heeft van de beleidsmakers.

Meer bevoegdheden

CCn achten het verder van belang om meer bevoegdheden en verantwoordelijkheden te krijgen over het voortijdig de dienst kunnen verlaten, het 'ziek-thuis-controlesysteem' en de

Camouflage bij de parate eenheden

belonings- en straffensystemen. Zij vinden het daarbij wenselijk om na te gaan in hoeverre de belonings- en straffensystemen, die nog lijken te stammen uit de tijd van de dienstplicht, nog voldoen. Vooral de hoogte van de boetes is niet afgestemd op het salaris van het BBT-personeel.

Begeleiding en sturing

Als laatste maar zeker niet minste randvoorwaarde wordt de begeleiding van commandanten zelf genoemd. Vooral de begeleiding en sturing van de PC (door de CC, maar ook door de plaatsvervangend CC en de OPC) is van belang.

Als beter zou worden voldaan aan de hier genoemde randvoorwaarden, kunnen commandanten (nog) meer invloed uitoefenen op de keuze om al dan niet bij de KL te blijven. Dan zal het antwoord wellicht vaker zijn: 'Ik blijf voorlopig nog bij de KL.'

Literatuur

- Zevenbergen, B.E.D. van & Zijl, P.M. van (2001). *Carrière of Barrière. De invloed van de commandant op de verlengintentie van soldaten en korporaa's*. DP&O/Afdeling Gedragwetenschappen.
- Buckingham, M. & Coffman, C. (1999). *First break all the rules. What the world's greatest managers do differently*. Simon & Schuster.
- Voorschrift 2-1352 KL. Handboek KL-Militair.

Mythen, sprookjes en andere onzin

P.H. de Vries – brigade-generaal der cavalerie*

Als wij terugdenken aan datgene wat ons in het verleden is overkomen, hebben we de neiging alleen de blijde uren te tellen. En dat is maar goed ook. Stel je voor dat je bij elke terugblik ook zou worden geconfronteerd met de zaken waarop je niet zo trots bent en die je het liefst maar zou willen vergeten? De neiging tot nostalgie zou ons rap vergaan.

Gelukkig werkt het menselijk brein anders. Vervelende herinneringen worden veelal naar de achtergrond gedrongen en tegelijk worden de voor ons ego gunstige ervaringen prominent op de voorste rij van ons geheugen geplaatst. Vervolgens worden ze met een zoete saus overgoten, tot mega-proporties uitgegroot, welwillend door onze roze bril bekeken en in lyrische bewoordingen naverteld: een mythe is geboren.

Een van die mythische herinneringen betreft het instituut dienstplicht. Met weemoed wordt daaraan teruggedacht: het verkeren met de goede en minder goede exponenten uit alle lagen van onze samenleving, de fantastische combinatie van de uitdaging burgers op te leiden tot militairen en het daarvoor benodigde drukke oefenprogramma, met de notie dat we daarin nooit helemaal zouden kunnen slagen en dat het er dus eigenlijk niet toe deed; zolang we maar leuk bezig waren!

Fantastisch, wat een tijd! Ook de dienstplichtige zelf ontsnapt niet aan onze gekleurde blik op het verleden. Hij mocht er dan wat morsig uit hebben gezien, slecht gedisciplineerd zijn, altijd kankeren, een grootmeester zijn in het zich drukken, maar als het erop aan kwam stond hij zijn mannetje! Dat wisten we zeker!

* De auteur is werkzaam bij de Landmachtstaf.

Het is een merkwaardige vertekening van de toenmalige werkelijkheid, waarin geen plaats is voor kritiek. En kritiek is er! Natuurlijk heeft de dienstplicht zijn goede kanten (gehad), maar die winst geldt (gold) voornamelijk de maatschappij. Het systeem waarbij jonge mannen tegen hun zin in een vreemde omgeving moesten samenwerken met andere jonge mannen uit alle lagen van onze samenleving, heeft ontegenzeggelijk voor de samenleving grote waarde gehad. De zoon van de chirurg met de zoon van de stratenmaker veertien maanden op één kamer gaf veel leermomenten, voor beiden. De dienstplicht heeft daarmee veel bijgedragen in de vorming van goede staatsburgers en heeft de sociale cohesie bevorderd! Daar kan niemand omheen!

Maar er kleefden ook nadelen aan de dienstplicht. Nadelen zijn er vooral geweest voor de krijgsmacht in het algemeen en het leger in het bijzonder. Ten eerste heeft veertig jaar dienstplicht geleid tot een uitholling van het vakmanschap bij de beroepsmilitairen: we hoefden de gemiddelde dienstplichtige maar één les voor te blijven. Diepgang werd niet vereist. Ik heb hierover in deze kolommen al eerder iets geschreven. Met zo'n houding hoef je nu niet meer aan te komen. De beroepsmilitair van vandaag is met zijn vak bezig en wil precies weten hoe zijn wapen werkt, wat de opdracht van de groep is, wat de samenhang der dingen is. Ook de 'eenvoudige' soldaat! Deze moderne beroepsmilitair laat zich niet met een kluitje in het riet sturen.

En daarmee ben ik aanbeland bij het tweede nadeel van de dienstplicht: deze heeft ons leiderschap uitgehold. Als een soldaat niet deed

Mythen, sprookjes en andere onzin

wat we zeiden en bij herhaling dwarslag, konden we hem laten afkeuren, ergens een baantje geven waar hij niet al te veel kwaad kon en als dat allemaal niet lukte, kon je hem in ieder geval negeren, want hij zwaaide over een paar maanden toch wel weer af. Kortom, we gingen het probleem bij voorkeur uit de weg. Ook dat gaat niet meer. De beroepssoldaat van vandaag zwaait niet af. We kunnen hem niet negeren en als hij disfunctioneert zullen we er wat aan moeten doen. Bovendien, we hebben er veel minder, dus het valt sneller op. We zullen leiderschap moeten tonen en dat zijn we niet gewend! Al met al is er voor de ware 'professional' weinig reden om met weemoed aan de dienstplicht terug te denken.

Ook aan de dienstplichtige militair hoeft de ware 'professional' niet met plezier terug te denken. Natuurlijk vormde de dienstplichtigen een dwarsdoorsnede van de maatschappij, en hebben we met zijn allen kunnen constateren dat het daarmee wel goed zat, die relatief schaarse uitzonderingen daargelaten. Maar hij was geen militair, ook hier de schaarse uitzondering daargelaten.

De gemiddelde dienstplichtige militair was vooral dienstplichtig – met de nadruk op 'plichtig' – met alle kenmerken van dien. Eén van die kenmerken was zijn onovertroffen vermogen tot kankeren, wat konden dienstplichtigen kankeren! Lekker negatief zijn! Niks deugde! Van alles was er tekort in het leger, behalve aan incompetentie, onbenul, willekeur en machtswellust. Aan inzet, betrokkenheid en creativiteit op het gebied van kankeren ontbrak het bij de dienstplichtigen in ieder geval niet. Als ik daaraan terugdenk!

En ik denk er nogal eens aan terug, want er wordt nog steeds gekankerd! Maar nu door de officieren en onderofficieren! En dat niet onder elkaar, nee gewoon in het openbaar: op de oer-Hollandse verjaardag, in de trein, in de bus, in de rij voor de kassa, bij de sportvereniging... Het is ongelooflijk hoe veel, hoe vaak en waar er overal wordt gekankerd! Kennelijk is dat iets dat we aan de dienstplicht hebben overgehouden en we nog steeds niet hebben weten af te schudden.

Moet je eens voorstellen wat dat betekent. Moet je eens voorstellen dat bij de benzinepomp, bij de supermarkt, bij de sportvereniging iedereen alleen maar zou lopen kankeren over zijn baas, z'n werk en z'n collega's! Even lijkt het leuk, maar daarna ga je je toch gauw ergeren. Wat voor indruk krijg je van zo'n oliefirma, kruideniersketen, sportclub? Daar wil je toch niet bijhoren? Daar deugt toch iets niet!

Als we ons dat eens realiseren! Als we ons dat nou eens voorhouden; dat het imago van de krijgsmacht, de verankering in de maatschappij, mede afhangt van de uitstraling van de leden van die krijgsmacht! Dan moeten we toch onmiddellijk stoppen met dat kankeren! Dan moeten we daarentegen in houding en gedrag uitstralen dat we trots zijn: trots op onze krijgsmacht, trots op ons uniform en trots op het feit dat wij erbij horen! Daarmee is niet gezegd dat we niet kritisch mogen – nee moeten – zijn op het functioneren van de krijgsmacht. Als dat maar gebeurt vanuit die positieve betrokkenheid. Dan is daar niets mis mee. Maar houd op met dat redeloze en contraproductieve kankeren!

TEGGENWICHT

MENINGEN van anderen

Het Nederlandse veiligheids- en defensiebeleid

Met veel belangstelling heb ik het artikel gelezen van drs. I. Piepers over het Nederlandse veiligheids- en defensiebeleid. Het is een omvangrijk artikel waarin een fors aantal zaken aan de orde komt. Daarbij overheerst een opbouwende doch – soms zeer – kritische toon. Zo stelt de auteur dat een aantal fundamentele ontwikkelingen zo goed als onopgemerkt aan Nederland voorbij lijkt te gaan. Voorts ontbreekt naar zijn mening een visie op het Nederlandse veiligheids- en defensiebeleid.

Ook worden volgens hem standpunten ingenomen en maatregelen afgekondigd die onderling strijdig zijn. Ten aanzien van de huidige militaire capaciteiten vindt de schrijver dat 'zeker niet altijd de goede dingen worden gedaan' en geeft daar een aantal voorbeelden van.

Gaarne geef ik hier mijn reactie op, waarbij ik me vooral concentreer op de militaire aspecten.

Visie

Delen van zijn betoog zijn valide. Met name de schets van de factoren van invloed en de internationale ontwikkelingen vind ik goed. Deze laatste komt voor een groot deel overeen met ontwikkelingen die zijn genoemd in een recent verschenen Strategische Visie van de CDS die, gezien de classificatie, intern Defensie wordt gebruikt. Ook de door de auteur aangegeven strategische keuzes¹ komen daarin aan bod, zij het in andere bewoordingen. Tevens worden in de Visie de functionele eisen en benodigde capacitei-

ten behandeld die vervolgens worden vertaald naar planningsrichtlijnen voor de krijgsmacht.

De Visie bevat ook concrete functionele eisen voor de benodigde militaire capaciteiten. Verder komen vrijwel alle overige punten uit het artikel in de Visie aan de orde – al is deze laatste uitgebreider en diepgaander. 'Blind' of 'visieloos', is de Defensiestaf dus niet. Voorts worden in de Strategische Visie voor veel aspecten soortgelijke conclusies getrokken als door de auteur. Dat is dus bemoedigend. Er bestaan echter ook belangrijke verschillen van mening, met name over de benodigde capaciteiten.

Capaciteiten KM

Hoezeer drs. Piepers in sommige opzichten ook gelijk heeft, de Onderzeedienst en de Marine Luchtvaartdienst worden wel heel eenvoudig door hem weggeschreven. Dit eens te meer als expeditieair vermogen, *power projection*, een korte reactietijd en flexibiliteit volgens de auteur functionele eisen zijn, wat ik overigens met hem eens ben. Zowel de Onderzeedienst als de Marine Luchtvaartdienst voldoen in veel opzichten aan deze eisen.

Voorts richt de KM zich de laatste jaren wel degelijk op het ondersteunen van operaties op het land en is een trend waarneembaar van *blue* naar *brown water operations*. M.a.w., we nemen steeds meer afstand van de 'oude taken' op de (Atlantische) Oceaan, alhoewel die zeker niet helemaal zullen verdwijnen. De twee *Landing Platform Docks*, de voorziene versterking van het Korps Mariniers, het *Capability Upgrade Programme* voor de P3-C en de initiatieven voor een *land attack weapon* voor de LCF's zijn ook goede voorbeelden van de heroriëntatie bij de KM.

Het is dus niet zo dat de KM momenteel taken bij middelen zoekt, integendeel. De KM past de bestaande capaciteiten juist aan om deze ook geschikt te maken voor taken in een nieuwe omgeving. Dit proces loopt al sinds jaren.

Capaciteiten KL

Ook de kritiek op de KL komt enigszins gedateerd over. De bescherming van het

Nederlandse en bondgenootschappelijke gebied is al lang niet meer de belangrijkste taak van de KL. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de zeer sterke reductie in zware wapensystemen van de KL sinds 1991 en de afschaffing van de dienstplicht. Voorts is recent voorgesteld – als uitvloeisel van de opgelegde bezuinigingen – om de mobilisabele KL-eenheden en bijbehorende uitrusting te schrappen. Geen gemakkelijke beslissing en een die pijn doet; maar in het licht van de ontwikkelingen gekoppeld aan de opgelegde forse bezuinigingen, onontkoombaar.

Ook gaat de schrijver voorbij aan de oprichting van de *Air Manoeuvre Brigade*, die uitstekend geschikt is voor expeditieaire operaties en 'power projection'. Daarnaast past het op te richten KL ISTAR-bataljon uitstekend bij de behoeften van de huidige omgeving.

Verder is de kritiek op het divisieconcept van de KL onnodig. Dit betreft namelijk uitsluitend een organisatievorm, waaruit geselecteerde modules – zoals bijvoorbeeld (pantser)infanteriebataljons – kunnen worden losgemaakt voor expeditieaire operaties, zoals in de Balkan en in Afghanistan. Tenslotte reikt de Nederlandse crisisbeheersingsambitie voor de KL sinds jaren niet verder dan een brigade. Dit betreft de zogenaamde *Peace Enforcement Brigade*. Het door de auteur ter discussie willen stellen van de politieke bereidheid om een divisie in te zetten is dus overbodig, tenzij de auteur een brigade heeft bedoeld, maar een dergelijke vergissing kan ik mij niet voorstellen.

Capaciteiten KLU

Ten aanzien van de KLU richt de heer Piepers zijn pijlen vooral op het besluit deel te nemen aan de SDD-fase van de JSF. Naar zijn mening staan 'nut en noodzaak van de JSF immers nog niet vast'. Deze bewering bevreemdt me. Ten eerste is het besluit tot deelname op ongekend uitgebreide wijze geanalyseerd en bediscussieerd, waarbij alle meningen diepgaand aan de orde zijn geweest. Ten tweede ondergraaft de auteur met deze bewering zijn eigen betoog. Jachtvliegtuigen passen immers uitstekend bij de door hem aangedragen functionele eisen en hij noemt zelf in dit verband de F-16 als passend middel.

¹ In de woorden van de auteur betreft dit: (1) kiezen voor Europese pariteit met de VS; (2) complementariteit met de VS; (3) relaties op bilaterale basis of (4) marginalisatie.

Er is dan ook geen reden waarom dit voor de JSF anders zou zijn. Deze beschikt namelijk over betere capaciteiten dan de huidige F-16 en voegt daar andere bruikbare capaciteiten aan toe.

Ten derde ziet drs. Piepers het *capability gap* met de VS als een zorgwekkende ontwikkeling. Voorts pleit hij voor investeringen in precisiecapaciteiten en benadrukt hij het belang van *network centric warfare*. Als voorbeeld van dit laatste noemt hij de Kosovo-oorlog en de operaties in Afghanistan, waar de VS door een korte *sensor-to-shooter-loop* in staat waren om 24 uur per dag en onder vrijwel alle omstandigheden doelen aan te grijpen. Ook noemt hij *instant wars* en 'chirurgisch' optreden als belangrijke trends.

De huidige F-16 en de toekomstige JSF – als mogelijk toekomstige opvolger – passen uitstekend bij alle hiervoor genoemde aspecten en spelen daarin vaak een heel belangrijke rol en maken het geïntegreerd opereren met onze belangrijkste (en machtigste) bondgenoot daarmee zeer wel mogelijk. De stelling dat de JSF 'een project is waarvoor de veiligheids- en defensie-rationale (vooralsnog?) ontbreekt', is naar mijn mening dus onjuist.

ANTWOORD op meningen van anderen

Het Nederlandse veiligheids- en defensiebeleid

Openheid zal discussie verder bevorderen

Het is bemoedigend in de reactie van het hoofd van de afdeling conceptuele zaken bij de Defensiestaf, kolonel drs. A.A.H. de Bok, te lezen dat Defensie wel degelijk beschikt over een visie – de recent verschenen Strategische Visie van de chef defensiestaf –, en dat die visie klaarblijkelijk een aantal overeenkomsten bezit met mijn artikel 'Het Nederlandse veiligheids-

Ten slotte

De auteur spreekt de hoop uit met het artikel een bijdrage te leveren aan een fundamentele discussie over het veiligheids- en defensiebeleid. Daarin is hij wat mij betreft in geslaagd, ook al ben ik het inhoudelijk niet altijd met hem eens, zoals hiervoor aangegeven.

Tijdens deze fundamentele discussie moet vooral niet uit het oog worden verloren dat een goede krijgsmacht, met goed getraind personeel, kwalitatief goed materieel en die breed inzetbaar is voor politieke doeleinden, gemakkelijk in enige jaren is af te breken. Het vergt echter veel langer en veel meer moeite om, in tijden waarin de operationele inzet ongekend hoog is en tegelijkertijd continu moet worden bezuinigd en gereorganiseerd, een uitgebalanceerde en over een breed spectrum in te zetten politiek en militair relevante krijgsmacht te creëren en in stand te houden.

Besluiten over de toekomst van de krijgsmacht moeten dan ook in deze context worden genomen.

drs. A.A.H. DE BOK, kolonel KLU
Hoofd Afd. Conceptuele Zaken
Defensiestaf

en defensiebeleid: fundamentele ontwikkelingen vragen om een fundamentele discussie' (MS 172(1)5-17).

Ik vind het bijzonder jammer en bovendien een gemiste kans dat classificatie van de betreffende visie van de CDS een meer inhoudelijke toelichting niet toelaat. De lezer moet nu maar aannemen dat Defensie inderdaad niet 'blind en visieloos' is: een inhoudelijke beoordeling en toetsing is namelijk niet mogelijk.

Ik denk dat juist een meer open discussie het strategieformuleringsproces in positieve zin zou kunnen beïnvloeden en dat met een dergelijke aanpak, bij zowel de burger als de militair, meer begrip kan worden gecreëerd voor de lastige positie waarin Defensie zich bevindt en de complexe keuzes die moeten worden gemaakt. Interessant is, dat ondanks de evidente overeenkomsten tussen beide visies, uit-

eindelijk wezenlijk andere keuzes worden gemaakt voor capaciteiten waarover de Nederlandse krijgsmacht zou moeten beschikken. Hoe kan dat?

Cruciaal bij de vaststelling van de capaciteiten van de krijgsmacht is de gedachte-lijn die wordt gehanteerd om de functionele eisen die voortvloeien uit de geformuleerde visie, op een logische en consistente wijze te vertalen naar capaciteiten. Die vertaalslag moet leiden tot een beschrijving van capaciteiten in kwalitatieve zin, en verder helderheid verschaffen over de noodzakelijke omvang ervan. De vertaalslag in mijn artikel (volgens welke methodiek) is nog onvoldoende uitgewerkt; ik betwijfel overigens ook of dat het geval is in de visie van de CDS. Het gebrek aan transparantie laat helaas niet toe dat te beoordelen.

De vaststelling van kolonel De Bok dat zowel de Onderzeedienst als de Marine Luchtvaartdienst in veel opzichten voldoen aan de functionele eisen – expeditie-nair vermogen, *power projection*, een korte reactietijd en flexibiliteit – ondersteun ik niet. Integendeel, daarvan is voor betreffende onderdelen in de huidige strategische context geen sprake.

Wel kan ik mij iets voorstellen bij de politieke en militaire gebruikswaarde van de Onderzeedienst, bij het vergaren van strategische, operationele en tactische inlichtingen. Of die gebruikswaarde de instandhouding van een dergelijk platform en bijbehorende ondersteunende organisatie rechtvaardigt, betwijfel ik echter. Lastig voor onderdelen als de Onderzeedienst is, dat voor systemen als onderzeeboten een minimale schaalgrootte (organisatorische omvang) is vereist wil zij als organisatie levensvatbaar blijven (opgeleid en getraind personeel, borgen expertise, onderhoud onderzeeboten, een veiligheidsorganisatie en dergelijke). De kritische ondergrens voor de Onderzeedienst bedraagt kennelijk vier onderzeeboten. Is dat ook de operationele behoefte (in kwantitatieve zin) voor Defensie gegeven de huidige taakstelling van de Onderzeedienst? Of is dat aantal lager en worden daarom onderzeeboten ingezet in de Caribische Zee om drugs-transporten te lokaliseren?

Kolonel De Bok constateert dat bij de Koninklijke Marine wel degelijk een trend waarneembaar is van *blue* naar *brown water operations*. Ik constateer ook een dergelijke ontwikkeling. Overigens is een dergelijke heroriëntatie bij de US Navy en het Marine Corps al ruim tien jaar geleden voortvarend in gang gezet.

Echter, voor de Koninklijke Marine geldt helaas toch *too little, too late*. Waarom wordt bijvoorbeeld niet afgezien van de genoemde *update* van de P3-C Orion en is de Marine Luchtvaartdienst niet uitgerust met transporthelikopters die kunnen worden ingezet vanaf beide *Landing Platform Docks*: pas dan is er sprake van een volwaardige en integrale amfibische capaciteit, pas dan worden de gemaakte investeringen gekapitaliseerd. Een dergelijke vraag kan ook geformuleerd worden voor het geschut waarmee de Nederlandse fregatten zijn uitgerust. Ook in dit opzicht is er geen sprake van consistente opbouw van marinecapaciteiten in lijn met een doordachte strategische visie, waarbij politieke gebruikswaarde van militaire middelen als leidraad heeft gediend.

De aanpassingen bij de Koninklijke Landmacht zijn inderdaad ingrijpend en indrukwekkend. Ik ondersteun de constatering van kolonel De Bok grotendeels: op hoofdlijnen is de politieke en militaire gebruikswaarde van de KL verzekerd. Echter, mijns inziens worden nog steeds structuren en de daarbij behorende middelen instandgehouden, terwijl nut en noodzaak niet helemaal helder zijn. Ik doel hier inderdaad op bepaalde divisie- en legerkorpscapaciteiten (voor het Duits/Nederlandse Legerkorps). Ik realiseer me evenwel dat we met deze capaciteiten bijzonder zorgvuldig moeten omgaan: de politieke relevantie van het Duits/Nederlandse hoofdkwartier dat nu in Afghanistan wordt ingezet in het kader van ISAF, behoeft geen nader betoog.

De Joint Strike Fighter, beter gezegd het besluit tot deelname aan de SDD-fase, blijft een dankbaar en wat mij betreft zinvol

¹ Ik doel op de *combined vision for the 21st century* van de US Navy en Marine Corps gepubliceerd in 1992: *From the Sea*.

onderwerp van discussie. Kolonel De Bok stelt vast dat naar mijn mening '*nut en noodzaak van de JSF nog niet vaststaan*'. Dat is juist, maar voor alle duidelijkheid: de nadruk ligt hierbij op JSF.

Ik heb namelijk geen enkele twijfel over de huidige en toekomstige, militaire en politieke gebruikswaarde van jachtvliegtuigen, of ze nu bemand of onbemand zijn.

Jachtvliegtuigen of capaciteiten met soortgelijke functionaliteiten, zijn effectief, bijvoorbeeld voor het vergaren van inlichtingen en het bestrijden van doelen, en bezitten daarnaast een duidelijk politiek en publicitair 'profiel'. Mijn bezwaren tegen deelname aan de SDD-fase van de JSF spitsen zich toe op:

- (1) de hoge kosten hiervan (maar liefst 800 miljoen, het bedrag dat kort na de beslissing tot deelname defensiebreed moest worden bezuinigd),
- (2) de in de praktijk altijd weer teleurstellende (economische) tegenorders, ondanks de toezeggingen daartoe, en
- (3) het bijna onvermijdelijke besluit tot aanschaf dat 'logischerwijze' voortvloeit uit deelname aan de SDD-fase. Waarom nu dat geld in een SDD-fase voor de JSF investeren en de defensiebegroting belasten? Waarom te zijner tijd de JSF niet van de 'plank' kopen, vooropgesteld dat de Eurofighter of een UAV-variant niet een beter alternatief is? Waarom niet door ondersteuning van het Eurofighter-project de Europese defensie-industrie en militaire samenwerking een stimulans geven?

De 'link' die kolonel De Bok in zijn reactie legt tussen de *capability gap* met de Verenigde Staten, *network centric warfare* en de JSF is juist, maar behoeft wel enige nuancering: de JSF als sensorplatform zal een wezenlijke *component* en aanvulling zijn in een *network centric warfare* concept, maar dat geldt ook voor de Eurofighter en zeker voor UAV-technologie die dan beschikbaar zal zijn. Beide laatstgenoemde systemen zijn bovendien, evenals de JSF, geschikt voor *instant wars* en 'chirurgisch optreden'. Wat mij betreft is de stelling dat '*de JSF een project is waar-*

voor de veiligheids- en defensie-rationale (vooralnog?) ontbreekt' nog steeds juist en niet onkracht.

Helaas blijft mijn kritiek op de relatief grote diversiteit van de luchtvloot van de Koninklijke Luchtmacht onbesproken. Zou luchttransport in het kader van taakspecialisatie in Europees verband niet beter kunnen worden uitbesteed?

Ik hoop dat de discussie over de visie op de krijgsmacht en de capaciteiten waarover zij zou moeten beschikken kan worden voortgezet, bij voorkeur met meer openheid. Informatie die bijvoorbeeld in de Verenigde Staten beschikbaar is over dit soort vragen en de wijze waarop dergelijke discussies publiekelijk worden gevoerd, kunnen hierbij als voorbeeld dienen.

Een dergelijke discussie zal bijdragen aan de kwaliteit van het strategieformuleringsproces (een continu proces, zeker in tijden van fundamentele ontwikkelingen die elkaar snel opvolgen), het begrip van de krijgsmacht en de problemen waarmee zij wordt geconfronteerd bevorderen, en bovendien bijdragen aan het maatschappelijke draagvlak van Defensie.

Ik onderschrijf de afsluitende woorden van kolonel De Bok waarin hij vaststelt dat onze hoogwaardige krijgsmacht in enige jaren zou kunnen worden afgebroken, terwijl de vorming en instandhouding van een dergelijke krijgsmacht met de vereiste politieke en militaire relevantie veel langer duurt en veel meer inspanning kost. Toch is het identificeren en doortastend doorvoeren van veranderingen juist nu geboden om de relevantie van de krijgsmacht veilig te stellen. De uitdaging is die veranderingen door te voeren met behoud van een dusdanige balans, dat aanpassingen en het verandertempo niet leiden tot roofofbouw en aantasting van de operationele effectiviteit. Daarvoor is politiek en militair leiderschap nodig, evenals een heldere, begrijpelijke en 'zichtbare' visie op de krijgsmacht. Van die visie moet vervolgens een *joint doctrine* worden afgeleid waarvoor dezelfde kwalificaties gelden.

Een dergelijke visie en doctrine zijn niet

alleen van groot belang voor de keuze van capaciteiten en de ontwikkeling van gedeelde opvattingen over een operationeel 'bedrijfsvoeringsmodel' bij de krijgsmacht, maar ook cruciaal als leidraad voor de besluitvorming in geval van nieuwe bezuinigingen op de defensiebegroting. Een gebrek aan visie en doctrine zal leiden tot nieuwe bezuinigingen en tot onbezonnen kaalslag, waarbij de krijgsmacht-delen bovendien het gevaar lopen tegen elkaar uitgespeeld te worden.

drs. I. PIEPERS

ANTWOORD op meningen van anderen

Opdrachtgerichte commandovoering en transformationeel leiderschap*

Vooropgesteld moet worden dat de strekking van het artikel – opdrachtgerichte commandovoering kan worden ondersteund door de theorie van transformationeel leiderschap – bepaald niet staat of valt met het moment waarop deze wijze van commandovoering is ingevoerd. Toch willen wij ons graag verweren tegen het verwijt aan geschiedvervalsing te hebben gedaan: wij zouden over het hoofd hebben gezien dat de principes van opdrachtgerichte commandovoering al sedert het midden van de vorige eeuw in de KL in zwang zijn.

Slaan we er echter de *Leidraad Commandovoering (2000)* erop na, dan lezen we dat na de opheffing in 1950 van het KNIL, die er wel een wijze van commandovoering op nahield, die trekken vertoonden van wat nu opdrachtgerichte commandovoering heet, de commandovoering bij de KL, 'net als voor 1940 traditioneel-directief

was. *Vergeleken met de vooroorlogse benadering was de doctrine sterker geformaliseerd en zeer voorschrijvend van aard*' (p. 28). Deze conclusie wordt getrokken op basis van, en wordt bovendien in de Leidraad onderbouwd met, passages uit de *Gevechtshandleiding-1957*. Dit is nu juist de gevechtshandleiding waarnaar ook kolonel b.d. Felius verwijst, echter om het tegenovergestelde punt te maken, gedeeltelijk op basis van dezelfde passages die voor de Leidraad Commandovoering voldoende grond vormden om deze versie van commandovoering traditioneel-directief te noemen. De Leidraad heeft het bij het juiste eind: in de bewuste passages wordt gesproken in termen van 'oprechte medewerking en gehoorzaamheid', wat volgens de Leidraad duidt op een 'thans nogal traditioneel aandoende opvatting van leiderschap, die overigens wel paste in de dagelijkse praktijk van toen' (p. 27-28). De wijze van commandovoering uit deze periode sloot aan bij de Amerikaanse benadering die in het teken stond van gedetailleerde planning en centraal geleide uitvoering (p. 27). In een passage die de Leidraad niet, maar de kolonel b.d. wel aanhaalt, wordt gesteld dat moet worden gewaakt voor 'het initiatief van ondercommandanten te doden, onder meer door het regelen van niet-noodzakelijke details.' Dit is een zonder meer negatieve formulering van de vrijheid die ondercommandanten is gegund, die v r blijft van het stimuleren van initiatief dat opdrachtgerichte commandovoering beoogt.

Met de *Gevechtshandleiding-1968*, waarnaar kolonel b.d. Felius eveneens verwijst, lijkt echter inderdaad een eerste aanzet tot opdrachtgerichte commandovoering te zijn gegeven (p. 32). Ook hier worden in de reactie van de kolonel en in de Leidraad dezelfde passages aangehaald. In de praktijk, zo lezen we in de Leidraad Commandovoering, werkte dat echter anders uit en ontstond in deze periode juist 'een sterk gecentraliseerde en sjabloonmatige verdedigingsdoctrine' (p. 33). In de Leidraad Stafdienst die vervolgens beschikbaar kwam, was van een specifieke commandovoeringsdoctrine geen sprake (p. 33). De Leidraad Commandovoering stelt dan ook dat 'de doc-

trine bij de KL tussen 1968 en 1985 sterk voorschrijvend en gedetailleerd was en dat daardoor de commandovoering zich – ondanks enige lippendienst met betrekking tot decentralisatie – in de praktijk uitwerkte' (p. 34). Ook na 1985, toen men in theorie wel uitging van een opdrachtgerichte versie, bleef de commandovoering in de praktijk voorschrijvend, wat verder werd versterkt door de 'vanzelf ontstane' detaillering in de oorlogsvoorbereiding (p. 37). Dat laatste onderschrijft de reactie van Felius alleen maar. Het was de LDP I die in 1996 verscheen die, uiteraard in het licht van de gewijzigde omstandigheden waarop wij in de eerste pagina's van ons artikel uitgebreid ingaan, meer dan voorheen benadrukte wat moest worden bereikt en minder inging op hoe dat moest gebeuren (p. 39). De Leidraad noemt deze benadering zelfs 'een dwingende vereiste'. Waar de *Gevechtshandleiding-1957* de ondercommandant vrijheid gunt omdat de omstandigheden zulks soms noodzakelijk maken, wordt opdrachtgerichte commandovoering gekenmerkt door de omgekeerde benadering: de omstandigheden maken dat de vrijheid van de ondercommandant, die voorop staat, een enkele keer moet worden ingeperkt.

Ten slotte: in ons artikel stellen wij dat 'meer dan ooit tevoren in het bestaan van de moderne Nederlandse krijgsmacht het belang van zelfstandigheid van handelen van ondercommandanten en de aan hen toevertrouwde eenheden wordt onderschreven.' Deze zinsnede, waar ook de kolonel naar verwijst, toont ons inziens heel duidelijk dat wij niets anders stellen dan dat meer dan vroeger het belang van zelfstandig handelen wordt onderscheiden, allerm minst echter dat het belang van zelfstandig handelen voorheen in het geheel niet werd erkend. De ervaringen van kolonel b.d. Felius ondersteunen dit laatste nog eens nadrukkelijk.

dr. P.H.J. OLSTHOORN
prof. dr. A.L.W. VOGELAAR

* De reactie van kolonel b.d. G.J. Felius is gepubliceerd in de rubriek *Meningen van Anderen* in het januarinummer.

Samenvattingen

Editoriaal – Bezint eer gij begint

De Defensienota 2000 onderbouwt de noodzaak van een reservecomponent en benadrukt de verhoudingsgewijze kosten-effectiviteit van deze component van militair vermogen. In zijn Najaarsbrief kondigt demissionair minister Korthals echter het opheffen van de reserve-eenheden van de KL aan, zonder dat hij daarin de onderbouwing van deze maatregel toelicht op basis van een analyse van de internationale veiligheidssituatie. De impliciete keuze van de minister voor het 'reconstitutiemodel' wordt uitsluitend ingegeven door financiële krapte van het defensiebudget. De gevolgen van deze maatregel zijn groot. Het verbaast daarom dat hierover zo weinig te doen is geweest. De redactie pleit voor een brede discussie over dit onderwerp. De maatregel is te ingrijpend om uitsluitend op grond van financiële argumenten te nemen.

F.E. van Kappen – Gedachten over 'de officier'

Tijdens de 174e Dies Natalis van de Koninklijke Militaire Academie richtte de auteur zich met name tot de aanstaande en jonge officier. Gebaseerd op zijn eigen ervaringen droeg hij zijn opvattingen uit over de essentie van het militaire beroep. De officier moet in staat en bereid zijn geweld toe te passen en geweld te ondergaan. Hij of zij moet daarom eerst en vooral een leider zijn. Dit vraagt niet alleen om tact, sociale intelligentie en sociale vaardigheden, het vraagt ook om politiek gevoel en het vermogen de leiderschapsstijl af te stemmen op de situatie. Cultuur is in beginsel functioneel en heeft te maken met de eisen die het beroep stelt en het soort werk. De 'Esprit de Corps' van militaire eenheden is voor een belangrijk deel in deze cultuur ingebed. De krijgsmacht hoort het beste in onze samenleving te vertegenwoordigen. De officier hoort daarvoor borg te staan.

R.M. da Silva Ferreira – Nieuwe vormen van conflicten

De wereld als systeem is altijd in verandering. De auteur benadert het thema vanuit drie invalshoeken. Is er wel of niet sprake van nieuwe soorten conflicten; is er een wijziging in de geografische spreiding van conflicten en wat zijn de belangrijkste geostrategische vraagstukken van dit moment? Hij constateert dat klassieke terminologie van interne en externe conflicten ontoereikend is om alle nieuwe vormen van oorlogvoering te benoemen en analyseert nieuwe actoren, nieuwe dreigingen en nieuwe concepten. Wij zijn getuige van het ontstaan van een nieuwe strategische orde. Hierin lijken de VN en de Veiligheidsraad achterhaalde instituties. We mogen hopen dat de onvermijdelijke aanpassingen van strijdkrachten recht doen aan de bevinding dat alleen de agressor echt is voorbereid op het volgende conflict.

J.R. Twiss Quarles van Ufford en P.W. Gorissen – Nederlands voorzitterschap van de OVSE

In 2003 bekleedt Nederland voor het eerst het voorzitterschap van de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE). Het is een uitdaging omdat de organisatie op een kruispunt staat in haar bestaan. Tussen een succesvol verleden en een enigszins ongewisse toekomst. De auteurs geven een korte historische schets als opmaat tot de beschrijving van de nieuwe uitdagingen. Dat is ook het kader waarbinnen een heroriëntatie zal moeten plaatsvinden. Als Nederland als voorzitter erin slaagt de organisatie op het pad van vernieuwing te krijgen, dan is dit een belangrijke bijdrage aan de toekomst en het succes van de OVSE.

C. Widdershoven – Irak

De laatste ontwikkelingen in de VN-Veiligheidsraad hebben Irak wat lucht gegeven. Tegelijkertijd moet Saddam Hussein de boodschap van de Amerikaanse president Bush uiterst serieus nemen. De auteur analyseert de bredere regionale context. Hij besteedt daarbij o.a. aandacht aan de groeiende samenwerking tussen Arabieren en Irak, tussen Iran en Rusland en het probleem van de voortdurende proliferatie van massavernietigingswapens. Al deze elementen verdienen kritische beschouwing om te voorkomen dat de VS en hun bondgenoten een doos van Pandora opentrekken, zonder zich hiervan bewust te zijn. Een overwinning op Saddam brengt niet automatisch vrede. Zijn uitschakeling zou tot minder stabiliteit in een al onrustige regio kunnen leiden.

B. van Zevenbergen-Snel en P.M. van Zijl – Carrière of barrière

De auteurs onderzochten op welke wijze commandanten binnen de KL invloed hebben en hoe zij hun invloed kunnen aanwenden om Beroeps Bepaalde Tijd (BBT'ers) voor de organisatie te behouden. Groepscommandanten, pelotonscommandanten, compagniescommandanten maar ook hogere commandanten blijken van invloed. Het blijkt dat er grofweg twee factoren een rol spelen: persoons- en persoonlijkheidsfactoren en gedragsgebonden factoren. De auteurs wijzen erop dat diverse randvoorwaarden aandacht verdienen. Pas als daaraan wordt voldaan kan een commandant zijn taak zo goed mogelijk uitvoeren. Het behouden van goede BBT'ers hoort daarbij.

P.H. de Vries – Mythen, sprookjes en andere onzin

Goede herinneringen worden op de voorste rij van ons geheugen geplaatst. Ze worden met een zoete saus overgoten, tot mega-properties uitgegroot, door een roze bril bekeken en in lyrische bewoordingen naverteld: een mythe is geboren. Een van die mythische herinneringen betreft het instituut 'dienstplicht'. Natuurlijk had de dienstplicht goede kanten, maar er kleefden ook nadelen aan. De dienstplichtige was eerst en vooral 'plichtig'. De nieuwe beroepssoldaat is van een ander karakter. Een van de kenmerken van de dienstplichtige was zijn vermogen tot kankeren. Dat wordt echter nog steeds gedaan, ook in het openbaar. Nu gebeurt het door beroepsmilitairen. We weten toch dat het imago ook afhangt van onze uitstraling? Laten we dus ophouden met dat redeloze en contraproductieve kankeren.

Summaries

Editorial – Look before your leap

The Defence White Paper 2000 discussed the need of a reserve component. As a necessary and rather economical element of military power. Recently the minister of Defence announced the abolition of army reserve units. Financial constraints seem to dominate this decision. The effects of this measure justify a fundamental discussion on capacities and means now and tomorrow, including reserves.

F.E. van Kappen - Thoughts about 'the officer'

At the 174th dies natalis of the Royal Military Academy, the author turned to the prospective and young officers. Based on his personal experiences he shared observations on the essence of the military profession. The officer must be able to handle violence and to stand up against it. In order to do so he or she must be a leader. This demands not only tact, social intelligence and social skills, but also political sense and the ability to attune style to the situation at hand. Culture is in principle functional and flows from what we have to do and counter. The 'Esprit de Corps' is based in large part upon this culture. Only if culture handicaps co-operation or 'joint', action is needed. The armed forces should represent the best in our society. The officer should answer for that.

R.M. da Silva Ferreira – New forms of conflict

The world as a system is always in transition. The differences with earlier times are however the present speed of changes and the fact that effects can be observed immediately, everywhere and by everyone. The author approaches the question of new forms of conflict from three points of view: is there a change if one studies form; is there a change if one studies the geographical dispersal of conflicts and what are at present the most important geostrategic problems? He observes that the classical terminology of internal and external conflicts does not fit to the present realities. He analyses new actors, new threats and new concepts. In this new order the UN and the Security Council seem to be rendered out of date. One can only hope that the inevitable adaptations of armed forces give credit to the fact that only an aggressor is really prepared for the next conflict.

J.R. Twiss Quarles van Ufford and P.W. Gorissen – Dutch presidency of the OSCE

In 2003 the Netherlands will, for the first time, preside the Organisation for Security and Co-operation in Europe (OSCE). It is a challenge, as the OSCE is at the crossroads between a successful history and a somewhat unclear future. The authors present a short historical sketch and discuss a possible reorientation of this organisation given the threats and challenges of this century. They clarify how this change will influence all three dimensions of the OSCE-mandate: the political-military, the economic-ecological and the human. If the Dutch presidency leads to the necessary renewal, this will be a real contribution to the future of the OSCE.

C. Widdershoven – Iraq

The latest decisions of the Security Council gave Saddam Hussein some air. Yet the US President made it absolute clear that he is in favour of a change of power in Bagdad. A new military confrontation with Iraq may lead to regional geo-strategic instability, and the use of unconventional weapons is possible. The author analyses the broader regional context and discusses the growing Arabian-Iraq and Iranian-Russian co-operation and the continuous proliferation of weapons of mass destruction. All these elements deserve attention if the USA and allies do not want to open another Pandora's box. A military victory over Saddam does not automatically bring peace. The elimination of one dictator may lead to less stability in an already unresty region of our world.

B. van Zevenbergen-Snel and P.M. van Zijl – Carrière or barrière

The authors researched in what way military commanders influence the decision of soldiers to stay in the army. The NCO-commanding a group, the platoon-commander, the company-commander as well as higher commanders play a role. As indicated there are two relevant factors: one is the commander as a person with his age and resulting experience, his (or her) personality and ambition the second is how the commander commands. The authors discuss their findings. As the authors clarify, there are however important prior conditions. Their fulfilment is essential if the organisation wants to have commanders who keep good soldiers in.

P.H. de Vries – Myths, fairy-tales and other nonsense

The human brain is good at pushing unpleasant memories into the background. Pleasant memories are covered with a sweet sauce, are blown-up and assume mega-proportions. We look at them through rose-coloured spectacles and in lyrical words repeated: a myth is born. As the author clarifies, the system of conscription is such a mythical memory. Of course conscription had its good sides, but there were also drawbacks. It even emptied the meaning of the military professional skill. Our modern regular soldier demands both professionalism and leadership. The enlisted soldier was in principle enlisted and nothing more. One of his qualities was his ability to canker. And there are still a lot of grumblers. Even in public. But nowadays these grumblers are professionals. We all know that image has to do with radiation. We had thus better stop grousing now!

Mededelingen

VADM A. VAN DER MOER – PRIJS

Win € 1000,-
met uw essay over

De toekomst van Defensie

De kvmo moedigt *iedereen die dit leest* (ook niet-leden van de kvmo) aan, zijn of haar visie op papier te zetten over hoe het verder moet met Defensie na de aangekondigde grote bezuinigingen. Doe mee met de discussie over hoe het *wel* zou moeten gaan. De kvmo, die deze prijs heeft ingesteld, nodigt u graag uit op de virtuele zeepkist.

Het mag gaan over de bedreigingen voor de veiligheid, over de illusie van de wereldvrede, de oorlogvoering en asymmetrie daarin of over de Nederlandse vitale belangen. Of over de NAVO, EU, OVSE of VN en hun handvesten, over *burdensharing*, over het meedoen aan campagnes en vredesoperaties, over integrale veiligheid in Nederland.

Maar u kunt bijvoorbeeld ook denken aan onderwerpen 'dicht-bij-huis': over de omgang met het personeel, over individualisering, over de ideale piramide over *outplacement* of *up-or-out*, over materieel, over bedrijfsvoering, over wat er nog aan doelmatigheid te halen zou kunnen zijn, over uw arbeidsvoorwaarden, over integriteit, over het verdwijnen van de bijzondere positie van de militair.

Het staat u vrij elk ander onderwerp te kiezen, mits het gaat over wat *u zelf ziet als de gewenste positie van Defensie*.

De kvmo ziet uw visie (omvang 800-2500 woorden) graag *uiterlijk 31 maart 2003* tegemoet.

Er zijn vijf prijzen te winnen. De kvmo verbindt aan de eerste prijs van deze essaywedstrijd de *VADM A. van der Moer-prijs* met een beloning van € 1000,-. Verslag wordt gedaan in het Marineblad en de Militaire Spectator.

Een onafhankelijke jury, gevormd en voorgezeten door prof. dr. G. Teitler, beoordeelt de inzendingen.

Teksten graag aanleveren op diskette of per e-mail:

Adres:

KVMO Essaywedstrijd

Wassenaarseweg 2b, 2596 CH Den Haag

info@kvmo.nl

Mededelingen

Compacte gids vol informatie nu verkrijgbaar in zakformaat.

Handboek Veteraan

Wanneer is iemand veteraan? Waar kan ik een veteranenpas aanvragen? En wat heb ik aan zo'n pas? Wie bepaalt eigenlijk het veteranenbeleid? Welke organisaties of instellingen houden zich bezig met de (na)zorg van veteranen? Waar kunnen familieleden van veteranen terecht? Waar vind ik informatie over pensioenen en uitkeringen? Waar vind ik interessante musea bij mij in de buurt?

Het onlangs verschenen Handboek Veteraan geeft antwoord op al deze (en andere) vragen. In een compacte, handzame gids wordt op een snelle en

duidelijke manier vooral feitelijke informatie gegeven over het brede veld van veteranenzaken. Het Handboek Veteraan is bedoeld voor oudere en jonge veteranen, hun relaties en diegenen die zich professioneel bezighouden met veteranenaangelegenheden.

Het Handboek Veteraan is een uitgave van het Veteraneninstituut in Doorn en een geactualiseerde en uitgebreidere opvolger van 'Wegwijs in veteranenzaken', een publicatie van de Stichting Dienstverlening Veteranen uit 1999.

Veteranen kunnen het Handboek Veteraan bestellen door € 2,50 (de verpakings- en verzendkosten) over te maken op gironummer 228189 t.n.v. SDV te Doorn, o.v.v. *Handboek, naam en adres*. Deze uitgave is – zij het in beperkte oplage – op dezelfde wijze ook te bestellen door militairen in actieve dienst die uitgezonden zijn geweest.

